

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Diplomová práce

Ius regale montanorum a mincovní reforma

Zpracovala: Alice Kutišová

Konzultant diplomové práce: JUDr. Petra Jánošíková Ph.D.

Plzeň 2013

„Prohlašuji tímto, že jsem tuto diplomovou práci na téma Ius regale montanorum a mincovní reforma zpracovala sama s využitím pramenů v práci uvedených.“

Plzeň 2013

Alice Kutišová

Obsah

1. Úvod.....	2
2. Ekonomická situace ve 13. a 14. století v českých zemích	3
2.1 Poslední Přemyslovci	3
2.2 Václav II.	5
3. Horní právo	9
3.1 Hornictví a horní právo.....	9
3.2 Historický vývoj horního práva před <i>Ius regale montanorum</i>	11
3.2.1 Jihlavské horní právo	11
3.2.2 Privilegium pro Německý Brod.....	15
4. Ius regale montanorum.....	16
4.1 Kutná hora a počátky těžby.....	16
4.2 Ius regale montanorum	17
4.3 Shrnutí jednotlivých kapitol IRM.....	18
4.3.1 Kniha první (Liber primus) – o osobách	18
4.3.2 Kniha druhá (Liber secundus) – o právu dolů	30
4.3.3 Kniha třetí (Liber tertius) – o propojkách prostých dolů a lénšaftů	37
4.3.4 Kniha čtvrtá (Liber quartus) – o řádu soudním horníků v Kutně	44
5. Mincovní reforma Václava II.....	53
5.1 Mince a jejich vývoj před mincovní reformou Václava II.	53
5.2 České mincovnictví v době Václava II. před mincovní reformou.....	56
5.3 Mincovní reforma Václava II.	58
5.4 Postup výroby mince	61
6. Závěr.....	63
7. Resumen	66
8. Seznam použité literatury	68
8.1 Prameny	68
8.2 Literatura.....	68
8.3 Sborník.....	70

1. Úvod

Tato práce, jak je možné odvodit z tématu, popisuje dvě nejdůležitější díla krále Václava II. Téma práce jsem si vybrala sama, protože se zajímám o období posledních Přemyslovců. Podle mého názoru je opomíjen význam krále Václava II., který za svůj krátký život stihl velmi mnoho.

Práci začínám připomenutím posledních přemyslovců na českém trůnu, kde následně přibližuji život krále Václava II.

Cílem diplomové práce pro mne bylo přiblížení *Ius regale montanorum* a vysvětlení mincovní reformy Václava II.

Jako základ pro mou práci jsem využila své vědomosti a text zákona *Ius regale montanorum*. Používala jsem nejstarší český překlad tohoto zákona do češtiny z roku 1460, který provedl Petr Přespole z Prahy, měšťan Kutné Hory.

2. Ekonomická situace ve 13. a 14. století v českých zemích

2.1 Poslední Přemyslovci

České země ve 13. a 14. století prošly mnohými změnami. Největším a nejdůležitějším mezníkem v českých dějinách je však získání Zlaté buly sicilské roku 1212 Přemyslem Otakarem I., na základě které získal dědičně hodnost českých králů, a tím došlo k založení dědičného Českého království.

Dalším významným mezníkem byla smrt Václava III. roku 1306, tím vymřel přemyslovský rod po meči.

Tabulka č. 1 *Život a vláda posledních přemyslovců*

	* – †	vláda na českém území
Přemysl Otakar I.	okolo 1155 – 15.12.1230	1192 – 1193; 1197 – 1230
Václav I.	1205 – 23.9.1253	1230 – 1253
Přemysl Otakar II.	1223 – 26.8.1278	1253 – 1278
Václav II.	27.9.1271 – 21.6.1305	1283 – 1305
Václav III.	6.10.1289 – 4.8.1306	1305 – 1306

Přemysl Otakar I. získal královskou korunu již v roce 1198. Za doby jeho vlády se vedly spory o římský trůn, tedy o uprázdněný stolec Svaté říše římské. Přemysl střídavě podporoval jednotlivé uchazeče a nakonec za odměnu roku 1212 získal potvrzení dědičného královského titulu v listině zvané Zlatá bula sicilská, která byla nazývána podle pečeti, kterou přivěsil sicilský král Fridrich, budoucí římský král Fridrich II. Touto listinou byla též zmíněna samostatnost vzniklého Českého království. Přemysl dále zavedl princip tzv. primogenitury, tzn. nástupnictví prvorozeného syna na český trůn.

Přemysl Otakar I. v průběhu své vlády v letech 1210 až 1230 provedl měnovou reformou, na základě které zavedl novou jednostrannou minci zvanou brakteát.

Václav I. se musel během své vlády vypořádat s vpádem Tatarů na území Českého království, na Moravu a do Slezska.

Roku 1247 povstal proti Václavu I. jeho syn Přemysl jako tzv. „mladší král“. Vzpouře však Václav I. potlačil a Přemyslovi odebral titul „mladšího krále“. Za odměnu za poskytnutí vojenské pomoci při obléhání Pražského hradu během vzpoury, a také za

dřívější finanční pomoc pak bylo Jihlavě uděleno privilegium, které obsahovalo městské a horní právo.

Přemysl Otakar II. významně rozšířil území Českého Království. Sňatkem s Markétou Babenberskou získal rakouské vévodství. Po poražení uherského krále Bély IV. u Kressenbrunu, na Moravském poli, získal Štýrsko. Později získal Korutansko, Kraňsko a Chebsko. Vedl křížovou výpravu do Pobaltí, kde chtěl obrátit nevěřící Prusy na křesťanskou víru, což se mu povedlo a na daném místě založil město Královec.

Za jeho vlády bylo založeno mnoho nových měst, pokračovala kolonizace a rozvoj hornictví. Jednalo se o silného panovníka, který byl nazýván jako „král železný, král zlatý“.

Přemysl Otakar II. kolem roku 1260 provedl mincovní reformu spočívající ve zkvalitnění ražených brakteátů.

Přemysl usiloval i o korunu krále Svaté říše římské, což se mu nepovedlo a roku 1273 byl zvolen králem Svaté říše římské hrabě Rudolf Habsburský. V roce 1276 přiměl Rudolf Habsburský Přemysla Otakara II. vzdát se rakouských zemí a Chebska a navíc musel Přemysl přijmout české království v léno. Současně se proti Přemyslu vzbouřila i šlechta, v jejímž čele byl Závěš z Falkenštějna. Nakonec umírá dne 26.8.1278 v bitvě proti Rudolfu Habsburskému na Moravském poli.

V případě smrti Přemysl Otakar II. ustanovil svému nezletilému synu jako poručníka svého příbuzného braniborského markraběte Otu.

Poté následuje tzv. období Braniborů v Čechách, kdy je kralevic Václav odvezen ze země a držen na Bezdězu, v Berlíně, a pak i ve Špandavě. V této době je v zemi zmatek, bída, hlad a dokonce i mor.

Václav II. se po nástupu na trůn pokusil posílit pozici Českého království a zlepšit hospodářskou situaci v zemi.

Za pomoci měst a církve upevnil svou moc a vytvořil pevné království. Sňatkem s dědičkou polského království s Richenzou, Eliškou Rejčkou, získal polskou korunu a stal se polským králem. Pro svého syna získal uherskou korunu, které se pak Václav musel vzdát.

Za jeho vlády byla objevena velká naleziště stříbra v Kutné Hoře. Václav II. pak roku 1300 zavedl mincovní reformu a v letech 1300 až 1305 vydal horní zákoník *Ius regale montanorum*.

Václav III. byl při cestě do Polska roku 1306 zavražděn. Jeho smrtí vymřel přemyslovský rod po meči. Přemyslovská dynastie stála v čele českých zemí od jejího počátku a vybudovala české zemi místo mezi ostatními zeměmi v Evropě.

Další období je ovlivněno bojem o český trůn, kdy po smrti Václava III. nastupuje na český trůn Rudolf Habsburský, pak Jindřich Korutanský a nakonec Jan Lucemburský roku 1310. Jeho nástupem nastupuje na český trůn i nová dynastie.

Manželkou Jana Lucemburského se stala Eliška Přemyslovna, dcera Václava II.

2.2 Václav II.

Václav II. se narodil 27. září 1271 jako syn Přemysla Otakara II. a Kunhuty Uherské. Dětství měl velmi krátké, jelikož jeho otec zemřel v roce 1278 v bitvě na Moravském poli. V této době bylo Václavovi pouhých 7 let a stal se jediným dědicem Českého království. Z důvodu nezletilosti mu byl ustanoven poručník Ota Braniborský, markrabě braniborský, který byl synovcem zemřelého Přemysla Otakara II.¹

Po bitvě na Moravském poli vpadl Rudolf Habsburský s hotovostí na Moravu, kterou následujících pět let okupoval a zisky považoval za válečnou reparaci. Šlechta, které momentálně nic nehrozilo, si vyrovnávala staré účty. Například Vítkovci vypálili klášter Zlatou Korunu, která jim byla trnem v oku, jelikož ji Přemysl Otakar II. nechal postavit v krumlovských lesích.

Nakonec musel být uzavřen smír s Rudolfem Habsburským, v rámci kterého se domluvil sňatek královny Václava s Gutou Habsburskou, dcerou Rudolfa a sňatek Anežky, dcery Přemysla Otakara II. s Rudolfem Habsburským, prvorozeným synem římského krále. Svatby se pak konaly v lednu roku 1279 v Jihlavě, kde současně Rudolf potvrdil poručnictví nad Václavem Otobraniborskému na 5 let.

Ota Braniborský pak drancoval Čechy a vyvážel cennosti do zahraničí. Kunhutu, vdovu po Přemyslu Otakaru II., s dětmi odvezl na hrad Bezděz, kde je uvěznil. Kunhutě se s dcerou povedlo z Bezdězu uprchnout pod záminkou převzetí ostatků Přemysla Otakara II. ve Znojmě, ale Václav na Bezdězu zůstal. Kunhuta pak odjela do Hradce u Opavy a žádala Rudolfa Habsburského, aby zasáhl proti Otobraniborskému. Rudolf nakonec proti Otobraniborskému vyrazil a roku 1280 bylo dojednáno poručnictví Oty nad Václavem na 3 roky a česká šlechta mu má vyplatit za výchovu Václava 15 000 hřiven stříbra.

Šlechta, v jejímž čele byl pražský biskup Tobiáš z Bechyně, uhradili domluvenou sumu, ale pak Václava nepřivezl a vyžadoval dalších 20 000 hřiven stříbra. Takový obnos ale v Čechách již nebyl, a tak Ota získal do zástavy velkou část severních Čech.

Královně Václav se vrátil do Prahy až v květnu roku 1283, bylo mu necelých 12 let. Mezitím se jeho matka vdala za předního velmože Závíše z Falkenštejna, který stál v čele domácího odboje proti Přemyslu Otakaru II. a měl a s ním syna Jana. Královně Václav pak v Praze uvítal matku a následně i Závíše z Falkenštejna, který v roli otčíma

¹ BAUER, Jan. *Vládci českých zemí: historie panovnického trůnu Čech a Moravy*. Praha: Beta, 2004, s. 120. ISBN 80-7306-168-6.

začal spravovat české království. Šlechta se rozdělila na dva rivalské tábory, jeden vedl pražský biskup Tobiáš a druhý Závíš z Falkenštejna. Postupně byli dosazeni do důležitých úřadů příbuzní Závíše Vítkovci a Závíš se stal prvním mužem království.

Během let 1285 a 1286 byly uskutečňovány výpravy proti loupežníkům, aby byla zajištěna bezpečnost na cestách v českém království.²

V lednu 1285 se konala skutečná svatba Václava s Gutou v Chebu. Guta však odjela zpět do Rakouska se svým otcem, který ji odmítl pustit do Prahy kvůli poměrům, které tam panovaly. Od této chvíle se Václav netituluje jako „Pán a dědic království Českého“, ale jako „Král Čech a markrabě Moravy“.

Následně se konala svatba Kunhuty se Závíšem se svolením Václava, tudíž už nemohlo být manželství považováno za neplatné. Stejného roku však Kunhuta zemřela.

Guta přijela do Prahy až roku 1287. Závíš se pak oženil znovu, a to se setrou uherského krále Alžbětou a odešel z Prahy na hrad Svojanov. Závíš pak chystal křtiny svému synu a Václava požádal, zda by se mohl stát kmotrem. Na plánovaných křtinách měl být i uherský král Ladislav IV. Českému králi se však doneslo, že Závíš se chce Václava zbavit a dosadit svého syna, které ho měl s Kunhutou na český trůn. Navíc Václavovi zemřel narozený syn. Václav pak pod záminkou pozval Závíše do Prahy, kde jej nechal zatknout někdy v lednu roku 1289, což vyvolalo následnou vzpouru všech Vítkovců proti českému králi.

Někdy v této době upoutala Václava polská problematika, jelikož již v roce 1289 se v Praze objevuje Kazimír Byronský, který vstoupil do svazku české koruny se závazkem sloučit českému králi jako leník.³

Koncem února se Václav i s Gutou sešel se svým tchánem v Chebu, tj. s Rudolfem Habsburským. Rudolf poskytl Václavu oddíly na pomoc proti vzbuřeným Vítkovcům. V květnu 1290 pak do Prahy přijíždí prvorozený syn římského krále Rudolf i svou manželkou Anežkou. Rudolf však v květnu 1290 v Praze umírá.

Jelikož se nepovedl dojednat s domácím odbojem smír v podobě výměny zajatců, neboť Vítkovci zajali Čeňka z kamenice, bratra pražského biskupa Tobiáše z Bechyně. Dokonce prý Závíšovo bratři vyslali posla do Polska k Piastovci, vatislavskému vévodovi Jindřichovi IV., s výzvou, že pokud pomůže odboji proti králi, pomohou mu k české koruně. Poté byla vypravena výprava proti odbojným Vítkovcům, v jejímž čele byl nevlastní bratr Václava Mikuláš Opavský, který vezl sebou Závíše. Výprava se zastavovala u každého hradu odboje a hrozil popravou Závíše, pokud se nevzdají. Putování výpravy skončilo před hradem Hlubokou, jenž měl v purkrabství Závíšův bratr Vítek z Krumlova. Vítek se však odmítl vzdát, a tak nechal Mikuláš Opavský popravit

² HÁDEK, Cyril. *Konec Přemyslovců v Čechách*. Praha: Akropolis, 2006, s. 60. ISBN 80-7304-067-0.

³ HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí*. 2. vyd. Praha: Baronet, 1995, s. 70-71. ISBN 80-85890-20-8.

Záviše před Hlubokou. Odboj končí tak, že bratrům Záviše propadl majetek králi a byli vyhnáni za hranice českého království.

Václav II. byl naprosto odlišný od svého otce. Pokud mohl, tak neválčil, ale využíval diplomacie a po objevení nalezišť stříbra využíval i stříbro. Říkalo se mu král mnich, neboť byl velmi zbožný. Sbíral ostatky svatých a finančně podporoval církevní řády. Ví se také, že se bál koček a bouřek, což mohlo být způsobeno vězením na hradech u Oty Braniborského. Byl štědrým mecenášem a podporoval umění. Měl rád krásu a také ženy (měl několik levobočků). Věnoval se též dvorské prezentaci a rytířské kultuře.

V červenci 1291 zemřel římský král Rudolf Habsburský a následně se konala volba římského krále. Václav II. hlasoval pro protikandidáta Albrechta Habsburského, pro Adolfa Nasavského.

V zahraniční politice se orientoval na Polsko, které bylo rozdrobeno na malá vévodství. Postupně získal Krakovsko, Sandoměřsko, Opolsko, Těšínsko a další území. Václav II. nejspíše v této době zatoužil po polské koruně, ale nový papež Bonifác VIII. obnovil roku 1295 polské království a králem byl korunován vévoda Přemysl Velkopolský. Následující rok je ale Přemysl Velkopolský zavražděn.⁴

V mezidobí se Adolf Nasavský znemožnil na římském trůnu, a tak se Václav vrátil do tábora Albrechta Habsburského. V roce 1296 pak umírají rádci Václava II., tj. Tobiáš z Bechyně, Bernard z kamenice a vyšehradský probošt Jan.

Dne 2. června 1297 se konečně koná korunovace Václava II. a Guty Habsburské, která však krátce po korunovaci umírá na poporodní komplikace. Václav měl s Gutou 10 dětí, z nichž 6 zemřelo ještě v dětském věku. Dospělého věku se dožil Václav, Anna, Eliška a Markéta.

V roce 1297 se u Václavova dvora poprvé objevuje Petr z Aspeltu, který se pak stal i českým kancléřem, proboštem vyšehradské kapituly⁵.

V Polsku po smrti Přemysla Velkopolského bojoval Jindřich Hlohovský s Vladislavem Lokýtekem o polskou korunu. V červnu roku 1300 se pak Václav II. oženil s dvanáctiletou dědičkou Polska Richenzou, Eliškou Rejčkou, dcerou posledního polského krále Přemysla Velkopolského. Následně v srpnu podnikl výpravu do Polska, kde porazil knížete Vladislava Lokýtku a nechal se korunovat v polském Hvězdně na polského krále.

Panovník se pokusil o kodifikaci zemského práva, a také o založení univerzity neboli obecného učení v Praze. Obojí však narazilo na odpor ze strany stavů.

⁴ HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí*. 2. vyd. Praha: Baronet, 1995, s. 82. ISBN 80-85890-20-8.

⁵ Petr z Aspeltu byl měšťanský synek z Trevíru, který se staral o Rudolfa Habsburského, jeho v posledních letech života. Nakonec se stal i mohučským arcibiskupem.

V červenci potom začíná ražba nové mince, tzv. pražského groše, v rámci uskutečněné mincovní reformy. Václav II. také pak vydává kodifikaci horního práva *Ius regale montanorum* neboli horní zákoník Václava II.

Roku 1301 vymírají v uhrách Arpádovci bez mužského potomka, zemřel uherský král Ondřej III., a Václav II. pak získává uherskou korunu, kterou předává svému synovi Václavovi III. Ten je poté korunován na uherského krále jako Ladislav V., aby vyhověl místním tradicím.

V této době je Václav II. na vrcholu své moci. Zavedl pevnou minci, provedl kodifikaci horního práva a ovládá velké území. Ovládal Čechy, Moravu, část Lužice, Uhry, Slezsko a Polsko.

V Uhrách se pak objevuje protikrál Karel Robert z Anjou, který měl podporu papeže. Václav III. ovládal jen část Uher, totiž Horní Uhry, ale zbytek patřil uherským šlechticům. Nakonec se zformovala koalice proti českému králi a zpochybnili zisk všech území.

Na jaře roku 1304 Václav II. vtrhl do Uher, a aby upevnil postavení svého syna, poplenil Ostřihom. Václava II. pak zastihla zpráva o tom, že Albrechtův syn Rudolf Habsburský plní Moravu. Václav II. se synem vrátil zpět do českého království, ale i s korunovačními klenoty uherského krále.

Albrecht Habsburský pak vtrhl do Českého království v říjnu roku 1304. Nakonec se rozhodl pro útok na Kutnou Horu, jelikož byla základem panovníka bohatství. Albrecht po Václavovi vyžadoval zaplacení 80 000 hřiven stříbra nebo postoupení Kutné Hory na 6 let, jelikož prý římským panovníkům náleží tzv. regální právo, které Přemyslovci nerespektovali. Obranu města Kutné Hory svěřil panovník Jindřichu z Lipé a Janovi z Vartemberka, kteří se vyznamenali, jelikož Kutnou Horu ubránili, i když neměla kamenné hradby. Václav II. se tedy vydal ke Kutné Hoře. V táboře Albrechta pak vypukla úplavice, jelikož pili otrávenou vodu Malešovského potoka hutní struskou, kterou tam vypustili horníci z Kutné Hory. Albrecht nakonec odtáhl od Kutné Hory s nepořízenou a s velkými dluhy, jelikož město nedobil a k bitvě ani nedošlo.

Václav II. pak 21. června 1305 zemřel a byl pohřben v cisterciáckém klášteře na Zbraslavi, který nechal založit.

Lze jen souhlasit s názorem, že král Václav II. představuje „ve své osobě a nepříliš dlouhé vládě skutečné vyvrcholení přemyslovské dynastie i českého a moravského vrcholného středověku.“⁶

⁶ JAN, Libor. *Václav II. a struktury panovnické moci*. Brno: Matice moravská, 2006, s. 160. Knižnice Matice moravské, sv. 18. ISBN 80-86488-27-6.

3. Horní právo

3.1 Hornictví a horní právo

Hornictví je jeden z nejstarších výrobních oborů, který využívá přírodní zdroje, tedy nerostná bohatství země. Dobývání a zpracování nerostných surovin vždy ovlivňovalo vývoj dané země a státu, a to především v hospodářské oblasti.

Počátek hornictví sahá až do pravěku, do doby kamenné, kdy lidé začali používat kamenné nástroje, jako byl například pazourek⁷. Nejdříve se jednalo pouze o povrchový sběr nerostných surovin a jen mělké šachty či povrchové jámy. Dále se jednalo též o rýžování, a to především rýžování zlata. Až později se ruda získávala těžbou⁸, tedy hornickou činností, jak ji známe dnes.

„Ve třetím tisíciletí před naším letopočtem již znali Sumerové odlévání do forem, dokonalé zpracování kovů, nýtování a letování. Užívalo se zlato, stříbro a bronz s obsahem cínu do 10%. Objevilo se lití kovů se ztracenou formou (do vosku) a železo.“⁹

Nejen Sumerové, ale i další národy se zabývaly těžbou nerostných surovin, například Fénicičané, Egypťané, Řekové a též Římané.

Římské hornictví se již moc nelišilo od dnešního pojetí hornictví, tj. hlubinné dobývání nerostného bohatství. Lze jej přirovnat k hornictví, které bylo u nás koncem 13. století. Římané znali odvodňování, větrání, dobývání ohněm¹⁰, na otevřených ložiskách zakládali jámy (šachty), štoly a horizontální chodby. Základem hornické činnosti byla práce s mlátkem a želízem. V místech kde nešlo použít mlátka se želízem, využilo se dobývání ohněm neboli též sázení ohněm. Využívali sestupkový nebo výstupkový způsob dolování.

Římané však neotevřeli mnoho nových dolů, spíše v hornictví pokračovali v dolech, které získali během válek, např. ve Španělsku, dolní Itálii, v Makedonii a Dacii¹¹.

⁷ JISKRA, Jaroslav. *Odvodňování dolů dědičnými štolami s ohledem na horní práva na Sokolovsku i jinde*. 2. vyd. Sokolov: Historia, 1996, s. 3.

⁸ Hlubinné dobývání nerostných surovin.

⁹ JISKRA, Jaroslav. *Odvodňování dolů dědičnými štolami s ohledem na horní práva na Sokolovsku i jinde*. 2. vyd. Sokolov: Historia, 1996, s. 3.

¹⁰ Někdy označováno jako sázení ohněm. Jedná se o metodu změkčení skály, a to pomocí ohně a vody. Nejprve se skála nahřála ohněm za použití dřeva, a pak se shladila studenou vodou nebo octem. Rychlé shlazení vodou způsobilo porušení a rozpukání skály, čímž došlo k jejímu tzv. změkčení a usnadnilo to práci při hlubinném dobývání. Tato metoda byla nahrazena až po objevení střelného prachu.

¹¹ OTTO, Jan, ed. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Díl 11. Hédypathie-Hýždě*. Praha: J. Otto, 1897, s. 592.

Na našem území jsou počátky hornictví datovány do doby bronzové, kdy zde Keltové vyráběli mince ve tvaru mušle litím zlatých střížků. Jedná se o první mince na našem území, které vážily přibližně 8 gramů a dosahovaly ryzosti až 98,6 %¹². Hlavní období rýžování zlata se datuje až do slovanského období, kdy se zlato rýžovalo zejména v oblasti povodí řek Vltavy, Opavy a Otavy. Následné vpády Germánů na naše území, které začaly v 1. stol. př. n. l., nepřinesly nic dobrého, jelikož germánské obyvatelstvo bylo na nižší úrovni společenského i technického vývoje. V tomto období došlo k zániku určitých oblastí řemeslné výroby a byly vyráběny převážně jen zbraně. Germánské období končí v době stěhování národů během 5. a 6. stol. n. l., kdy probíhala expanze Slovanů, a germánské obyvatelstvo naše území opustilo. Osídlení Slovanskými kmeny probíhalo rychle, a tak již v 7. stol. byly naše země výhradně slovanské.

K největšímu rozmachu hornictví u nás dochází během 13. století, tedy v období rozkvětu feudalismu, kdy byla objevena největší naleziště stříbra a zlata u nás, i v tehdejší Evropě. Od 13. stol. také začíná hlubinné dobývání nerostných surovin, tedy těžba v dnešním pojetí, a to především v Jihlavě a později v Kutné Hoře¹³. Tento vývoj hornictví během 13. stol. byl také jedním z důvodů pro vznik prvního psaného horního práva, kdy české horní právo je považováno za první psanou úpravu horního práva i v celé Střední Evropě.

Horní právo jako každé jiné právo je souhrn právních norem, avšak upravující jiný okruh záležitostí a vztahů. Horní právo¹⁴ neboli *ius montanorum* je souhrn obecných pravidel chování, která upravují vzájemné vztahy mezi horníky, králem a majiteli pozemků, tudíž upravují veškeré záležitosti spojené s hornickou činností jako je hledání nerostných surovin, samotná těžba, a také zpracování nerostných surovin k výslednému produktu, např. mince.

Horní právo vychází ze dvou základních zásad, na kterých je založeno, a to na principu horního regálu a principu horní svobody.

Horní regál¹⁵ je výhradní, výsostné, majetkové právo panovníka na nerostné bohatství země. Dochází zde k oddělení vlastnictví nerostného bohatství od vlastnictví půdy, protože vychází z principu, že všechna nerostná bohatství země patří panovníkovi, a jen ten měl právo těžby a mohl udělit oprávnění k otevření nových dolů. Dále měl panovník oprávnění vydávat horní právní předpisy, tedy horní řády, spravovat hory a

¹² MAJER, Jiří. *Rudné hornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: obrazy z dějin těžby a zpracování*. Praha: Libri, 2004, s. 25. ISBN 80-7277-222-8.

¹³ Jedná se o tzv. horní města, která se zabývala hornictvím a řídila se horním právem. Horní města se dělila na královská a svobodná. Královská horní města byla podřízena přímo králi, tudíž královské komoře a horním úřadům. Svobodná města podléhala částečně králi a částečně vrchnosti, jelikož byla na pozemcích vrchnosti nebo byla propůjčena na základě horního regálu.

¹⁴ Podle některých autorů označováno též jako báňské právo.

¹⁵ Regály jsou výhradní, výsostná, majetková práva panovníka a později i státu, která jsou zdrojem příjmů. Jedná se např. o pozemkový regál, mincovní regál, horní regál a židovský regál.

vykonávat na nich soudnictví. Panovník však právo těžby propůjčoval, a to na základě odvádění podílu z výtěžku v podobě tzv. urbury¹⁶ a navíc si vyhradil předkupní právo¹⁷ k vytěžené rudě.

Horní regál byl poprvé přiznán Vladislavovi II. v roce 1158, kdy mu byla německým císařem Fridrichem I. Barbarossou udělena královská koruna a současně i důchod z hor a ražby mincí¹⁸. Dále byl předpokládán v tzv. Jihlavském horním právu z roku 1249, ale zákonem byl formulován až v horním zákoníku Václava II. z roku 1300¹⁹ v *Ius regale montanorum*.

Uplatnění horního regálu bylo základem pro princip horní svobody, a to z důvodu, že horní svoboda vycházela ze zásady svobodného zahájení těžby bez souhlasu vlastníka pozemku a práva každého svobodně nalézat hory a kovy²⁰. Ačkoliv byla těžba zahájena bez souhlasu vlastníka pozemku, musely být ale splněny povinnosti vůči panovníkovi, tedy již výše uvedené propůjčení práva těžby a odvedení urbury panovníkovi.

3.2 Historický vývoj horního práva před *Ius regale montanorum*

3.2.1 Jihlavské horní právo

Počátky těžby v Jihlavě se datují přibližně do 30. let 13. stol., protože existují doklady o existenci horní správy a horního soudu v Jihlavě právě z první poloviny 13. stol., kdy se nejspíše postupovalo podle právních zvyklostí horního práva. Dle listiny z roku 1227 stál v čele jihlavského rudného revíru urbureč, který jako nejvyšší horní úředník měl dbát na dodržování královských práv, a tím chránit práva panovníka. Další listina pocházející z roku 1234 dokládá existenci horního soudu a uvádí další úředníky, kteří zasedali u soudu, a to např. přísežné.²¹ V této listině moravský markrabě Přemysl,

¹⁶ Urbura je podíl na výnosu dolování a byla odevzdána v podobě rudy, vytaveného kovu nebo byla strhávána hotově při výkupu kovů v mincovně. Urbura se platila jen z kovů, které si panovník vyhradil, tedy ze zlata a stříbra, a od roku 1356 i dalších kovů, např. z cínů, mědi a olova. Výše urbury a ustanovení podílu na výnosu v peněžích bylo upraveno v *Ius regale montanorum* na jednu osminu. Později to byla jedna desetina, a proto byla urbura nazývána též jako horní desátek. Dle VYKOUPIĽ, Libor. *Slovník českých dějin*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Brno: Julius Zirkus, 2000, s. 638-639. ISBN 80-902782-0-5.

¹⁷ Předkupní právo panovníka bylo nezbytné pro uskutečnění mincovního regálu, tedy pro výsadní právo panovníka razit mince.

¹⁸ MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Ostrava: Montanex, 2004, s. 13. ISBN 80-7225-130-9.

¹⁹ Nelze přesně stanovit z jakého je roku, udává se proto rozmezí let 1300 až 1305.

²⁰ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra; KNOLL, Vilém; RUNDOVÁ, Alena. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 31. Vysokoškolské učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-251-6.

²¹ MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Ostrava: Montanex, 2004, s. 16. ISBN 80-7225-130-9.

pozdější český král Přemysl Otakar II., daroval tři štoly Ratiboru z Doblína, se kterým vedl spor před jihlavským horním soudem²².

Kašpar Sterneberg však ve své knize „Nástin dějin českého hornictví“²³ zastává jiný názor a uvádí, že již v této době museli existovat jak městské, tak horní zákony, jelikož je málo pravděpodobné, že by Jihlava a horní soud složený z přísězných, urbureů a hormistrů mohla řádně fungovat bez řádného zákonodárství. Dále uvádí, že tyto zákony a všechny listinné podklady se musely ztratit v době vpádů Tatarů na naše území, na Moravu a do Slezska, a proto se žádné nedochovaly.

Dalším důkazem o počátku těžby v jihlavském rudném revíru je skutečnost, že Jihlava původně patřila, byla darována jako součást majetku, tišnovskému cisterciáckému klášteru. To bylo ještě v roce 1238 potvrzeno králem Václav I., ale v konfirmaci z května 1239 již Jihlava jako součást majetku kláštera chybí. Z toho lze usuzovat, že byla objevena ložiska stříbrnosných rud a došlo k otevření prvních dolů.²⁴

Základem tzv. jihlavského horního práva se stalo privilegium z roku 1249, které bylo pro Jihlavu uděleno českým králem Václavem I. a jeho synem Přemyslem, markrabětem moravským. Přesné datum privilegia není známo, ale datuje se v rozmezí let 1249 až 1251.

Udělení privilegia předcházela vzpoura Přemysla jako „mladšího krále“ vůči svému otci Václavu I., který však vzpouru potlačil. Václav I. Přemyslu odebral titul „mladšího krále“ a ponechal mu jen titul moravského markraběte. Dané privilegium pro Jihlavu byla odměna za poskytnutí vojenské pomoci při obléhání Pražského hradu během vzpoury, a také za dřívější finanční pomoc. Na druhou stranu však Václav I. udělením tohoto privilegia, tj. potvrzením Listiny svobod a práv, omezil vliv šlechty na hornické podnikání, které se po nalezení ložisek stříbrnosných rud v Jihlavě velmi rozšířilo.

Jihlavské privilegium je považováno za nejstarší sepsání právních norem českého horního práva, kdy se současně jedná o nejstarší sepsání obyčejového práva v hornictví u nás. Skládalo se ze dvou částí. První část upravovala městské právo a druhá část horní právo. Původní články byly postupem času doplňovány a rozšiřovány novými články či nálezy horního soudu. Jako celek bylo jihlavské horní právo později označováno jako *Iura montium et montanorum* neboli jako Právo hor a horníků.

²² JISKRA, Jaroslav. *Odvodňování dolů dědičnými štolami s ohledem na horní práva na Sokolovsku i jinde*. 2. vyd. Sokolov: Historia, 1996, s. 6.; též STERNBERG, Kašpar. *Nástin dějin českého hornictví*. 1. české vyd. Ostrava: Montanex, 2003, s. 392. ISBN 80-7225-093-0.

²³ STERNBERG, Kašpar. *Nástin dějin českého hornictví*. 1. české vyd. Ostrava: Montanex, 2003, s. 392. ISBN 80-7225-093-0.

²⁴ KŘESADLO, Karel. Jihlavské právo. In: *Dolování stříbra a mincování v Jihlavě*. Jihlava: Muzeum Vysočiny, 1999, s. 66.; též JANGL, Ladislav. *České horní právo a báňská historie: metodika báňsko-historického výzkumu*. 2., dopl. vyd. Praha: Národní technické muzeum, 2010, s. 143. Práce z dějin techniky a přírodních věd, sv. 21. ISBN 978-80-7037-200-5.

Jihlavské právo bylo postupně převzato nejen do jiných horních měst v Čechách a na Moravě, ale rozšířilo se i za hranicemi Českého království, a to např. do Slovenska, severních Uher, Polska, Slezska a do saské Míšeň²⁵. V Českém království se toto právo uplatnila např. i na počátku těžby v Kutné Hoře, a to až do doby než byl vydán horní zákoník Václava II. *Ius regale montanorum*.

V Jihlavském právu se rozlišují listiny neboli tzv. jihlavské rukopisy označované písmeny „A“ a „B“. Podle většiny autorů listina A obsahuje báňský řád vzniklý kolem poloviny 13. stol. a listina B báňský řád z druhé poloviny 13. století. Má se jednat o přepisy či opisy původního privilegia, které bylo postupně doplňováno.²⁶

Samotné privilegium je důležité i z hlediska obecnosti, jelikož nebylo určeno jen pro Jihlavu či pouze pro určitý důl v Jihlavě nebo v jejím okolí, ale bylo určeno obecně pro veškeré hornictví. Privilegium obsahuje několik následujících základních principů a výsad.

V prvních člancích privilegia byly zakotveny čtyři základní zásady týkající se městského práva.

Základní zásadou bylo, že soudce města²⁷ a přísežní měli výhradní pravomoc ve městě, tudíž měl ve městě výhradní pravomoc městský soud, do jehož pravomoci nemohl nikdo zasahovat, a to ani někdo z pánů, šlechticů, rytířů, krajských soudců nebo z královských dvořanů. Kromě toho se tato výlučná pravomoc městského soudu vztahovala nejen na měšťany a horníky, kteří měli majetek či statky uvnitř města, ale i na ty, kteří jej měli za hradbami města. Působnost městského soudu se tedy vztahovala na veškeré podané uvnitř i mimo daného města. Soud také rozhodoval spory v případech, kdy na některého měšťana nebo jiného podaného byla podána žaloba krajskými či královskými úředníky. Podle další zásady mohl měšťan obstavit²⁸ pro dluhy pána nebo rytíře, pokud nesplnil řádně svůj závazek, ke kterému se zavázal před přísežnými nebo jinými počestnými muži. Poslední a velmi důležitou zásadou byla povinnost dodržovat cokoli, co by přísežní města a přísežní hor ustanovili nebo nařídili pro obecné dobro.²⁹

Z výše uvedených zásad vyplývá, že privilegium zaručovalo nejen osobní svobodu, ale i ochranu majetku. Výsada vlastního soudu pak podané vyjímala z pravomoci správních orgánů země i z pravomoci zemského soudu, a navíc ostatní mohli

²⁵ MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Ostrava: Montanex, 2004, s. 16. ISBN 80-7225-130-9.

²⁶ JANGL, Ladislav. *České horní právo a báňská historie: metodika báňsko-historického výzkumu*. 2., dopl. vyd. Praha: Národní technické muzeum, 2010, s. 149, 195. Práce z dějin techniky a přírodních věd, sv. 21. ISBN 978-80-7037-200-5.

²⁷ Někdy označován též jako rychtář.

²⁸ Tzn. stíhat tzv. obstávkou.

²⁹ JANGL, Ladislav. *České horní právo a báňská historie: metodika báňsko-historického výzkumu*. 2., dopl. vyd. Praha: Národní technické muzeum, 2010, s. 144. Práce z dějin techniky a přírodních věd, sv. 21. ISBN 978-80-7037-200-5.

vést žalobu proti nim jen před tímto soudem. Na závěr přísežní města a přísežní hor získali zákonodárnou pravomoc, tj. právo vytvářet právní normy s obecnou platností, týkající se chodu města a těžby v dolech. Na základě této pravomoci bylo Jihlavské právo později doplňováno a rozšiřováno, jak již bylo výše uvedeno. Pro shrnutí můžeme tudíž říci, že horní města měla na základě výsad výjimečné postavení.

Dále bylo v privilegium upraveno horní právo neboli samotný báňský řád³⁰, ve kterém není výslovně upraven horní regál ani horní svoboda, i když jsou v privilegiu tyto principy předpokládány.

Nejdříve se mluví o propůjčkách, kdy cokoliv urburěři po poradě s jihlavskými přísežnými propůjčí, má být ostatními bez odporu uznáno. Dále se hovoří o rozsahu výměry. V případě založení nového dolu má být vyměřeno 3,5 lánů na obě strany, panovníku a měšťanům jeden lán na obě. Za vyměření má zakladatel dolu zaplatit měřičům sedm malých šilinků. Výměra mohla být však provedena až po splnění následujících podmínek. Nálezce si musel nechat objevenou žilu rudy propůjčit, kdy bylo zachovávaná přednost prvnímu nálezci rudy. Ruda musí být pak podrobena zkoušce, zda se těžba vyplatí, tj. zda se po vytavení získá o jednu čtvrtinu více čistého stříbra, než jsou náklady na tavení rudy. Každý vyměřený důl také získává 16 stavebních míst a pro zachování práva je vyžadováno mít nejméně tři jámy na sedmi lánech dolu, na každém láně mít tři čelby³¹ a v každé propůjčce na jednu žilu mít jednu čelbu.

Pak se hovoří o štolách a dědičných štolách. Nalezne-li někdo během práce ve štole, která není dědičná, rudu, má mu být vyměřeno pole stejně jako u jiných dolů. V případě, že již vyměřený důl nebo štola vypadají opuštěně, má se po následujících šest týdnů hlásit, aby se vlastníci vrátili. Pakliže tak neučiní a urburěři s přísežnými po prohlídce dolu potvrdí, že je opuštěný, mohou jej komukoliv propůjčit. Dědičná štola získává svá práva pro jejího držitele, pokud zajišťuje odtok vody, čistí světlíky a každý rok se štola prodlouží o jeden sáh. Jestliže zatopený důl brání v práci jiným a nebude sjednána náprava do tří dnů, má být důl předán někomu jinému, tzn. tomu, kdo je poškozován. Dále je upravena ražba štoly jinými lány, např. prochází-li štola měšťanským lánem a bude pak měšťany využita, mají přispět jednou čtvrtinou na náklady hloubení štoly.

Je-li mezi výměrami jednotlivých dolů tzv. přebytek, připadá měšťanům³². Poté je opět přiznáno právo prvnímu nálezci rudy. V případě sporu, zda se ruda nachází uvnitř vyměřeného pole nebo ne, mají být vybráni tři počestní muži a k nim jeden urburěř. Ti

³⁰ Vycházím z textu listiny A a B, který uvádí Kašpar Sternberg ve své knize „Nástin dějin českého hornictví“. STERNBERG, Kašpar. *Nástin dějin českého hornictví*. 1. české vyd. Ostrava: Montanex, 2003, s. 395-399. ISBN 80-7225-093-0.

³¹ Vorty.

³² V *Ius regale montanorum* připadá panovníkovi dle §.....IRM.

pak mají na základě měření spor rozhodnout. Než bude spor rozhodnut, může být v těžbě pokračováno, ale ruda musí být dána do úschovy.

Na závěr je zde upravena zásada, že cokoliv urburéri s přísěznými hor stanoví ve věcech horního práva, má být dodržováno jako platné právo³³. Tato zásady vychází již z poslední zásady upravující městské právo v privilegiu.

Lze tedy shrnout, že jihlavské právo, ačkoliv postrádá systematické uspořádání, bylo nejen přínosem pro horní města, ale také zajišťovalo výhody a výsady pro rozvíjející se horní podnikání, čímž byl zajištěn další rozvoj hornictví.

3.2.2 Privilegium pro Německý Brod

Počátky těžby v Německém Brodu³⁴ se datují stejně jako u těžby v Jihlavě přibližně do 30. let 13. století. První zmínka se nachází v listině z roku 1234, která dokládá existenci horního soudu v Jihlavě, viz výše, kde se také hovoří o jednom urburéri z Německého Brodu, který byl u soudu přítomen.³⁵

Město s doly patřilo pánům z Lichtemburka a za vlády Přemysla Otakara II. vznikaly spory o jednotlivá práva k pozemkům, kde se dolovalo a také k ziskům z těžby. K jakémusi narovnání mezi panovníkem a pány z Lichtemburka došlo po roce 1269, ve kterém král přiznává pánům určitý podíl na zisku z těžby, avšak doly mají být i nadále pod správou královských úředníků.³⁶

Později páni z Lichtemburka využívají zaneprázdněnosti panovníka³⁷ a dne 8. června 1278 vydávají své privilegium pro Německý Brod. Jedná se o „*Potvrzení a rozmnožení svobod a práv Německému Brodu od Jindřicha, Smila, Oldřicha a Rajmunda z Lichtenburga*“³⁸. Základem pro dané privilegium se stalo jihlavské horní právo, tj. privilegium udělené Jihlavě v roce 1249.

V uděleném privilegiu byla sepsána městská a horní práva, která páni z Lichtemburka potvrdili svým podaným. Navíc si přisvojili i určitá práva, která náleželi panovníkovi. Už jen soukromoprávní zásah vrchnosti formou potvrzení práv, bylo zasahováním do královských práv.³⁹

³³ V listině B je pozměněn smysl této zásady, jelikož co přísězni předloží k soudu, má být uznáno, tj. obecně platit.

³⁴ Dnes se město jmenuje Havlíčkův Brod.

³⁵ JISKRA, Jaroslav. *Odvodňování dolů dědičnými štolami s ohledem na horní práva na Sokolovsku i jinde*. 2. vyd. Sokolov: Historia, 1996, s. 7.

³⁶ OTTO, Jan, ed. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Díl 11. Hédypathie-Hýždě*. Praha: J. Otto, 1897, s. 619.

³⁷ V této době trval spor mezi Přemyslem Otakarem II. a římským králem Rudolfem Habsburským. Krátce po vydání privilegia se dne 26.8.1278 koná bitva na Moravském poli, kde je během bitvy zabit Přemysl Otakar II.

³⁸ JISKRA, Jaroslav. *Odvodňování dolů dědičnými štolami s ohledem na horní práva na Sokolovsku i jinde*. 2. vyd. Sokolov: Historia, 1996, s. 7.

³⁹ OTTO, Jan, ed. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Díl 11. Hédypathie-Hýždě*. Praha: J. Otto, 1897, s. 619.

4. Ius regale montanorum

4.1 Kutná hora a počátky těžby

Počátky těžby v okolí Kutné Hory sahají až do 10. století, kdy zde měli knížata z rodu Slavníkovců mincovnu a razili si zde své mince. Příkladem může být mince pražského biskupa Vojtěcha.⁴⁰

V blízkosti dnešní Kutné Hory byl pak v roce 1142 založen cisterciácký klášter v Sedlci, který byl odedávna spojován s dolováním v Kutné Hoře, a to z důvodu, že mu byla odváděná 1/3 z urbury jako pozemkové vrchnosti⁴¹. S klášterem je i spojená pověst o objevení rudných nalezišť v Kutné Hoře ve 13. století. Podle pověsti měl mnich sedleckého kláštera Antonín objevit tři stříbrné proutky, které vyrostly ze země a ponechat tam svoji kutnu. Pověstí o objevení stříbra je více, ale vždy je hlavní postavou mnich, který u stříbra ponechá svou kutnu.⁴²

Na počátku vlády Václava II. po objevení nalezišť stříbra vznikl spor mezi měšťany města Čáslavi a Kolína o příslušenství hory. Nevědělo se, kterému městu mají být vyměřeny lány při zakládání dolů a pod kterou soudní pravomoc přísluší lidé, kteří tam pracovali. Problém byl způsobem především proto, že tehdy Kutná Hora nebyla městem, ale jednalo se pouze o osadu horníků. Spor byl vyřešen dohodou mezi měšťany, kdy mezi rozhodčí sporu je řazen urbureč Syboto, horní přísežný Markvart a Albert ze Šlapanova, který byl také horní přísežný⁴³. Dohodu nám dokládá listina ze dne 15.11.1289, kdy bylo stanoveno, že hora přísluší k oběma městům, tedy lány budou vyměřovány rovnoměrně oběma městům a soudní pravomoc byla svěřena Čáslavi⁴⁴.

Vývoj vedl k posílení správy v Kutné Hoře, i když byla zatím pouhou hornickou osadou. Již v roce 1291 byl jmenován kutnohorský urbureč, který měl dohlížet na odvádění urbury.⁴⁵

Kutná hora byla povýšena na město po udělení výsad roku 1304 a 1307, kdy byla také obehnána hradbami. Povýšením Kutné Hory na město ztratila města Kolín a Čáslav své zbývající pravomoci nad původní osadou. Kutná Hora se stala druhým nejdůležitějším městem v Českém království, a to po Praze.⁴⁶ Na druhou stranu o Kutné

⁴⁰ VOREL, Petr. *Od pražského groše ke koruně české: průvodce dějinami peněz v českých zemích*. 2., rozš. vyd. Praha: Havran, 2004, s. 15. ISBN 80-86515-40-0.

⁴¹ BÍLEK, Jaroslav. *Kutnohorské dolování*. Kutná Hora: Kuttna, 2001, s. 4, 6. ISBN 80-86406-15-6.

⁴² VRÁTNÝ, František Bedřich. *Sláva i zánik kutnohorského dolování: od roku 985 do roku 1991*. Kutná Hora: Kuttna, 1998, s. 4-5. ISBN 80-238-2962-9.

⁴³ BÍLEK, Jaroslav. *Kutnohorské dolování*. Kutná Hora: Kuttna, 2001, s. 7. ISBN 80-86406-15-6.

⁴⁴ OTTO, Jan, ed. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Díl 11. Hédypathie-Hýždě*. Praha: J. Otto, 1897, s. 619.

⁴⁵ JANGL, Ladislav. *České horní právo a báňská historie: metodika báňsko-historického výzkumu*. 2., dopl. vyd. Praha: Národní technické muzeum, 2010, s. 153-154. Práce z dějin techniky a přírodních věd, sv. 21. ISBN 978-80-7037-200-5.

⁴⁶ OTTO, Jan, ed. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Díl 11. Hédypathie-Hýždě*. Praha: J. Otto, 1897, s. 619.

Hoře jako o městu je již psáno v *Ius regale montanorum*⁴⁷, jehož vznik je datován v rozmezí let 1300 až 1305. Lze z toho usoudit, že v *Ius regale montanorum* bylo počítáno s povýšením Kutné Hory na město, nebo byl dopsán až po vzniku města.

4.2 *Ius regale montanorum*

Ius regale montanorum je latinsky psaný horní zákoník vydaný Václavem II. v letech 1300 až 1305. Někdy je tento zákon označován též jako *Constitutiones iuris metallici Wenceslai II.*

Neznáme přesný datum vydání, ale víme jistě, že byl vydán po srpnu roku 1300, jelikož Václav II. je v úvodu již titulován jako polský král⁴⁸, a také, že byl vydán do 21. června roku 1305, protože toho dne Václav II. zemřel. Navíc tento zákon nebyl nikdy oficiálně vyhlášen.

Hlavním důvodem pro vydání tohoto zákona byla potřeba upravit vztahy mezi panovníkem, horníky a majiteli pozemků při těžbě nerostných surovin v důsledku velkého rozvoje hornictví v Českém království. S tím také souvisí základní dva principy, na nichž jsou tyto vztahy upraveny, a to horní regál a horní svoboda. Navíc regální práva a jejich úprava v *Ius regale montanorum* souvisela s provedenou mincovní reformou roku 1300, neboť je v zákoně⁴⁹ upraven zákaz volného oběhu stříbra, zákaz jeho vývoz za hranice a povinná směna stříbra za nové peníze, tj. pražské groše.

Václav II. chtěl odstranit nedostatky a mezery zvykového práva, vytvořit systém horní správy a dosáhnout jednotného postupu těchto správních orgánů.

Jedním z důvodů pro vydání horního zákona mohlo být také odepření jihlavských měšťanů poskytnout úplný přepis jihlavského práva pro soudce a přísední Kutné Hory⁵⁰. Jihlavští notáři a konšelé si pak asi uvědomili význam zákona, poněvadž jej jako první začali používat.

Tento zákon byl zamýšlen především pro Kutnou Horu kvůli jejímu velkému nerostnému bohatství⁵¹, ale podle úvodu k zákonu byl věnován všem horníkům v Českém království, tudíž se jednalo o obecnou právní normu.

Na textu zákona se podílel italský znalec práva, profesor římského a konického práva Gozziu z Orvieta⁵², který využil systematiku Institucí císaře Justiniána a zákon

⁴⁷ IRM – kniha první, kapitola šestá, §17.

⁴⁸ V srpnu roku 1300 byl korunován v polském Hvězdně na polského krále.

⁴⁹ IRM – kniha první, kapitola 16, §2 + kniha druhá, kapitola třetí, §4

⁵⁰ IRM – kniha třetí, kapitola pátá, §13

⁵¹ Panovník jej vyzdvihuje v *Ius regale montanorum* – IRM, kapitola 6, §18

⁵² Původně se měl podílet na sepsání kodifikace zemského práva, kvůli kterému přijel do Prahy. Václav II. si totiž nechal roku 1294 někoho poslat za tímto účelem od svého příbuzného, římského kardinála Mattea Orsiniho. Tento pokus však narazil na odpor šlechty, která se bála omezení svých

rozdělil do čtyř knih, a to na knihu o osobách, o dolech, o propůjčkách a o žalobách. Podle úvodu zákona bylo důvodem pro rozdělení zákona do těchto čtyř knih snaha o zpřístupnění a snazší pochopení právní úpravy. První tři knihy jsou předpisy převážně hmotného práva a čtvrtá kniha se týká procesního práva, kdy se jedná o recepci římského a kanonického práva především druhé knihy Dekretálií papeže Řehoře X.⁵³

Na obsahu se podíleli též osoby znalé hornického práva, nejspíše představitelé urburěřského úřadu. Dále se podílel i sám panovník, což lze poznat i z textu zákona. Panovník také řídil redakci zákona.

Horní zákoník Václava II. je považován za nejstarší zákoník v dějinách českého práva a i přes některé své nedostatky⁵⁴ patřil svojí právní propracovaností mezi nejlepší normy horního práva ve Středověku. Zákon ovlivnil vývoj horního práva v zahraničí, např. na Slovensku, v Polsku, v Německu a ve Španělsku.

Vedle *Ius regale montanorum* zůstaly v platnosti i zvykové normy, na které je občas v zákoně odkazováno. Byl zajištěn jednotný výklad zákona, jelikož oprávnění k jeho výkladu měl jen sám panovník. Na základě zákona došlo k organizaci hornictví a báňských orgánů. Dále měla být zachována rovnost stran, spravedlnost.

Platnost, i když jen omezenou, si horní zákoník Václava II. zachoval v českých zemích až do roku 1854, tedy přibližně 550 let. Byl zrušen patentem č. 146/1854 ř.z. Obecný horní zákoník, který rušil všechny dřívější předpisy horního práva, a tak sjednotil dosud rozdílnou právní úpravu horního práva.⁵⁵

4.3 Shrnutí jednotlivých kapitol IRM

4.3.1 Kniha první (Liber primus) – o osobách

*Kapitola I. – Úvod / předmluva (dnešní preambule)*⁵⁶

V IRM – Jaroslav Bílek uvádí latinské znění úvodu IRM publikovaného H. Jirečkem, a též překlad úvodu od Petra Přespole. Text těchto úvodů se již na první pohled liší, i když smysl zůstává stejný. Liší se v označení Václava II. jako českého krále.

práv. Dle *Kronika zbraslavská*. Praha: Nadání Františka Palackého, 1905, s. 103-104. Sbirka kronik a letopisů českých v překladech, sv. 2.

⁵³ ADAMOVIČ, Karolína; SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 31-32. Dokumenty (Aleš Čeněk). ISBN 80-86898-04-0.

⁵⁴ Nedostatek úpravy týkající se např. výkupu, úpravy a hutnění rudy, sázení ohněm, odvádění kouřových zplodin. Dle *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 7. ISBN 80-86406-06-7.

⁵⁵ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra; KNOLL, Vilém; RUNDOVÁ, Alena. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 36. Vysokoškolské učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-251-6.

⁵⁶ Petr Přespole při překladu použil za předlohu jiný text zákona než tzv. kutnohorský kodex, protože za první kapitolu označuje až kapitolu o urburěřích, která je v latinském opisu v kutnohorském kodexu a v jeho českém překladu z roku 1478 označována jako kapitola třetí. Dle *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 20. ISBN 80-86406-06-7.

V latinském znění úvodu je označen za Václava z boží vůle II., krále Čech – „Wenceslaus Dei gratia secundus, rex Bohemiae,...“ a v překladu Petra Přespole je označen jako „Václav, Boží milostí šestý král Český,...“.

V úvodu Václav II.⁵⁷ věnuje *Ius regale montanorum* všem svým horníkům po celém Českém království, tj. stanoví obecnou platnost zákona⁵⁸.

Úmyslem Václava II. byla kodifikace horního práva, a to především z důvodu nedostatečné právní úpravy, jelikož zvykové normy nepostačovaly na tak velký rozvoj hornické činnosti. Na základě této kodifikace tudíž došlo k sjednocení a sepsání zvykových norem, které byly do té doby v praxi používány.

Zákon je rozdělen do čtyř knih, a to na knihu o osobách, o dolech, o propůjčkách, o žalobách a jejich příslušnostech. Důvodem pro rozdělení zákona do těchto čtyř knih byla snaha o zpřístupnění a snazší pochopení právní úpravy.

Kapitola II. – O osobách v ...potřebných při stříbrných dolech

Všechny osoby v stříbro-rudném hornictví jsou zde rozděleny do čtyř skupin podle jejich pravomocí. Jedná se o rozdělení horních úředníků.

Mezi prvotní osoby, vrchní úředníky, patří urburěři a mincmistři⁵⁹, přísežní, soudce a perkmistři, kteří mají soudní pravomoci. Mezi prvotní osoby dále patří i písaři urbury. Střední osoby pak tvoří nižší horní úředníky, jedná se o štajgěre nebo lezce, měřiče, tesaře a strážné neboli hutmani, kteří měli funkci dozoru. Do třetí skupiny patří horní podnikatelé, a to prvotní těžaři⁶⁰, druhotní těžaři⁶¹ a lenhavěři, kteří především nesli zisk a ztrátu při těžbě stříbra. Čtvrtá skupina zahrnuje všechny ostatní osoby, které jsou pod vedením kverků a je o nich psáno podrobněji až později⁶².

⁵⁷ *Ius regale montanorum* je psán v první osobě množného čísla, čímž se myslí osoba panovníka, krále Václava II.

⁵⁸ „Václav, Boží milostí šestý král Český, kterýžto nejprve království polské Bohem pomocí pójčenú témuž království připojil jest, Horníkóm svým po království Českém všelikterým milost svú a tyto kněhy a v nich právu práva horníkuov poznati pravdu.“ Dle *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 17. ISBN 80-86406-06-7.

⁵⁹ Úřad mincmistra vzniká až koncem 13. stol., jedná se tudíž o doplněk k *Ius regale montanorum* při překladu Petra Přespole.

Tento úřad pak nahradil ve funkci dřívějšího urburěře. Dříve byli mincmistři zástupci jednotlivých městských mincoven, ale po uzavření mincoven v jiných městech a soustředění všech mincoven v Kutné Hoře se vytvořil tento centrální horní úřad. Později se mincmistr stal hlavním představitelem českého hornictví. Dle *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 19. ISBN 80-86406-06-7.

⁶⁰ Německy označované za gverken – kverkové.

⁶¹ Drobnější podnikatelé.

⁶² Kováři, rozdělitelné / rozdělovači rudy, opravitelé vodních měchů, zvěstovači hodin (ohlašovatelé směn), přebírači rudy, pacholci, rudokopci nebo erckafěři.

Kapitola III. – O urburečích a správci ...jejich povinnosti

Jelikož do sepsání tohoto zákona nebylo o urburečích nic moc známo, rozhodl se panovník o nich podat výklad, aby nebylo nic zanedbáno.

Urbureči⁶³ jsou pojmenováni podle urbury, kterou mají na starost. Mají jednat s rozumem, který jim má být ctností, protože rozum je povede po správné cestě, aby nemohli zabloudit. Urbureči mají zachovávat obyčeje a s poddanými nemají jednat ani příliš pokorně ani příliš ukrutně⁶⁴, aby nezlehčovali svoje pravomoci a nezpůsobovali poddaným přílišné potíže.

Nakonec přikazuje všem svým úředníkům, aby lpěli na svobodě, kterou mají nižším zachovávat, a kterou též od vyšších vyžadují. Taktéž přikazuje, aby nižší ctili a poslouchali své vyšší, a aby se proti nim v něčem nevyzdvihali.

Kapitola IV. – O povinnosti urburečů

Základní funkcí urburečů bylo střežit prospěch krále vyplývající z užitků a příslušenství hor. Dále jim příslušelo oprávnění udělovat dolům téměř všechny výsady, které jsou podrobněji popsány u perkmistrů a u propůjček. Urbureči také mají pravomoc ustanovovat, ale i odvolat perkmistry z úřadu, a to z důvodu, že by byli líní a nedbalý.

Kromě toho měli urbureči s přísežnými hor společnou povinnost postarat se o stravu a jiné věci, které byly na horách potřebné.

Kapitola V. – O soudní pravomoci urburečů / O soudním právu urburečů a hoffmistrů⁶⁵

Na začátku této kapitoly je vysvětlováno, proč je moc soudní uzákoněna. Moc soudní je ustanovena, aby nedocházelo k vlastním mstám, ale aby bezpráví bylo řešeno před soudcem. Jestliže je navíc moc soudní delegovaná od panovníka, tedy krále Václava II., vzniká zde větší nebezpečí zneužití, a proto se má postupovat opatrněji. Z tohoto důvodu pevně stanoví, aby urbureči skládali veřejně přísahu před královským komořím a přísežnými hor, že budou chránit a dbát královských práv a ustanovení, tj. královské zákony a statuty, a to ze všech svých sil. Dále panovník vymezuje působnost urburečů na

⁶³ Urbureči byli nájemci urbury, tedy byli nejvyššími představiteli královského horního úřadu. Pocházeli z nejbohatších vrstev měšťanstva a duchovenstva, jelikož jejich podnikání bylo finančně náročné. Urbureči za pomoci svých odborných poradců vykonávali správu a kontrolu dolování. Po zrušení pronájmů urbury a vytvoření nového úřadu mincmistra (později i hoffmistra) ztrácí své původní postavení a nakonec přebírají funkce výběřčích desátku nebo zástupců horního úřadů, a tím začali podléhat přímo hoffmistroví. Dle *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 20. ISBN 80-86406-06-7.

⁶⁴ Kašpar Šternberg ve své knize „Nástin Dějin českého hornictví“ vysvětluje dané spojení tak, že „urbureč nemá být k druhým ani příliš pyšný, ani příliš pokorný“. Viz STERNBERG, Kašpar. *Nástin dějin českého hornictví*. 1. české vyd. Ostrava: Montanex, 2003, s. 423. ISBN 80-7225-093-0.

⁶⁵ Úřad Hoffmistra vznikl zřejmě koncem 14. stol. a převzal řízení kutnohorských dolů, byl v čele horního soudu a stal se zástupcem panovníka při správě jeho horního majetku. Hoffmistr podléhal přímo královskému komořimu a v hornických otázkách nejvyššímu mincmistrovi. Dle *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 21. ISBN 80-86406-06-7.

věci, které přísluší k hornímu soudu. Dochází zde k rozlišení trhového neboli obchodního práva od práva horního, jelikož trhové právo mělo být řešeno u městského soudu⁶⁶. Soud měl být složen z urburců, případně soudců za ně zastupujících, a minimálně dvou přísězných, jinak soud nemohl vynášet žádné rozsudky.

Pak se v zákoně hovoří spíše o morálních aspektech urburců. Mají se vzdát od násilí a lakomství, protože násilí je nepřítelkyně práva a přijímání darů, v dnešním právu přijímání úplatků, je přestupování pravdy. Naopak panovník chválí urburce, kteří rozhodují na základě rozumu, bez hněvu a přehlivosti. Doporučuje též, aby se urburci zdrželi všech neslušných věcí a drželi se spravedlnosti a rovnosti, kterou mají zachovat i ve všech důkazech předložených spornými stranami. Příčinou, proč se o tom panovník zmiňuje, následně uvádí: „*Vyslechli jsme plačtivý hlas našich horníků, že nájemci urbury pod záminkou, že v tomto roce (na nájmu) utrpí velké škody, vyžadovali od chudých lidí, kteří v potu tváře dobývají rudu, s takovou nehorázností více rudy, že si ti ubožáci netroufali proti takovému nátlaku odporovat.*“⁶⁷ Na základě výše uvedeného Václav II. přikazuje, aby kterýkoliv urburc by se takového jednání dopustil, musí vše vrátit, a právě tolik odvést jako pokutu královskému komořímu. Nakonec panovník nabádá, aby urburci řádně vybírali své pomocné úředníky, jelikož podle své čeledi bývá pán posuzován za dobrého či za zlého.

Kapitola VI . o úřadu a o právu saudném přísězných neboli konšeluov horníkuov

Přísězné jmenuje panovník nebo královský komoří, kteří je vybírají ze všeho lidu tak, aby se k úřadu nejlépe hodili a byli nejspravedlivější. Nemají být proto vybíráni ti, kteří mají špatnou pověst. Pokud by se stalo, že byl ustanoven někdo se špatnou pověstí nebo by se dopustil po ustanovení něčeho, čím by byla jeho pověst poškozena, přikazuje panovník, aby prostřednictvím spolupřísězných nebo královským komořím byla dotyčná osoba ihned sesazena ze svého úřadu, protože jedna neduživá ovce by mohla nakazit celé stádo.

Mezi pravomoci přísězných patří vydávat nálezy, tj. právní výroky, a pokud nedošlo k odvolání, měli je předávat k provedení soudci. Při vydávání nálezů mají dbát jen Boha a každému dát to, co mu náleží, tzn. nikomu spravedlnost neodpouštět. U soudu má být zachována rovnost, a proto nemají šetřit ani chudé za jejich zlé činy. V případě závažných nebo složitých sporů pak mají přísězní hory přizvat k projednání sporu

⁶⁶ *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 22. ISBN 80-86406-06-7.

⁶⁷ STERNBERG, Kašpar. *Nástin dějin českého hornictví*. 1. české vyd. Ostrava: Montanex, 2003, s. 423-424. ISBN 80-7225-093-0.

přísežné měst a starší z lidu, což předpokládá existenci městské správy a poukazuje na demokratický prvek tohoto zákona⁶⁸.

Z důvodu křehkosti lidské paměti a dřívější rozhodovací praxe soudu, kdy často docházelo k vydávání rozdílných rozhodnutí v podobných případech, panovník ustanovil, že urbureři, přísežní, soudce a pergmistři mají rozhodovat na základě těchto ustanovení, tj. psaného práva, nebo podle starých zvyklostí a obyčejů, které byly uzákoněny nebo neodporují královskému právu. Jedná se o zakotvení základní zásady činnosti správních orgánů, aby při rozhodování skutkově shodných nebo podobných případů nevznikaly nedůvodné rozdíly, což je základem předvídatelnosti rozhodnutí a právní jistoty v dnešním pojetí⁶⁹.

Odvolání od nálezů urbureřů, přísežných nebo soudce má řešit samotný panovník nebo královský komoří, jelikož horní zákony byly vydané panovníkem a jen tomu přísluší právo interpretovat text zákona, protože kdo může být vhodnější než ten, „*jemužto samému po císařské velebnosti po království našem práva býti vynositelem pójčeno jest*“⁷⁰.

Přísežní nálezy mají být vydávány rychle, aby byla sporným stranám šetřena práce a náklady, ale tak, aby došlo k odstranění pochybností a spor byl řádně vyřešen. V případě, že jsou zde vážné pochybnosti, mají se svolat všichni přísežní a soudní písař zaznamená všechny názory, aby příště k pochybám nedocházelo. Pokud takto odložený nález⁷¹ nelze použít, má být podáno odvolání ke královskému komořímu nebo k panovníkovi.

Navíc k povinnostem přísežných, urbureřů i soudce patří ochrana chudých od útisku pyšných, jinak bude docházet k znevážení spravedlnosti, což bude muset být potrestáno. Přísežní mají také pečovat o dříve zmíněné stravě a jiných věcí, které jsou potřebné na horách zařídit, tedy aby byla dodržována spravedlivá cena a míry respektive váhy. Kromě toho mají pečovat o výstavbu ve městě, udržovat cesty ve sjízdném stavu a dbát na celkový pořádek. To vše vyplývá z obyčeje dobrých měst, jejichž znakem takového města jsou lidé, dekorované stavby a způsobilost k uzavírání a dodržování smluv. V Kutné Hoře mají být přísežní o to pečlivější a mají se snažit o zvyšování počtu

⁶⁸ *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 24. ISBN 80-86406-06-7.

⁶⁹ Tato zásada je v dnešní době upravena v §2 odst. 4 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád v platném znění.

⁷⁰ Jemuž jedinému je po císaři propůjčena zákonodárná pravomoc ve své zemi. Dle IRM – kniha I., kapitola VI., §10.

⁷¹ Z toho můžeme usuzovat, že již na přelomu 13. stol. museli existovat nějaké knihy, kam byly nálezy horního soudu zapisovány, ale které se nedochovali. *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 25. ISBN 80-86406-06-7.

obyvatel a dekorativní výstavbu, protože je toto město v mnoha věcech povýšeno nad jinými⁷².

Kapitola VII. o úřadu a právu saudném i o moci saudce horského

Na úvod je uvedeno, že není soudce, který by v sobě neměl spravedlnost, protože ten kdo právě soudí, má v rukou váhu a na misky zavěšuje závaží podle práv, jak strany vypovídají. Soudci musí být věc jasná, nežli rozhodne, aby nedocházelo k justičním omylům, a také musí vyslechnout stížnosti jak od bohatých, tak i od chudých. Soudci přísluší, aby byl mravně vyspělý, na jeho tváři se nikdy nedal poznat jeho úmysl a rozhodoval se jen na základě rozumu, nikoliv na základě citů.

Soudce⁷³ je nabádán k opatrnosti, aby vše, co se s přísěznými dozví a před nimi se děje, bylo řádně zapsáno písařem. Než bude v jednání pokračováno a rozhodnuto, mají být u soudce uschovány všechny doklady a stejně tak musí být prokázán skutek, ke kterému došlo.

Vše, co bylo dříve řečeno o urburéřích, má být doplněno výše uvedeným a naopak, co bylo uvedeno pro urburéře, platí i pro osobu soudce. Můžeme připomenout, že než jde soudce k prvnímu soudu, musí před přísěznými hor složit přísahu, stejně jak je uvedeno u urburéřích.

Soudce má za sebe ustanovit některého z přísězných, pokud by měl rozhodovat svůj spor, nebo by se spor týkal někoho z jeho příbuzných, např. otce či sestry. Uplatňuje se zde vyloučení soudce v případě vztahu k věci či k osobě, aby byla zachována rovnost mezi stranami a nebyl v daných případech soudce podjatý.

Kapitola VIII. o perkmistřích neboli hormistřích a o jich úřadu

Perkmistři⁷⁴ dohlíželi nad všemi pracovníky dolu a nad samotnou horní činností. Za perkmistra má být jmenován ten z těžařů (kverků), který je věrný, zkušený a vhodný, a proto má vlastnit nejméně 1/32 majetkového podílů daného dolu. Perkmistr skládá přísahu se souhlasem urburéřů a ostatních těžařů, že se bude starat o prospěch panovníka i ostatních těžařů. Mezi jejich povinnosti patří alespoň jednou týdně navštívit důl⁷⁵, odstranit případné nedostatky v dolu a domluvit se s podřízenými úředníky, co je třeba v následujícím týdnu udělat. Pokud by perkmistr tyto povinnosti zanedbával z lenosti

⁷² Kutná Hora byla povýšena nad jinými z důvodu, že jí bylo uděleno více výsad oproti jiným městům.

⁷³ Úřad horního soudce (v Jihlavě horního rychtáře) je protějškem pro městského rychtáře. V Kutné Hoře byl později nahrazen hofmistrem, který se stal jak představitelem horního soudu, tak zástupcem panovníka při správě horního majetku, a měl proto větší pravomoc než dřívější soudce. Dle *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 26. ISBN 80-86406-06-7.

⁷⁴ Perkmistři patřili pro svou soudní pravomoc mezi vyšší horní úředníky.

⁷⁵ Sřárat do podzemí.

nebo z jiného důvodu, má být ihned sesazen a má být jmenován nový perkmistr z řad těžařů. Zapomenou-li na to, mají to na starosti urburěři.

Perkmistři mají zakázáno propůjčovat jednotlivé vorty lénhavěřům bez zvláštního souhlasu těžařů, a pokud tak stejně učinili, byly takové propůjčky neplatné. Nesměli zneužívat svého postavení, a proto bylo ustanoveno, že si nesměli vyhrazovat určité části dolu jen pro sebe. Často se dříve stávalo, že si vyhradili 1/8 pro sebe, a pak ji nechali výhodně vytěžít ostatními těžaři, aby měli větší zisky. V případě porušení tohoto ustanovení, by vše bylo neplatné, perkmistr by byl s hanbou sesazen, tedy odvolán z úřadu, a byl by prohlášen za nezpůsobilého vykonávat jakýkoliv jiný úřad v hornictví. Navíc má perkmistr a těžaři zaplatit dvojnásobek získaného zisku jako pokutu do královské komory.

V případě že bylo něco k propůjčení, měli být svolání všichni těžaři daného dolu. Pokud se dostavilo více než dvě poloviny z 32 důlních podílů, tj. 17, dostali tolik, kolik chtěli a zůstalo-li ještě něco, mohl si to perkmistr dočasně bezpečně propůjčit. Jestliže se někteří těžaři nechtěli nebo se nestihli dostavit, nebo se sešli, ale nemohli se domluvit na propůjčených podílech či např. délce propůjčení, mají urburěři nebo perkmistr vorty propůjčit za co nejvyšší cenu a na nejkratší období. Na druhou stranu, pokud nebude někomu oznámeno o domluvě propůjček, nemusí uznat nic, co bylo bez něho sjednání, a tak nedocházelo ke škodám na jeho podílech. Pokud jsou někteří majitelé podílu těžko k sehnání nebo nemohou často přijít, mají si zvolit poručníky, tedy právního zástupce, kteří by je zastupovali na daných jednáních. Aby se předešlo některým sporům, mají být nyní všechny propůjčky se všemi náležitostmi písemně zaznamenány⁷⁶, protože perkmistrři si přeci nemohou vše pamatovat.

Perkmistři mají zajistit včasnou výplatu mezd pro své pracovníky, jinak si tito pracovníci mohou přivlastnit podíly, na kterých dělali. Dále se mají perkmistři vyvarovat dávání rudy do zástavy za dluhy, pokud měli rudu sloužit k úhradě společných nákladů. Všichni urburěři, perkmistři a těžaři nemají nyní vyplácet nikomu mzdu v rudě, kromě opravářů vodních měchů, rozdělovačů rudy, přebíračů rudy a hlasateli hodin⁷⁷. Při rozdělování mzdy má být zachována střídmá rovnost. Mzda však musí být dostatečná, aby z ní mohli chudí vyžít a nebyli nuceni krást⁷⁸.

Každý týden se musí postarat se svými strážnými, tesaři a ostatními, aby bylo nachystáno vše potřebné pro hornickou činnost a nedocházelo ke zbytečným průtahům v činnosti, např. se jedná o dřevo, železo, provazy a kola⁷⁹.

⁷⁶ Podrobnější vysvětlení je v třetí knize o propůjčkách.

⁷⁷ Ohlašovatelé směn.

⁷⁸ I když není stanovena určitá výše mzdy, je zde již zakotvena tzv. minimální mzda.

⁷⁹ Kola, latinsky *rotae*, byla identická s koňskými žentoury, s jejichž pomocí byla čerpána voda z dolů a též vynášena natěžená ruda. Dle *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 29. ISBN 80-86406-06-7.

K jejich pravomoci patří i soudní pravomoc nad lehkými činy⁸⁰, kterých se dopustili jim podřízené osoby, nebo se staly v místech, které měli na starosti, a též nad propůjčkami.

V případě převodu práva k podílu na jiného, musí být o tom perkmistr informován, jelikož musí nového majitele uvést do svého vlastnictví, jinak by nový majitel nic nezískal.

Z důvodu, že perkmistři mají tak rozdílné a náročné práce, mají mít i k tomu přiměřený plat. Každý týden má jim být vypláceno 7 desátých grošů⁸¹ a navíc o slavných svátcích mají podle zvyklostí obdržet určitý prezent, nyní v penězích, podle výše zisku v dolech, což mají rozumně posoudit urburéri s písařem urbury.

Na závěr je uvedeno, že žádný z perkmistrů nemá mít v rukou více úřadů nebo mít ve správě více dolů, protože by ani jedno nevykonával řádně.

Kapitola IX. o úřadu písařuv královské urbury

Písař⁸² královské urbury je jmenován panovníkem, skládá přísahu v přítomnosti královského komořího a má dbát, aby svůj úřad zastával s pečlivostí, a tím nevznikalo bezpráví a nevznikala škoda nejen panovníkovi, ale i horníkům. Základem jeho činnosti je vybírání a zapisování důchodů z urbury. Kdykoliv má být také v horách vybírána zvláštní nebo obecná berně, má být minimálně jeden písař nápomocen přísežným při výběru berně, jelikož znají nejlépe nejen doly, ale i výnosy z dolů. Při výběru berně se mají vyvarovat, aby byla vybírána podle nenávisti nebo na základě své přízně.

Pokud písaři vykonávají svůj úřad řádně, budou mnoha lidmi nenáviděni, a tak je panovník bere pod svoji zvláštní ochranu, aby nebyli zarmucováni kýmkoliv např. na své důstojnosti a statcích.

Existují i další horní písaři⁸³, kteří například zapisují náklady na mnoha místech a přísluší k urburérům. Ti jsou podřízeni urburním písařům např. při vypočítání nákladů hor za poslední týden.

⁸⁰ Dnes by se mohli přirovnat k přestupkům.

⁸¹ 7 širokých (Václavových) grošů. Dle STERNBERG, Kašpar. *Nástin dějin českého hornictví*. 1. české vyd. Ostrava: Montanex, 2003, s. 427. ISBN 80-7225-093-0.

⁸² Urburní písaři vedli hlavní hospodářskou a finanční agendu horské správy. Dle *Ius regale montanorum* jsou řazeni mezi vyšší báňské úředníky. Mezi jejich činnosti patřilo nejen vybírání a zapisování urbury, ale též zúčtování různých podpor jednotlivým dolům, které byly vypláceny z královské pokladny. Dle *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 30. ISBN 80-86406-06-7.

⁸³ Jedná se např. o dolové písaře, kteří jsou velmi důležití v rámci organizace jednotlivých dolů. Prováděli obchodní i účetní transakce, prodávali rudu a dále např. vypláceli dělníky. Na většině dolů byli dosazováni těžaři se souhlasem urburních písařů. Dle *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 31. ISBN 80-86406-06-7.

Kapitola X. o úřadu lezcův nebo štajgérův

Jsou jmenováni urburéři jménem panovníka a skládají přísahu urburéřům. Mají být jen dva s tím, že když se rozšíří těžba, mohou požádat o přidělení dalších dvou štajgérů. Je zde snaha o snížení jejich počtu, a tím snížit i náklady těžařů. Z důvodu náročnosti těžké a ustavičné práce štajgérů, mají být vybráni takové osoby, které jsou pro to vhodné, zkušené a zastanou úřad tak, jak to stav hor vyžaduje.

Štajgéri⁸⁴ neboli lezci mají povinnosti dnem i nocí prolézat doly a v případě potřeby vše v dolech opravit. Pokud najdou kdekoliv propůjčky nebo vorty, mají povinnost to ohlásit perkmistrům nebo strážným daného místa, aby bylo zajištěno jejich propůjčení co nejrychleji⁸⁵. Pokud nedošlo k jejich propůjčení, mohli jej štajgéri se souhlasem urburéřů sami propůjčit za co nejvyšší cenu a na nejkratší dobu, jelikož se dbalo na vydobytí co největšího množství rudy za co nejkratší čas.

Z příkázání urburéřů, tedy na základě delegace moci, mají štajgéri řešit hraniční spory⁸⁶ a každému příkázat to, co mu po právu náleží. Při vyměřování hranice jsou štajgéri nabádáni k opatrnosti. Urburéři by pak měli dbát na to, aby bylo štajgérům placeno od sporných stran v penězích a ne v rudě.

Kapitola XI. o úřadu měřičův doluov⁸⁷

Úřad měřičů byl zaveden, aby skončily hraniční spory. Všechny pře o hranici mají konat štajgéri kromě případu, který má řešit důlní měřič⁸⁸. Jedná se o případ, kdy ve visuté nebo ležaté straně některé hory by se našla někým cizím nová žíla rudy a byly by pochybnosti, zda leží ve svobodném poli, tj. mimo již vyměřený důl, nebo uvnitř důlní míry. V takovém případě si mají sporné strany jednomyslně zvolit tři moudré muže a za čtvrtého jednoho urburéře. Tito čtyři po složení přísahy začnou měřit. Samotné měření se provádí pomocí šňůry a v případě potřeby je prokopán i průchod mezi oběma žilami. Nakonec vynesou závěr podle zjištěné pravdy nebo spor přátelsky urovnají. Ať tak či onak, to co ustanoví, musí být dodržováno. Během měření se vytěžená ruda uloží u nějaké třetí osoby, která pak rudu po urovnání sporu vydá vítězné straně.

⁸⁴ Později se stejného názvy užívalo i pro důlní dozorce. Vrchní štajgéri pak reprezentovali skutečný výkonný a kontrolní orgán báňské správy. Z důvodu velkého objevení dolů stejně pak vzrostl počet štajgérů na 6 až 8. Dle *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 31. ISBN 80-86406-06-7.

⁸⁵ Ještě tentýž den či v následující noční směně. Dle STERNBERG, Kašpar. *Nástin dějin českého hornictví*. 1. české vyd. Ostrava: Montanex, 2003, s. 428. ISBN 80-7225-093-0.

⁸⁶ Ale jen ty spory, které nejsou příkázány důlním měřičům, o nich je psáno v další kapitole *Ius regale montanorum*.

⁸⁷ Podle Kašpara Sternberga je tato kapitola zcela převzata z jihlavské listiny B. Dle STERNBERG, Kašpar. *Nástin dějin českého hornictví*. 1. české vyd. Ostrava: Montanex, 2003, s. 428. ISBN 80-7225-093-0.

⁸⁸ Důlní měřiči tedy řešili jen složitější případy, které se týkaly příslušnosti a vlastnických vztahů k žilám. Tento úřad vznikl již před koncem 13. stol. v Jihlavě a Kutné Hoře, a pak se stal orgánem horní správy. Dle *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 32. ISBN 80-86406-06-7.

Kapitola XII. o úřadu tesařův horských

Tesaři skládali přísahu urburěřům. Vykonávali kvalifikované manuální práce v dolech, které spočívaly ve vyztužování důlních šachet a štol. Je zde zdůrazněno, že mají činit vše ve prospěch těžařů, aby nehrozilo žádné nebezpečí jak osobám, tak horám, tj. nedošlo k poškození dolů. Důlní tesaři jsou též varováni, aby v případě nalezení rudy se nedopustili podvodu tím, že rudu zakryjí.

Při řešení hraničních sporů o žílu, které řeší štajgéri, mají být přivoláni i důlní tesaři, a to prostřednictvím urburěřů.

Dále je jim udělena povinnost informovat perkmistry, pokud se dozvědí o nějaké nelibé věci, a pokud budou tázáni např. od urburěřů či jiných úředníků, mají o těchto nelibostech povědět pravdu.

Kapitola XIII. o úřadu strážných nebo hutmanův a o urukování za ně

Strážní neboli hutmanové byli navrhováni těžaři a přísahu skládali urburěřům. Jeden z těžařů, který navrhl strážného, musel složit kauci ve výši 1/32 podílu na dolu. Kauce by propadla v případě, že strážný by v něčem zhřešil nebo by své povinnosti zanedbával a následně by se nedostavil k projednání prohřešku. Z toho plyne, že každý strážný musel být opatřen určitou zárukou. Je více typů strážných⁸⁹: strážní na povrchu dolu, strážní v dolech a strážní kováren.

Strážní na povrchu dolu mají ochraňovat vše z kavny⁹⁰, mají sčítat všechny dělníky i havěře při příchodu i odchody. Při odchodu mají všechny prohlédat a zkontrolovat, zda z dolu neodnáší rudu a pokud někoho chytí, musí jej ohlásit perkmistrům, aby se již takové věci neopakovaly.

Strážní pod povrchem, uvnitř dolu, kontrolují, zda tam jsou všichni dělníci⁹¹, aby těm co přijdou pozdě, byla podle zameškaného času sražena mzda. Navíc měli dělníky v dole neustále povzbuzovat k práci. Dělníci měli být silní a jejich pracovní doba činila maximálně dvě směny⁹², které nesměli následovat hned za sebou.

Strážní v kovárnách měli kontrolovat, podobně jako strážní na povrchu dolu, aby nebyly kováři odnášeny želízka k naostření, a tak zajistili užitek z kováren nejen pro chudé, ale i bohaté. Dále měli kontrolovat spotřebu uhlí a zajišťovat dovoz uhlí na každý další týden dle potřeby. Kováři stejně jako dělníci mohli během jednoho dne pracovat maximálně dvě směny, které neměly po sobě následovat. Pokud přijde kovář pozdě, musí se to ohlásit, aby jim byla stržena mzda podle času, který zameškali.

⁸⁹ Strážní plnili řadu dozorčích, kontrolních a evidenčních úkolů.

⁹⁰ Šachetní bouda – dřevěná bouda nad šachtou.

⁹¹ Dělníci byli většinou v námezdném poměru. Dle *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 34. ISBN 80-86406-06-7.

⁹² Jeden pracovní den byl rozdělen na 4 směny po 6 hodinách. Dle IRM – kniha I., kapitola XIX, §1.

Kapitola XIV. o těžářích hor, kteřížto německy gverkové slovú

Těžaři neboli kverkové jak již bylo řečeno, jsou první, druzí, třetí a další. Jedná se o podnikatele, kteří se liší báňskoprávním a majetkovým postavením. Prvotní mají dolové míry propůjčeny přímo od urburerů. Druzí přijímají propůjčky nebo některý lán od prvotních těžařů. Tzv. třetí těžaři neboli lenhavěři přijímají propůjčky od druhých těžařů, a tak lze pokračovat dále. Toto propůjčování vytvářelo velmi složité právní a vlastnické vztahy mezi jednotlivými těžaři.

Název těžaři pochází od slova těžba, protože těží hory a o jejich právu je více napsáno v části o propůjčkách.

Kapitola XV. o poručnicích dieluov i ztrav

Poručníci⁹³ neboli prokurátoři jednali ve věci cizí na příkaz svého pána. Lze je dělit na poručníky podílů a na poručníky nákladů.

Poručníci podílů mají být představeni v přítomnosti perkmistra a nejméně dvou dalších spolu-těžařů. Mohou činit za svého pána vše, jako by byli přítomni. Lze to přirovnat k udělení generální plné moci.

Poručníci nákladů, tedy ti, kteří za svého pána nezaplatili náklady, neztratí pánovo právo k podílům, ledaže by je vlastník pohledávky vymáhal v přítomnosti perkmistra nebo prostřednictvím jeho posla a jednoho těžaře.

Kapitola XVI. o kovářích hor, jenž slovú pergšmídové

Jelikož se kováři⁹⁴ často vzbouřili, chce je panovník utišit a udělat z nich pomocníky hor, a proto stanoví, že má být kovářům vyplácena mzda každý týden v úterý před polednem, a to za vykonanou práci za minulý týden. Zastavit výdělek lze maximálně za dva týdny. Dále však panovník stanoví, že toto pravidlo není určeno jen pro kováře, ale obecně pro všechny horské dělníky. Nelze strpět, aby kováři či jiní důlní dělníci kterémukoliv mocnému umožnili nevyplácet mzdu v případě, kdy na ní nemá s tím, že pak získají zástavní právo k důlním podílům. Kdo to připustí, musí pak zaplatit svým spolu-těžařům náhradu škody, která zde vznikla a perkmistr mu zabaví všechny jeho důlní podíly, aby se všichni poučili, že nemá být porušováno královské ustanovení.

O svátcích mají být kováři odměněni v penězích, nikoliv v rudě.

Pokud by vznikly další potíže mezi kováři a těžaři, mají být urbureri a přísežní nápomocni, aby se nedostatky mezi kováři a těžaři urovnali do čtrnácti dnů.

⁹³ Zastupovali zahraniční nebo vzdálené těžaře, a to nejčastěji na horních úřadech při jednáních o dolových podílech a nákladech či výnosech na ně připadajících. Dle *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 35. ISBN 80-86406-06-7.

⁹⁴ Kováři se soustředili do drobných kováren v blízkosti větších dolů. Dle *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 35. ISBN 80-86406-06-7.

Kovářští mistři si pak mají dávat pozor, které kováře přijímají, aby nepřijímali takové kováře, kteří se někde tajně scházejí a podněcují nepokoje, jelikož je to zakázané. Tento zákaz má platit nejen pro kováře, ale i pro všechny ostatní tovaryšstva. V případě porušení těchto ustanovení, mají být kováři zadrženi urburěři, soudcem nebo přísežnými hor a předáni královskému komořímu. Jestliže nebude královský komoří k zastížení, má být provinilec střežen na nejbližší tvrzi, než bude předán komořímu.

Čtrnáct dní mohou těžaři využívat služeb kovářů bez uzavření smlouvy, a po těchto čtrnácti dnech se mohou rozhodnout vyhledat jiného kováře s tím, že původnímu kováři zaplatí za vykonanou práci. Pokud však těžaři využívají práci kovářů déle, nemohou od něj bez příčiny odejít k jinému a navíc kováři přísluší 1/9 zisku z dolu.

Když těžaři uzavřou mezi sebou smlouvu o tom, že pro toho, kdo jako první objeví a nechá si vyměřit danou žílu, budou pracovat, náleží též kováři 1/9 ze zisku, protože pracoval pro první vyměřený léno, od kterého i ostatní získali svá práva.

Na základě pravidla, že ten, kdo se podílel na zisku, musí nést i škodu, nemohou dědiční kováři přestat pracovat ve chvíli, když nebude zisk.

Kapitola XVII. o rozdělitelích rudy

Povinností rozdělitelů rudy je rozdělení rudy z jedné hromady na stanovené díly, které pak mají předat. Nejdříve oddělí 1/8 jako urburu, pak 1/9 pro kováře, 1/16 za propůjčky⁹⁵ a zbytek byl rozdělen na 4 části, tedy podle směn, které byly rozděleny mezi těžaře. V případě, že se nemusí platit 1/16 za propůjčky, je rovnou tento zbytek rudy rozdělen na 4 části. Pokud to rozdělovači rudy nebudou dodržovat, mají být s hanbou odvoláni

Místo a čas rozdělování rudy měl být stejný, aby jej nikdo nemohl zmeškat.

Kapitola XVIII. o opravitech vodných měchuov⁹⁶

Žádný důl, a to ani dědičný důl, nemá mít zvláštního opravitele vodních měchů, ale jen toho, kterého obecně ustavili urburěři všem dolům. Mají činit přísahu, že budou svoji práci odvádět dokonale. Je jim placeno rudou, jak již bylo výše uvedeno.

Kapitola XIX. o zvěstovačích hodin horských

Pracovní den u horníků byl rozdělen na čtyři směny po 6 hodinách. Byly dvě denní a dvě noční směny⁹⁷. Začátek každé směny oznamovali zvěstovači⁹⁸ hodin, aby byla zachována rovnost mezi dělníky. Navíc se dělníci museli střídát, jelikož bylo

⁹⁵ Panovník obdržel tuto 1/16 pouze tehdy, pokud se propůjčky týkali královských dolů.

⁹⁶ Měchy byly vyráběny z kůže a sloužily k vytažení rudy nebo vody z dolů.

⁹⁷ Směny měli svůj název v němčině.

⁹⁸ Původně byly jen u velkých dolů nebo u skupin dolů, kde pracovalo více dělníků. Později byly směny oznamovány kostelními zvony. Dle *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 38. ISBN 80-86406-06-7.

zakázáno pracovat dvě směny za sebou, což bylo kontrolováno strážnými. Ohlašovatel hodin byl vyplácen rudou.

Kapitola XX. o přeběračích rudy

Přebírači rudy⁹⁹ třídí a oddělují od rudy špatné kousky. Rudu roztloukli na drobné kusy, a pak z rudy přebírali špatné kousky od dobrých. Jednalo se o poslední úpravu rudy před hutněním. Perkmistři a vyvolení těžaři lépe rozeznávali lepší kousky rudy.

Kapitola XXI. o pacholcích na rumpálu dělajících nebo o hašplěřích

Pacholkům byla vyplácena mzda v penězích, stejně jako jiným dělníkům, na což měli dohlédnout perkmistři a těžaři. Pacholci neboli hašplěři měli na starosti navíjení lana na rumpál, s jehož pomocí a koňskými žentoury byly vytahovány měchů z dolů na povrch.

Kapitola XXII. o rudokupcích nebo erckafěřích

V úvodu této kapitoly panovník odmítá jednání rudokupců¹⁰⁰, ke kterému dříve často docházelo, protože obírali horníky o výdělek. Jestliže se zjistí, že k tomu opět dochází, bude za takový přestupek rudokopec zbaven všech svých statků a svých oprávnění. Tato pokuta má být výstrahou pro ostatní, aby se něčeho takového již nedopouštěli.

Nakonec panovník potvrzuje rudokupcům všechny jejich privilegia, která již měli ve svých hutích s tím, že veškeré vytavené stříbro mají přinést do mincovny k výměně.

4.3.2 Kniha druhá (Liber secundus) – o právu dolů

Kapitola I.

Právo horníků neboli horní právo je založeno na dobývání, zachování, nabývání nebo zmenšení. Právo se nabývá skrz osazení neboli držbu, propůjčení, koupí, nájmem, darováním, postoupením, směnou a jinými způsoby, na základě nichž se na osobu přenáší cizí vlastnictví.

Důl se často získává prostřednictvím držby, když horník veden nadějí na objevení rudné žíly obsadí určité místo ve svobodném poli, kde začne pracovat. V případě, že na daném místě bude ustavičně pracovat, může být vytlačen jen za použití práva. Stejně právo, osadit svobodné pole, mají však i ostatní horníci, ale s omezením, že doly musí být od sebe vzdáleny nejméně na jeden sáh, aby se dal obcházet rumpál.

⁹⁹ Tato činnost probíhala na povrchu. Nejdříve třídili rudu dělníci z dolů, později byly najímány ženy a děti.

¹⁰⁰ Rudokopci neboli erckaufěři byli samostatní podnikatelé, kteří rudy vykupovali na trzích za přítomnosti úředníků a zpracovávali ji ve svých hutích.

Propůjčením se právo získává, když některý z dělníků měl nejdříve štěstí a objevil žílu, kterou si pak následně propůjčil od urburěře nebo od propůjčitele za 1/32 podílu na zisku a nechal to zapsat za jeden groš u písaře. Ti již po něm nemohli již nic chtít. Pokud by však nálezce nemohl nalézt propůjčitele, měl se obrátit na jeho rodinu a na toho, koho za sebe ustanovil. V případě, že to nebylo možné, měl si své oznámení nechat dosvědčit některými přísedními, a pak to dojednat s propůjčitelem. Je zde rada pro urburěře, aby byli opatrní a daný nález si zkontrolovali.

Kdo nejdříve donesl vytavené stříbro z nalezené rudy propůjčitelu jako první nálezce žíly, měl mu být vyměřen celý lán, tedy na každou stranu jeden lán. Na těchto dvou lánech nesměl již nikdo hledat, ledaže by hledali další žílu, a pak by jim byl vyměřen půl lánu na každou stranu. Jestliže však našli již propůjčenou žílu, museli přestat a odejít.

Podle zvyku tito nálezci mezi sebou uzavírali zvláštní smlouvy, že bude-li prvním nálezci vyměřen důl, mohou ostatní za určitý podíl zůstat na svých lánech.

Než bude někomu hora vyměřena, tedy nežli bude někomu vyměřen důl, nesmí bez zvláštního svolení urburěře rudu dobývat a vynášet pod hrozbou ztráty všech svých podílů.

Je nezbytné dodat, že prostřednictvím toho, jemuž byl vyměřen důl, získávají právo na dobývání i všichni jeho spolutěžaři. Ten, komu byl důl vyměřen, pak musí mezi své spolutěžaře rozdělit jednotlivé podíly na dolu. Pokud by na někoho zapomněl či vynechal, může jej dotyčný před urburěřem žalovat. Urburěři mají také dohlížet, aby nedocházelo k rozdělení více podílů, než hlavní těžař měl, jak se kdysi stávalo.

V této kapitole jsou tedy upraveny základní zásady tzv. kutacího práva, tedy zásady pro vyhledávání a propůjčení jednotlivých ložisek nerostných surovin.

Kapitola II. o měření hor a o lánech jejich

Každý důl má být vyměřen na 7 lánů napřímo, 3 a ½ lánu do nadloží a jeden lán do podloží. Jeden lán měří 7 sáhů¹⁰¹.

Ruda v dole musela být podrobena zkoušce, aby bylo zjištěno, zda se těžba rudy vyplatí. Nálezce po propůjčení dolu měl požádat o provedení měření a zkoušky rudy, kde museli být přítomni minimálně dva přísední. Vysekaná ruda z dolu musela po vytavení obsahovat o jeden věrduňk¹⁰² stříbra více, než byly náklady na tavení rudy, aby byla žíla způsobila k vyměření. Důl má být ihned vyměřen skrz urburěře za přítomnosti přísedních měst i hor. Pokud by se směr žíly změnil, mají být práva k této žíle zachována, a tím mají být zachována i práva panovníka na jeho lány. U každého dolu, od prostředku rumpálu,

¹⁰¹ V IRM je jeden sáh označován jako jedna míra.

¹⁰² Věrduňk = ¼ hřivny stříbra, něco okolo 50 g stříbra.

má být vyměřeno 3 a ½ lánu na každou stranu, pak jeden lán pro panovníka, jeden lán městský a jeden lán panský.

Jestliže by důl nemohl být takto vyměřen s ohledem na existenci již jiného vyměřeného dolu poblíž, mají být všechny lány vyměřeny na jednu stranu, tj. z jedné strany sedm lánů spolu s lánem královským, městským a panským. Zbytkový prostor mezi oběma doly má podle dřívějších zvyklostí připadnout panovníkovi. Nálezům má však zůstat půl sáhu vedle dolu, aby mohli dva lidi pracovat bez obtíží s rumpálem.

Pokud má první nálezce více dolů, musí v případě pochybností přísahat uprostřed rumpálu, že vytesaná ruda určená ke zkoušce byla brána z dolu, který přísežní procházeli. Tato přísaha se využívala jen tehdy, když ve dvou lánech nebo v témže láně byly dvě různé žíly.

Po vyměření dolu připadají novým nálezům všechny věci, které tam byly dříve zanechány, např. dřevěné nebo železné nádoby.

Ačkoliv v jednom láně ale v mnoha dolech se nachází jedna žíla rudy, mají přísežní při provádění zkoušky vyzkoušet i další doly, a to v případě kdy v prvním dole byla ruda nezpůsobitelná k vyměření. Vychází to i z principu, že nálezci patří právo k dané žíle. Pokud nakonec přísežní vyhovující rudu nenaleznou, přechází toto právo i na další jámy, jestliže o to jejich držitelé požádají.

Žádost o provedení zkoušky přísežními musí být až po nalezení rudy, nikoliv předčasně jako tomu bývalo, protože propůjčení nelze uskutečnit do budoucna. Dále je zakázána krádež, tedy zmocnění se lstivě cizí věci bez vůle pána, ke které docházelo v podobě ukradnutí rudy z cizí žíly. Na základě takové jednání nevznikají žádná práva, ale je ukládána pokuta.

Za vyměření se platilo 12 grošů, což odpovídalo jednomu věrduňku stříbra, kterým se dříve platilo.

Z každého vyměřeného dolu přísluší určitý díl královské urbuře: Nejdříve se odvádí urbura ve výši 1/8 bez nákladů, a to před i po vyměření. Po vyměření však z toho 1/3 přechází na vlastníky pozemku, kde se důl nachází. Po vyměření též dostane jednu šichtu¹⁰³ z 1/9, kterou dostanou kováři, protože s těžaři a kováři panovník nese všechny náklady. V souhrnu panovník dostává 5/32 z podílu, což zahrnuje i 1/32 za propůjčení rudných žil¹⁰⁴. Navíc panovník dostává 1/16 bez nákladů za všechny propůjčky na královských či panských lánech, a též za zbytkový prostor mezi dvěma doly. Jsou z toho vyjmuty městské lány a dědičné doly.

¹⁰³ 1 šichta = ¼, vychází to z rozdělení pracovního dne na 4 směny neboli šichty.

¹⁰⁴ 1/8 = 4/32.

Kapitola III. o právu horníkuov příslušnému jim na dědictvích panských, na nichž hory byli by měřeny; také i o vodách horám překážejících a o dobývání jich

V případě vyměření dolu na pozemcích vrchnosti, horníci obdrží 16 míst a prostranství pro pastvu dobytka o velikosti, na kterou je lučištník schopen střelit a zasáhnout. Navíc si mají hornictví brát z hájů a lesů potřebné dřevo pro těžbu a nemají platit nic za založení hutí na těchto pozemcích. Na druhou stranu připadá vrchnosti jako vlastníkům pozemků 1/3 z urbury, která je placena panovníkovi, a mají podíl 1/32 na zisku z dolu.

Další část kapitoly se věnuje odstraňování vody z dolů a zabránění vtékání vody do dolů, aby byla zajištěna bezpečná práce v dolech. Voda jako taková byla největší přírodní překážkou při hlubinné těžbě, a proto se tímto problémem zabýval i panovník ve svém zákoně.

Pro odvádění vody z dolu mají být stavěny jámy, nádrže se stěnami z drnů a hráze, kde dojde k shromažďování vody a následnému odčerpání vody z dolů. K odčerpávání byla využívána kola, s jejichž pomocí byla voda neustále vytahována v nádobách na povrch z daného místa. Proti pronikání vody do dolů mají být pak stavěny přehrad v podobě silných stěn. Bořitele těchto přehrad mají být potrestáni pokoutou.

Pakliže by voda z jednoho dolu unikla a zatopila by jiný důl, musí to těžaři zatopeného dolu bez prodlení ohlásit urburěům, kteří mají poslat přísežné k ohledání zatápějícího se dolu. V případě, že se zjistí, že voda ohrožuje či zatápí jiný důl, urburěi stanoví tři dny pro těžaře, kterým voda odtéká, aby vodu odčerpali, jinak má jejich důl připadnout těžařům, jejichž důl byl zaplaven, nebo má být voda odčerpána na jejich náklady. Jestliže nelze rozeznat, z kterého dolu voda odtékla a dochází k zaplavení obou dolů, mají obě strany vodu odčerpát a zajistit ji ve své žumpě, aby již dále neodtékala a mohlo se určit, odkud voda přitékala.

Někdy však tyto způsoby k odstranění vody nepomáhají, a je proto lepší, aby se důl po domluvě s měšťany a přísežnými hor dědičně propůjčil jen za urburu, než aby došlo k zrušení dolu. Tyto dědičné propůjčky se mohli týkat jen jednoho lánů nebo více lánů nebo i celého dolu se všemi lánů.

Udělování dědičných propůjček se ale někdy nelíbilo přísežným města a chtěli mít přednostní právo ke svým městským lánům. Panovník má obavu, zda na těchto láněch budou těžit, aby nepřicházel o urburu, a proto nakonec stanoví, že lánů, na kterých po dlouhý čas nebudou měšťtí těžit, připadají jemu.

Pokud budou přísežní chtít nakonec těžit, musí se postarat o odvod vody, jinak může být na ně podána žaloba jako na kohokoliv jiného.

Dělá-li někdo více nebo méně tři roky ve svém dole, a teprve pak objeví rudu, nemohou jej přísežní vyhánět. Právo přísluší tomu, kdo má důl propůjčen a pracoval na něm bez odporu šest týdnů. Na základě toho zaniká právo dřívějšího příjemce a nemůže

již vyvolat spor o právu držby k dolu, jestliže neprokáže, že nemohl využít předtím svého práva.

Každý dědičný důl má být vymezen a z daného prostoru si nemůže nikdo nic přivlastňovat kromě jejich užitku v případě jejich vysušení.

Když se nepodařilo vodu odčerpát, mohly být doly odevzdány. Podle obyčeje se tyto doly oznamovaly urburěům každou středu před polednem, aby si je mohli následující sobotu před polednem přijmout. Pokud byla vody odstraněna a důl odevzdali, mohli si odnést koně, provazy a všechny jiné věci potřebné k vytahování vody kromě toho, co je připevněno či postaveno pro potřeby dolu. Pokud se jim vodu nepovede odstranit, ztrácí vše, tedy koně s provazy i se všemi ostatními právy a navíc, jestliže hrozí zatopení jiných dolů, má být voda vytěžena na jejich náklad.

Kapitola IV. o právu štol nebo splavidl, kteréžto štoly jsú dvoje

Když již nelze vodu odčerpát vytahováním na povrch a mohla by zatopit další doly, teprve tehdy mají být na úpatí vytvořeny štoly, které by odvedly vodu spodem. Existují dva druhy štol, štola dědičná a štola kutací, jejichž vlastnostmi je vyvádět vodu a přivádět vítr.

Štoly jsou chodby, ve kterých havěři vysekávají rudu, o tom však bude zmínka až ve třetí knize o propůjčkách.

Dědičné štoly slouží k odvádění podzemních vod, tj. k vysušení zaplavených dolů. Nazývá se dědičná pro svůj dlouhodobý význam. Všechny doly jsou dědičné, neboť přechází na dědice.

Štoly mají velký užitek, ale nesnadné jsou náklady a práce pro jejich vytěžení, a proto jim mají být přiznány takové výsady, aby se užitek vyrovnal k potřebné práci. Tyto výsady však mohou ztratit, jestliže bude zanedbán královský užitek, a z tohoto důvodu mají štolníci dodržovat následující ustanovení, která vychází již z obyčejového práva.

Štolníci mají zajišťovat odvod vody strouhami, mají čistit jejich žlaby, aby odvod vody se nikde nezpožďoval, a také mají kontrolovat světlíky. Navíc má být štola prodloužena minimálně o jednu míru (sáh) za rok, ale s tím se nelze spokojit, pokud by jiní pilní těžaři postoupili dále. Urburěři mají jednou ročně společně se štajgěři nebo tesaři projít štoly a prohlédnout, zda jsou tato ustanovení dodržována. V případě že by štolníci rok nebo i více ve štole nepracovali, a pak by chtěli pokračovat, musí si své právo znovu od urburěů propůjčit. Na základě toho panovník výkladem starých zvyklostí ustanovuje, aby každý důl, ve kterém by se přes jeden rok netěžilo, se vrátil se všemi právy ke královské urbuře.

Prohlášení o opuštěném neboli zpustlém dolu má být učiněno jen jednou, i kdyby jej urburěři pak našli opět opuštěný, jinak by se mohlo stát, že by bylo prohlášení učiněno každým sedm či osm dní, a tak to být nemá.

Panovník dále uvádí zásady, které mají být obecně zachovávané, tj. mají mít obecnou planost. Jednou učiněné provolání některým spolutěžařem nebylo již více týmž spolutěžařem obnoveno, a kterýkoliv důl opuštěný déle než rok, má být bez provolání znovu propůjčen.

Kdo bude chtít zkusit štěstí těžbou některé štol, musí si nejprve s urbureři a s přísežnými hor a měst sjednat výsady pro svobodné pole, a pak mají být hranice označeny velikými kameny za přítomnosti svědků a přísežných, aby již nedocházelo sporům o hranice štol. Když však štolníci začnou pracovat na odvádění vody, ihned získávají právo, že tam nikdo bez jejich vůle v mezích jejich štol nemůže začít pracovat.

Štola si zaslouží jméno pravé štol, jestliže její hloubka dosahuje jednoho a půl lánu nebo odvádí vodu a přináší vzduch nejméně po deset sáhů. Nikdo pak nesmí v lánech nebo ve zříceninách této pravé štol pracovat bez zvláštního dovolení štolníka. Do doby, než štola získá jméno pravé štol, tam ale mohou pracovat se souhlasem urbureře. Nesmí však poškodit lány a zříceniny, které jsou ke štole zapsány, jelikož účelem je, aby zpustlý důl byl obnoven a mohlo se z něj těžit. Urbureři mají při tom dohlížet, aby nevznikala škoda královské urbuře.

Jestliže štolníci objeví rudu v místě, které jim nebylo vyměřené a nepatří jim, má jim být vyměřen nový důl se zachováním práv panovníka a měšťanů. V těchto nových sedmi lánech panovník potvrzuje všechny výsady uznané původní štole a přivlastňuje si zbytek území, jestli nějaký mezi štolami zbyl.

Urbureři ani kdokoliv jiný nemůže ustanovit pro štolníky zvláštního písaře a štajgěře nebo kterékoliv jiné úředníky, jelikož mají využívat obecné štajgěře, rozdělitele rud a dále např. opravitelé měchů. Jediné koho si mohou ustanovit, jsou perkmistři.

V případě, že štolníci se svojí štolou dojdou k městskému lánu, mohou pokračovat dál bez vůle měšťanů. Jestli měšťané využijí štolu k odvádění vody a k přívodu čerstvého vzduchu, mají platit štolníkům $\frac{1}{4}$ nákladů.

Pokud se více dědičných štol protáhne k jednomu dolu, výsady získává ta nehlubší, protože odvede nejvíce vody a každý důl přivedený k této štole má obdržet 16 míst.

Kapitola V. o štole hledající

Urbureři s minimálně dvěma přísežnými hor a města hledají vhodné místo, kde by mohla být vybudována štola. Pokud místo bude vhodné, má být propůjčeno se zachováním práv panovníka i města a vše má být také zapsáno.

Právo štolníků, jak již bylo uvedeno, je založeno na tom, že v prostoru tří a půl lánu před a za vchodem do štol, nemůže nikdo bez oprávnění pracovat.

Dosáhne-li štola hloubka jednoho lánu, nikdo v místě, kudy štola prošla, nemůže začít těžit bez vůle štolníků. Naopak neodvodní-li štola okolí dostatečně hluboko, může každý svobodně pracovat v okolí, ale až za tři a půl lánu od dané štoly.

Jestliže budou mít štolníci štěstí a naleznou rudnou žílu, která by byla způsobila k vyměření, má jim být vyměřen důl se všemi jejich výsadami podle všech pravidel a povinností platících pro vyměření jakéhokoliv jiného dolu, který by byl vyměřován bez štoly.¹⁰⁵ Kolikrát najdou napříč štolou pramen rudy, který je způsobilý k vyměření, tolikrát si je mohou nechat vyměřit.

Ke kterémukoliv lánu by štola přišla, může jím štola projít se všemi výsadami, které jsou dědičné štole propůjčeny.

V mezích své štoly mohou štolníci propůjčit jinou štolu za $\frac{1}{4}$ podílu na zisku z jejich vlastnictví. Některými je tento typ štol nazýván jako třetí druh štol. Jednalo se především o odbočky hlavní štoly, které byly propůjčovány ostatním.

Dále je ustanoveno, že pokud dědiční štolníci naleznou rudu a projdou k ní přes jednu míru štoly, aby vše co je po té míře propůjčitelné propůjčili nebo sami své vorty nachystali¹⁰⁶, jinak bude vše propůjčeno obecnými propůjčiteli, a to z důvodu zvláštního obecního užitku, který má mít přednost před užitek jednotlivce. Panovník se zde odvolává na dobu života a vlády svého otce Otakara, kterému se nemohl vyrovnat žádný z jiných knížat světa pro jeho činy, neboť měl na srdci obecné blaho, tj. prospěch království jako ceku, ale i obyvatel království. Po jeho smrti však došlo k hlubokému poklesu, jelikož nebyl zde nikdo, kdo by království řádně spravoval. Teprve tehdy lidé litovali, že obecné blaho království a obyvatel pokleslo. Václav II. tudíž doufá, že po jeho nástupu věci obecní šťastně zpravuje a vše v království, jak v duchovních, tak světských věcech napravuje. Na základě výše uvedeného má panovníkův zvláštní užitek na horách přednost před užitek jednotlivce, neboť tak se přispívá k obecnému blahu.

Pokud bude objevena žíla rudy mezi vyměřeným polem a dědičnou štolou, má se vyměřit sedm lánů a panovníkův lán mimo území štoly a uvnitř štolového pole má být vyměřit panovníkův a městský lán, jestliže tomu nepřekáží jiný vyměřený důl.

Co pak bude ze sedmi prvotních lánů vyměřeno v mezích štoly, dostane štola, neboť důvodem této míry je, aby byly uznány naše a městské lány, z nichž vyplývá urbura. Panovník také nechce prostřednictvím štoly ztrácet tzv. zbytky, které by dostal, kdyby tam štola nebyla.

V případě, že štolníci ve štole hledající objeví pramen rudy, tak od místa, kde byla ruda nalezena, má jim být vyměřen důl se všemi lány, jak již bylo výše řečeno.

Průzkumná štola získává svá práva, jestliže odvádí vodu přinejmenším z jedné dolové míry. Tehdy případný zbytek zůstává štolníkům, ale se zachováním práv

¹⁰⁵ Viz výše, IRM – kniha II., kapitola II.

¹⁰⁶ Těž nastrojít nebo obložit.

panovníka a měšťanů. Naopak pokud průzkumná štola zatím nezískala svá práva, bude z obou stran místa, kde byla nalezena ruda, vyměřeno jako všem novým nálezcům 3 a půl lánů, pak lán panovníka, měšťanů a pánů. Po straně vyměřené míry pak může každý svobodně pracovat.

4.3.3 Kniha třetí (Liber tertius) – o propůjčkách prostých dolův a lénšaftův

Kapitola I.

Tato kniha upravuje propůjčky, které se stávají předmětem mnoha sporů. Tyto spory bývají větší mezi dvěma chudými o malý drn země, nežli mezi dvěma králi o celé jedno království, a to z důvodu, že chudí horníci nemají nic jistého a navíc tyto spory o propůjčkách dosahují i k tisíci hřivnám, a proto musí být zajištěna rovnováha spravedlnosti. Naopak druhá kniha upravuje štolní propůjčky a jiné dědičné doly, které bývají propůjčeny prostřednictvím urburěře.

Nyní budou upraveny tzv. prosté propůjčky, tj. propůjčky prostřednictvím urburěře, které se týkají panovníkových lánů, panských lánů a tzv. zbytků příslušejících panovníkovi. Mezi tyto propůjčky patří též propůjčky učiněné skrz perkmistry a prvotními těžaři v sedmi lánech, které jsou vyměřeny ke každému dolu, a to v případě, kdy svůj důl natolik rozšíří, že by nezvládli vše vytěžit, vyberou si lepší pro jejich těžení a ostatní pak propůjčí za jistý podíl na zisku, který si mezi sebou sjednají.

Propůjčka je právem horníků, kdy za určitý podíl na zisku věci propůjčené přenesou na jinou osobu. Tyto propůjčky se často propůjčují v rozsahu od 1/5 zisku až za 1/2 zisku dle užitečnosti dolu a dle domluvy, jak bylo sjednáno, tudíž mohli být stanoveny i určité podmínky.

Nejdříve budou upraveny propůjčky činěné prostřednictvím urburěře na panovníkových lánech a zbytcích, z nichž má být především chráněn královský užitek, tj. aby nedošlo k propůjčení za menší hodnotu, než by se slušelo. Naopak mají být propůjčovány za co největší hodnotu a nejlépe k věčnosti, tj. dědičně.

Má být ustanoveno, že cokoliv urburěři bez lsti propůjčí, jiní urburěři to nemohou odvolat, poněvadž není dobré, aby ten kdo svými pracemi z neužitečné věci učinil užitečnou, byl nahrazen někým jiným. Pokud však někteří horníci svého dolu zle užívají, mohou urburěři do tohoto vlastnictví zasáhnout, ačkoliv se jedná o dědičný důl nebo ne. Musí být ale postupováno podle práva, jelikož nelze připustit, aby byl někdo potupen bez řádného práva.

Panovník by měl zajistit, aby nikdo svého dolu zle neužíval. Jedná se především o případy, kdy těžaři netěží, tajně kradou rudu, tají nalezený pramen rudy, anebo by neodváděli spravedlivě urburu s jejími následujícími díly. Nemají být potupeni těžaři, bez jejichž vědomí či dodatečného schválení dochází k uvedeným jednáním.

Podle obyčejového práva si každý horník zachoval svá práva ve všech vyměřených lánech a propůjčkách, když těžaři v sedmi lánech těžili ve třech dolech a v lánech, které mohli být propůjčené, postačoval jeden důl, tři vorty a jedna propůjčka na jeden vort. Nyní v každém lánu má být důl s tolika vorty, kolik těžařů v něm může bez překážky pracovat. To má platit i o propůjčených vortech, neboť ruda, která se mnohými hledá, se snadněji nalézá. Navíc do dneška mnoho tisíc hřiven leželo a leží v zemi ladem, když se v každém dole nepropůjčují propůjčitelné lány a vorty, a proto je ustanoveno, že se mají propůjčovat lány a vorty nachystat bez ohledu na odpor těžařů. Na základě toho lenhavěři svojí práci za malé náklady využívali doly, které byly z hlediska k ostatním bezvýznamné či neužitečné, jak uvádí panovník.

Tyto propůjčky někdy bývají prosté, někdy s výsadami a někdy také k jistému dni, tedy bývají jen částečné.

Prosté bývají propůjčky v případech, kdy lenhavěři v propůjčeném lánu či vortu dorazí k pořádnému pramenu rudy a vše, co si vytěží, mu zůstává, avšak jen do doby, než k němu těžbou dorazí prvotní těžař, který má dle předpisů propůjček přednost, a proto mu musí lenhavěř ustoupit. Lenhavěři si proto sjednávali propůjčky s výsadami, kdy v případě objevení velké rudné žíly, tj. hlavní rudné žíly patřící prvotním těžařům, mohl vytěžit vše. Tato ujednání lenhavěřů mají být nyní zakázané, jelikož poškozují prvotní těžaře. V případě, že těžaři přenesli na perkmistry obecnou pravomoc propůjčování, nejedná se o omezování práv prvotních těžařů, protože každý se může odřeknout svého práva a pro lenhavěře jsou tato ujednání či výsady velmi důležité, aby v práci setrvali.

Propůjčovatelé obvykle dávali lenhavěřům provazy a kůže k vytahování jejich vody a k přečerpání vody do žump prvotních těžařů. Nejlepší je, když se na tom strany dohodnou a sjednají si to ve smlouvě. Pokud to ale nebylo mezi smluvními stranami sjednáno, má tudíž obecně platit výše uvedený obyčej, na základě kterého mají propůjčitelné lenhavěřům opatřit provazy a kůže, neboť kde je požitok, má být i břímě. Navíc jsou prvotní těžaři povinni odvádět svou vodu, aby nepřekážela lenhavěřům v práci.

Je zde doporučeno, aby byly propůjčky uzavírány před svědky, jelikož jinak v případě sporu záleží na svědectví propůjčitele. Z tohoto důvodu má být při propůjčkách u perkmistra přítomen jako svědek např. spolutěžař, přísední, štajgěř, tesař nebo strážný, aby pak podali potřebné svědectví, neboť tyto spory se mohou týkat vysoké sumy peněz a je zde proto potřeba větší opatrnosti.

Kapitola II. o propojkách pod výmienkami

Jedná se o propůjčky spojené s určitými podmínkami. Je zde stanovena podmínka v případě, kdy se lenhavěři blíží k hlavnímu pramenu rudy, musí od něj odejít a nemají čekat, až k němu těžbou prorazí průchod prvotní těžař, což v prostých propůjčkách není,

neboť u těch mohou lenhavěři vytěžit cokoliv, než byl vytvořen průchod k hlavní žíle. Těžaři mají být proto bedlivější ke svému dílu, aby nebyly zpozdilí. Bylo by totiž zlé, kdyby si každý těžil jen podle své vůle.

Kapitola III. o propojkách do určeného času

Propůjčky stanovené do určitého dne, např. na hod narození Pána našeho, na velikonoce nebo na masopust, končí následující den. Jestliže lenhavěři nebudou moct pracovat před stanoveným dnem, kdy končí propůjčka, pro určitou překážku způsobenou prvotními těžaři¹⁰⁷, má jim být stejný čas zcela nahrazen po stanoveném dni, aby byla dodržena spravedlnost, jinak by mohli prvotní těžaři před stanoveným dnem lenhavěře vystrnadit.

Kapitola IV. o propojkách stranních

Navíc jsou ještě propůjčky dílčí neboli částečné. Jedná se o případy, kdy jeden nebo také dva těžaři své podíly za některý podíl na zisku propůjčí k vytěžení, a jestliže se těmto těžařům již více nelíbí pracovat v těchto propůjčkách, musí to oznámit svým propůjčovatelům, a také jim musí nahradit škodu vzniklou ztrátou jejich podílů na zisku. Podle tohoto pravidla má být postupováno i ve všech podobných příhodách, jinak by mohl každý lenhavěř nebo kdokoliv jiný připravit svého propůjčitele o jeho podíly na zisku.

Kapitola V. o propojkách perkmistrových bez vědomie gverkuov učiněných

Jestliže perkmistr propůjčil některou propůjčku bez vědomí těžaře a bez jeho zvláštního povolení, může ji perkmistr v jednom dni, kdy se o ní dověděl odvolat, a tak oznámit lenhavěřům, aby v propůjčce více nedělali, jinak aby věděli, že ztratí jak náklady, tak i vynaloženou práci.

Pokud však těžaři přijmou vědomě ustanovené náležitosti od perkmistra, pak propůjčku již nemohou odvolat. V případě, že těžaři to osvědčí formulí „*Tuto vlastnost přijímáme s zachováním práva našeho, ač které nám proti lénšaftníkom vidí se příslušet*“¹⁰⁸, nemůže jim nastat žádné bezpráví, neboť mohou všechnu rudu zastavit a lenhavěři si musí zajistit dobrého ručitele, který by při prohrání sporu všechnu rudu za ně vrátil. Jestliže se lenhavěř snaží vyhnout soudu, pak má být ruda odložena u třetí soukromé osoby, která ji má pak dát straně, která by vyhrála při. Podobné je to v situaci, kdy lenhavěř nemá dobrého ručitele, u kterého by mohla být ruda odložena.

¹⁰⁷ Například prvotní těžaři neodváděli svou vodu a zatápěli tak lenhavěře nebo provedli něco jiného v dole. Důvodem většinou bylo, že lenhavěři objevili bohatší rudu, kterou si chtěli prvotní těžaři sami vytěžit, aby nepřicházeli o zisky.

¹⁰⁸ IRM – kniha III., kapitola V., §3.

Má být také opatřeno, aby nevinní lidé nebyly stíhány obstavkou¹⁰⁹ pro křivé obvinění, a tak nebyli zbytečně trápeni. Z tohoto důvodu je ustanoveno, aby kdokoliv chtěl druhému rudu zastavit dříve, nežli před soudcem či perkmistrem zahájí při, má přísahat na svatém kříži, že rudu nestaví pro zlost nebo s úmyslem utiskování. Kdo by přísahu nechtěl složit, nemá být nikým slyšen. Panovníkovi zde záleží na ochraně chudých před útlakem mocných, protože chudí často nemají ručitele a z téže rudy odvádí jak své náklady, tak shání pro sebe potravu. V případě společných horních výdajů lze každému dělníku rudu zastavit i bez přísahy, jak bylo uvedeno u úřadu perkmistrů.

Panovník dále oznamuje všem horníkům, že nestrpí od žádného zakázání těžby, ledaže by to bylo pro obecné blaho, tudíž žádnému jednotlivci se nebrání v pokračování prací do doby, než se u soudu prokáže, na které straně je právo.

Kdyby došlo k převodu dolu, kde jsou propůjčky, na nějakého jiného vlastníka nebo by byl důl zrušen, tak při splnění svých náležitostí z propůjčky mohou lenhavěři se všemi právy v propůjčkách zůstat, jelikož věc přechází se svým břemenem i se svou ctí. Na druhou stranu propůjčky uzavřené po zahájení sporu s propůjčitelem o vlastnictví dolu jsou neplatné.

Byl-li perkmistr předvolán k sporu jako svědek, nemůže již v daném sporu zasedat u soudu. Jedná se zde o vyloučení soudce ve vztahu k určité věci.

Nelze strpět některá pochybení ze strany urburěů a propůjčovatelů, kterými získávali prospěch na úkor jiných, když prohlásili lán za opuštěný a ihned jej chtěli osadit bez ohledu na to, že těžaři právě lán opustili či byli ještě v podzemí. Z toho důvodu má být lán nejdříve prohlédnut jedním z přísežných, zda je opuštěný, než bude propůjčen.

Následuje pak pokárání panovníka Jihlavským měšťanům, že právo má být přístupné a známé, nikoliv skrývané, jak to praktikují v Jihlavě. Též uvádí, že Jihlavští měšťané odepřeli poskytnout úplný přepis jihlavského práva pro soudce a přísežné Kutné Hory.¹¹⁰

Jelikož pracovní den je rozdělen na čtyři směny, nelze stanovit přesný čas, kdy má být provedena prohlídka lánu, zda je opuštěný. Pokud má tedy někdo zájem o opuštěný lán, má urburěř nebo propůjčitel poslat jednoho z přísežných, který by lán prozkoumal ve dne i v noci, pokud není svátek, a pod přísahou osvědčil, že se jedná o opuštěný lán. Teprve tehdy může být lán propůjčen. Cokoliv by bylo proti řečenému obyčejí propůjčování učiněno, má být považováno za neplatné.

Právo pověděné o lánech platí i v těžebních polích. Když těžaři naleznou řádně pramen rudy, mají jej řádně propůjčen a vyměřen, ihned nabývají právo na lán. Kdyby se uprázdnila jiná těžební pole, nelze je propůjčit ve svátečních dnech.

¹⁰⁹ Obstavka = odejmut jinému rudu do zástavy.

¹¹⁰ Některými je to považováno za hlavní důvod vzniku *Ius regale montanorum*.

Dále je uvedeno, že je-li někomu něco propůjčeno, má se radovat z práva, které mu propůjčitel výslovně zajistil. Naopak jestli propůjčitel nic k propůjčce neřekl a propůjčku jen propůjčil, tak v blízkosti $\frac{3}{4}$ míry nemůže být propůjčena jiná propůjčka, což má platit také o vortech.

V případě, že je někomu propůjčen rumpál neboli hašpl, platí ujednání mezi stranami. Podobně jako u propůjček lánů či vortů, pokud nebylo nic ujednáno kromě samotné výpůjčky, mají prvotní těžaři povinnost poskytnout provazy a kůže a pomáhat vytahovat vodu, která by jim překážela. Naopak ti, co si propůjčili rumpál, mají vodu odvádět do žumpy k prvotním těžařům.

Kapitola VI. o prodávání a kupování

Ze směny vychází počátek kupování a prodávání. Původně však nebylo placeno penězi, ale věci byly směňovány dle potřeby. K dokonání koupě stačí cenu sjednat, nikoliv uhradit. Dokonalá neboli dokonaná koupě je po zaplacení ceny, kdy od této doby přísluší kupci všechen zisk i škoda věci koupené. Dále se na kupce přenáší panství věci koupené i s případnou pří, jelikož věc přechází se svým břemen i ctí, ačkoliv by věc zatím zůstala u prodavače. Tedy k dokonání smlouvy není potřeba předání věci.

V prodávání a kupování má být dohoda společná, pokud se strany v kupování dělí buď v úhradě, nebo v něčem jiném, jde o nedokonalou koupi.

V případě, že je popleteno jméno či název věci, ale o věci není žádný pochyb, koupě nebo prodej platí.

Zastřená smlouva více škodí prodavači, který tak řekl, nežli kupci, protože mohl vše otevřeně vylíčit a pochybná řeč má být vykládána k jeho tíži. Základem slov je jejich smysl či úmysl, který má též přednost před vhodností slov.

Dříve než by byla koupě nebo prodej dokonán, může kupec či prodavač bez pokuty od smlouvy odstoupit. Jestliže již byla poskytnuta záloha, tak ten, kdo odpírá naplnění smlouvy, nese škodu, i když o záloze nebylo nic domluveno. Odstoupí-li od smlouvy kupec, ztratí to, co poskytl a odstoupí-li prodavač, musí vrátit dvojnásob.

Po dojednání kupní smlouvy a zaplacení zálohy, může kupec poslat svým jménem nebo se sám může podívat na důl k ohledání, zda se mu hodí nebo zda odstoupí od sjednané smlouvy, a tak ztratí již zaplacenou zálohu, ledaže by bylo mezi stranami dohodnuto něco jiného. Nebude-li chtít od smlouvy odstoupit a týž den by cenu nedoplatil, ztratí koupené podíly s částí zaplacené zálohy, jestliže nebylo sjednáno něco jiného.

Někteří prodavači se pak nechávají celý den zapírat, aby stanovený den uplynul a zaplacená záloha jim zůstala. V tomto případě nesežene-li kupující prodavače ani jeho poručníka, může složit peníze u některého přísežného nebo u jiného způsobilého muže, a

tím si zajistit právo ke všem koupeným věcem. Toto právo však ve smlouvě je často odňato.

Kupci mají být opatrní, aby koupené podíly především na nových nalezištích, kde ještě není ustanoven perkmistr, ihned před těžaři převzali od prodavače, poněvadž se stává, že někteří prodávají více podílů, než vůbec mají.

Zakoupené podíly musí být od prodavače předány před perkmistrem, jinak nedochází k převodu vlastnického práva.

Jestliže někdo prodá podíly za méně, nežli stály, prodej je v pořádku. Stejně je to i v situaci, kdy za více koupil méně.

Kdokoliv chce přelstít věřitele a zamýšlené podíly nebo jiné věci zastaví nebo prodává, nic nečiní, protože je to neplatné a neúčinné.

Kapitola VII. o najímání a pronajímání

Uzavírání nájmu a pronájmu je velmi podobné koupi a prodeji. Nájem či pronájem se sjednává na základě domluvy a za stanovenou mzdu.

Opět stejně jako u koupě a prodeje je stanoveno pravidlo, že lze za více koupit méně, jakož i za méně koupit více, což platí tedy i u nájmu a pronájmu. Nejvíce se to však týká horníků, protože „*ot věku nenie slýcháno tak mnoho velikých a předrahých pronajímání a najímání sjednávati se v tak malém země prostranství, jakožto v stříbra kopání našem Kuthny nám ot počátka světa nebeskú opatrností zachovaném, ale poněvadž přirozeně nemělo by čím za zaslúženie odpovedalo by Stvořiteli, aspoň rukama pozdviženýma k nebi dieky činíme jemu za všecka dobroděníe, kterýžto svú milostí nás tvoře v tomto mezi jinými dobroděníe, kterýžto svú milostí nás tvoře v tomto mezi jinými dobroděními nás blahoslavil jest, že takměř všecka královstvie světa již zlata a stříbra kopáním vysušena, sama plodná země Česká našich časuov svým zlatem a stříbrem plodně svlažovala by, pro kteroužto věc našim horníkom čistě umienili sme opatřiti, aby jeden každý bez druhého bezprávie na svých mezech měl dosti*“¹¹¹.

V rámci uzavřené smlouvy o pronájmu za určitou odměnu, mají smluvní strany zaručit, že práva vyplývající ze smlouvy nebudou porušována. V těchto závazcích má být šetřeno, co si strany domluvili, aby v případě překročení jakéhokoliv práva mohlo být prostřednictvím soudce zajištěna spravedlnost pro druhou stranu. Pokud závazek poruší pronajímatel, má se soudce zajistit, aby nájemci byla dodržena práva, která byla stanovena. Poruší-li závazek nájemce, přijde o všechny práva ze smlouvy plynoucí.

Jestliže den, kdy má nájem či pronájem skončit, připadá na pracovní den, končí pronájem v první hodině noční směny. Připadá-li den na svátek, tak pronájem končí

¹¹¹ IRM – kniha III., kapitola VII, §18.

v poslední denní směně. Stejně to platí i u pronajímání urbury¹¹², kterou panovník propůjčuje ke dni svatého Petra a Pavla. Má to být také zachováno i pro nájmy mincoven.

Je zde však otázka, komu připadá ruda v případě, kdy skončil nájem, během kterého byla ruda vysekaná, avšak nebyla vytěžena. Je zde mnoho názorů na vyřešení případných sporů, a proto panovník odpovídá, že by bylo neslušné, aby taková ruda zůstala pronajímateli. Pakliže byla ruda vysekaná téhož dne, kdy končil nájem, má být vydána nájemci i po skončení nájmu. Na druhou stranu ruda, která byla vysekaná v předešlých týdnech a nebyla vytěžena, nájemci ztrácí a připadá propůjčitel. Podobně má být postupováno i při pronajímání urbury.

Kapitola VIII. o práva dobývání darováním

Již podle starého obyčeje můžeme skrz darování nabývat vlastnictví a přenést na cizí osobu panování nad věcí. K darování nemůže být nikdo přinucen, má být učiněno svobodně a darování je dokonáno, když dárce svojí vůli dobrovolně oznámí před šlechtnými muži. Od této chvíle na dárce přechází vlastnictví věci, tj. daru. Obdarovaný má být dárci vděčný a na jeho dobrotivost nemá zapomenout, neboť to je obyčej darování mezi živými.

Existuje i obyčej darování pro případ smrti, kdy příčinou je snaha obdarovat také jiného než jen dědice.

Zakazuje se darování mezi manželi, ale darování je umožněno, potvrzeno, smrtí dárce. Z toho vyplývá, že je zakázáno darování mezi živými manželi.

Kapitola IX. o právu postúpenie slušného i neslušného

Slušné postoupení práva i žaloby je v případě, kdy na základě příkazu pána poručník koupí podíly a prodavač mu pak odmítá podíly před perkmistrem odevzdat, může poručník za svého pána na prodavače podat i žalobu, aby vydobyl pro pána jeho práva, která postupuje v dobré víře.

Nastane-li spor, je zakázáno, aby jedna ze stran proti druhé ustanovila protivníka, který by byl tvrdší, a to jen z důvodu obavy, že by soudce rozhodl v jeho neprospěch, jelikož je to proti dobrým mravům, jakož i proti obecnému blahu.

Kapitola X. o právu obdrženie, nabytie i umenšenie

Získat právo bez jeho obdržení nelze, jak již bylo v předešlých kapitolách upraveno.

Náplní práva obdržení spočívá v tom, že může získávat ze svého dolu užitek, jak již bylo popsáno.

¹¹² Panovník pronajímal urburu většinou na dobu jednoho roku za stanovený obnos, který měl být vyplácen v průběhu roku ve stanovených termínech.

Obsahem práva nabytí je, že nemůže být násilně ze svého vlastnictví vyhnán nebo omezován ve výkonu svých vlastnických práv bez rozhodnutí soudu, o čemž bylo také pojednáno v předchozích kapitolách.

4.3.4 Kniha čtvrtá (Liber quartus) – o řádu saudném horníkuov v Kuthně

Kapitola I.

Panovník chce stvrdit horníkům stálý a neproměnitelný soudní řád, aby nevznikali zmatky jako v předešlých časech a postupovalo se nyní na základě práva.

Cokoliv by bylo vzneseno proti tomuto soudnímu řádu, nemá platit. Právu mají podléhat i soudci a přísežní, jelikož když se dopustí přestupku, mají podléhat trestu za protiprávní jednání, a to v podobě pokuty, což by mělo být varováním, jak neslušné by bylo královská ustanovení porušovat.

Kapitola II. o púhonicch k saudu zahájénému

Jelikož začátkem soudního řízení je púhon neboli žaloba, bude o něm psáno nejdříve. Lze souhlasit již s úsudkem císaře Justiniána, že se jedná o základ soudního řízení.¹¹³

Prostřednictvím púhonu mají být povolány osoby na příkaz soudce, aby se v určitý čas dostavili před soud, kde mají vypovídat podle spravedlnosti.

Púhon může být učiněn skrz přísežného posla soudce. Pokud tento posel nemůže pohnaného sehnat, má posel stanout před domem pohanného a příkaz soudce o púhonu říct tak nahlas, aby byl slyšen i sousedy. Následně mají být zaznamenány účinky púhonu písařem v deskách u soudu, tj. zahájení soudního řízení. Každý má být obeslán k soudu minimálně den předem, aby se mohl připravit proti žalobci. Dále je pak zakázáno obesílat k soudu na den sváteční.

Kapitola III. kterak žalobník a viněný na soudě měli by postaviti se

Strany se k soudu mohou dostavit osobně, nebo prostřednictvím prostředníka, který byl řádně ustanoven, jak již bylo výše uvedeno, tedy před urbureři či perkmistry. Poručník však nezavazuje sebe, ale svého pána.

Žalobce před soudem přednese své obvinění a žádá soud o spravedlnost. Pokud je žalovaný přítomen, má právo se k žalobě vyjádřit. Jestliže se však žalobce nedostaví k soudu, má být žalovaný, pokud se dostaví, rozhodnutím (nálezem) zproštěn daného nařčení.

¹¹³ Jedná se vlastně o odkaz na Konstituce císaře Justiniána, ze kterých byla přejata velká část této čtvrté knihy.

Kapitola IV. o saudiech a co jest saud a o nehrdání potřebného úřadu řečníkuov

Soud se skládá toliko ze tří osob, tj. soudce, žalobce a žalovaného. Název žalobce se odvozuje od slova žaloba a viněný (žalovaný) od věci, která je mu viněna, nikoli od viny.

Řízení před horním soudem je dvojitý, řádný a mimořádný, které se liší ve způsobu zahájení a také v postupu soudu.

Řádné řízení probíhá před soudcem a přísedními.

Každý může mluvit prostřednictvím řečníka. Jestliže je jeden řečník žádán oběma, má mluvit za toho, kdo jej první požádal, neboť „*Ktož prvnější jest časem, mocnější jest v právě*“¹¹⁴. Pokud je chudý znevýhodněn a nemůže si řečníka dovolit, má mu být přidělen. V případě, že někdo bude u soudu v roli řečníka, nemůže pak odmítnout být opět řečníkem. Řečníci nemají být ustanoveni proti svým spoluzájemcům a příbuzným do pátého kolene, ani proti kmetům či kmetrám. Panovník připouští, aby se řečníci opatřili proti škodě, kterou by mohli způsobit, neboť za svou práci mají dostat odměnu, nikoliv platit škodu. Co bylo řečeno, má platit pro dobré a správné řečníky a naopak ti, kteří se chovají nešlechtně a dopustí se přestupku, mají být od svého úřadu odloučeni, aby jimi nebyli ostatní zkaženi.

V případě, že se žalovaný nedostaví k jednání, má být rozhodnuto ve prospěch žalobce, avšak žalovanému má být zachována ochrana tzv. pomocné řeči, tedy pokud prokáže příčinu, na základě které se nemohl k soudu dostavit, má být právo napraveno. Jestli žalovaný spor vyhraje, má být zproštěn nařčení a žalobce má žalovanému nahradit náklady vynaložené v tomto sporu.

Na základě čtyř obyčejů práva horníků má být odsouzen: za první ten, kdo se k soudu nedostaví, za druhé ten, kdo se dostaví a soudce neposlouchá, za třetí ten, kdo se dostaví, ale bez dovolení od soudu odchází a za čtvrté když se oba dostaví, ale žalobce během trvání soudu neučiní nic proti žalovanému, tj. nenavrhne žalobu.

Řízení má být dokončeno před kterýmkoliv vhodným soudcem, před kterým začal, neboť i když nevyhoví, lze se odvolat k vyšší instanci.

Kapitola V. o saudu nezahájeném

Soud mimo pořad neboli nezahájený, soud mimořádný, má se konat o lehčích případech, které se dějí každý den a pro nebezpečí hor nesnesou prodlení. Např. když kovář, havěř či jiný dělník žalují o zaslouženou mzdu, nebo spor o vytahování vody či spory o meze. Tyto spory mají být proto rozhodovány s rozmýšlenou opatrností a soudce může od stran požadovat přísahu, že smluví pravdu, aby se otázky sporu mezi stranami snadněji řešily.

¹¹⁴ IRM – kniha IV., kapitola III., §7.

Kapitola VI. o požádáních neboli prošení soudce

Žádost nebo prosba není nic jiného než napomenutí / ponuknutí k soudci, aby učinil práva, která mu přísluší nebo u kterých je naděje, že je na soudě obdrží. Nejdřív má však žalobce nebo jeho řečník soudci vysvětlit skutek, tj. co se stalo, čeho žádá, tj. objasnit co žádá a i důvod, proč to žádá. Způsob požádání musí být slušný. Žalobce má o věc požádat i se všemi jejími příslušnostmi, tedy i se ziskem či způsobenou škodou.

Všechny žádosti nebo prosby vychází z nějakého slibu či úmluvy, která nebyla dodržena a žalobce požaduje splnění věci, která byla mezi nimi sjednána. Jestliže by někdo požádal o právo být skrz důl, tj. např. projít cizím dolem, nebo využít odvod vody, rudy nebo čehokoliv jiného prostřednictvím těžby jiného, má být toto požádání dle obyčeje věčné. Jedná se o služebnosti mezi jednotlivými doly, které byly zřejmě velmi časté. Služebnostem nemá být bráněno.

Kapitola VII. o obranách viněných

Stejně jako je žalobci umožněno podat žádost či prosbu k soudu, může se žalovaný bránit pomocí soudní námitky nebo protestu, což někdy bývá označováno i jako odpor či odepření. Možnosti obrany mají být známy, neboť nikomu nemá být odepřeno právo. Zná-li žalovaný možnosti obrany proti soudci nebo žalobci, může se bránit, je-li mu činěna křivda.

Všechny výhrady neboli odpory mají být nejdříve podány proti soudci nebo k jeho soudu.

Je zde také stanoveno pravidlo, že nikdo nemůže žalovat toho, kdo byl již prostřednictvím soudu zproštěn viny. Nastává zde překážka věci rozhodnuté neboli *rei iudicata*. Dále má být zachována rovnost v soudech, tj. rovnost městského a horního soudu.

Během řízení má být nejdříve slyšen žalobce, pak žalovaný a následně střídavě. Nakonec je prvně žalobci, pak žalovanému vyneseno rozhodnutí neboli nálezení.

Tento soudní řád se svými příslušnostmi má být dodržován a zachováván, aby byla zachována spravedlnost. Soudní řád je založen na třech ctnostech, je jimi spravedlnost, právo a moudrost neboli právní zkušenost. Panovník ustanovuje, že tento soudní řád má být zachováván pod pokutou ztráty všeho majetku a má být dodržován urburéri, soudci, přísleznými a i všemi, kteří se u soudu sváří. Cokoliv by bylo proti řádu rozhodnuto, má být považováno za neplatné, nicméně ten, kdo by se dopustil tohoto přestupku, má být potrestán pokutou.

Kapitola VIII. o sváru spolu přísvedčení

Spolu přísvedčení je akt zahajující spor, kdy se vymezí meze sporné věci, o které bude jednáno až do vnesení rozhodnutí. Aby mělo spolu přísvedčení účinek, mají být

přítomni soudci, žalobce a žalovaný. Spor se vymezuje prostřednictvím debaty mezi žalobcem a žalovaným před soudem, tj. přednes žaloby a odpověď žalovaného. Pak ihned následuje přísaha křivého útisku.

Kapitola IX. o přísaze křivého útisku

Křivý útlisk je bezdůvodná žaloba nebo nespravedlivé a vědomé odpírání žalovaným.

Panovník pak opět zdůrazňuje důležitost spravedlnosti práva „*nict' nenie, co by světlem jasnějším stkvělo by se, nežli s spravedlnosti práva viera na knížeti*“¹¹⁵. Protože však co se líbí knížeti, může být i právem, uvádí, že pomocí rtů mluví král, ale jeho srdce je v rukou Božích.

Nejdříve přísahá žalobce, že se nedopouští křivého útisku, ale že věří ve své právo. Pak přísahá žalovaný, že věří ve spravedlnost a nebrání se nespravedlivě. Strany sporu tedy přísahají, že proces vedou v poctivém přesvědčení o svém právu, nikoliv, že chtějí druhou stranu jen křivě poškodit.

Přísaháno je na znamení kříže, aby bylo těžké lhát. Pokud žalobce odmítne přísahu učinit, má se za to, že od žaloby odpadl. Naopak jestliže žalovaný odmítá složit přísahu, je považován za přiznaného.

Strany přísahají tolikrát, kolikrát je k tomu soudce vyzve. Soudci totiž přísluší na soudě nalézat pravdu.

Kapitola X. o seznávajících se v soudě

Někdy dochází u soudu k seznání neboli k přiznání žalovaného. Mnohé důvody jsou nalézány, aby se doznal k čemukoliv, a proto, aby mohl být za přiznání odsouzen, musí splnit následujících devět podmínek. Musí být správného věku, tj. dospělý. Musí se přiznat na základě své vůle, nemůže být k tomu přinucen. Přiznání musí být učiněno vědomě, nikoliv učiněné skrz poblouzení neboli v omylu. Musí se přiznávat za svůj čin, za sebe. Přiznání má být učiněno u soudu, jinak nemá takovou moc a před svými soudci, jiní jej nemohou odsoudit. Musí se přiznat v přítomnosti protivníka nebo jeho poručníka. Musí se přiznat k určité věci a navíc tato věc, musí být předmětem sporu mezi stranami.

Pakliže by řečník způsoboval průtahy či by se dopustil omylu nebo jiného pochybení ve sporu, může prvotní osoba svoji při napravit sama nebo prostřednictvím jiného řečníka. Prvotní osoba musí případné pochybení nebo omyl řečníka odvolat hned, aby se nezdálo, že k tomu svolil.

¹¹⁵ IRM – kniha IV., kapitola IX., §2.

Kapitola XI. O duvodiech

Pokud je něco u soudu tvrzeno nebo naopak zapíráno, jde o věc nejistou, která potřebuje být dokázána. Jestliže může důkaz nejistou věc objasnit, měl by být soudci doveden, i když by měla být protistrana přítomná.

Je známo mnoho důkazů, např. svědci, obecní zápisy, zápisy zvláštního práva, přísežné právo a právní domněnka neboli předpoklad. Žalobce zajisté, co tvrdí, musí také prokázat. Jsou však preferovány důkazy, když někdo něco viděl, nikoliv jen slyšel.

Falešné svědectví je v případě, kdy byl svědek najat mzdou nebo přemluven prosbami. Nevědomé falešné svědectví je stále svědectvím. V případě falešného svědectví je osoba obviněna Bohu, který je u každého soudu, pak soudci, kterého lež oklamává a naposledy nevinnému, které falešným svědectvím uráží. Lze se vinit dvěma způsoby, a to zatajením pravdy nebo pravením lži. Kdo zhřešil, má být potrestán pokutou a danou pokutu má též dostat svědek, který falešně svědčil nebo dokazoval.

Přiznání před přísežným, má být dostatečným svědectvím, ale svědectví jednoho svědka dostatečné není. Svědci z kterékoliv strany mají přísahat, že budou mluvit pravdu, jak nejlépe si to pamatují.

Panovník poukazuje na některé staré zvyklosti, které nejsou vhodné pro spravedlivý proces, a proto stanoví jiné. Dříve se svědek nesměl hnout z místa, jinak byl brán jako nehodný svědek a svědek mohl dostat též pokutu. Nyní má platit, že svědek nemá být ovlivňován, tedy nemá dojít k souhlasné úpravě svědectví, jinak má být od svědectví odloučen.

Všichni svědkové sporu než budou svědčit, musí přísahat. Svědek má soudci vypovědět vše bez přemýšlení, neboť pokud svědkové moc přemýšlejí a mluví ozdobně, lze předpokládat, že se jedná o falešné svědectví a svědek má být odloučen od svědectví.

U větších sporů má být postupováno opatrně. Svědka je z tohoto důvodu možné vyslechnout tajně před soudci, písařem soudu a jedním přísežným, které ho si strany zvolí a pokud se nebudou schopni dohodnout, tak má být zvolen jeden přísežný za každou stranu sporu.

Všechny důkazy příslušné ke sporu mají být dány soudu do dvaceti dnů následujících, jelikož jiné důkazy pak nelze použít. Strany mají být také dotazovány, zda mají na svědka nějaké otázky.

Kapitola XII. kteří svědkové nemají se přijímati

Všichni lidé mohou svědčit, ale některým je to právem a zákony zabráněno. Nemůže svědčit služebník, žena, nedospělí, blázen, osoba se špatnou pověstí, chudý, podezřelí a nevěřící.

Služebník nemůže, jelikož není svobodný, někomu patří. Panovník zde odkazuje na velké císaře a nakonec uvádí, že je lepší být živý ve službě, nežli umřít svobodně.

Existuje však i jiný typ služebníků, kteří slouží v dobré víře a jsou svobodní. Jedná se o služebníky od slova sloužit. Ti nebyli majetkem svého pána, a proto mohli svědčit.

Žena¹¹⁶ je vyloučena z důvodu, že je lehkého úmyslu a je neustavičná.

Nedorostlý jsou chlapeci mladší 14 let, dívky mladší 12 let.

Blázen neboli osoba duševně chorá je vyloučena ze svědeckví, a to z důvodu, že nemůže rozeznat pravdu.

Osoby se špatnou pověstí jsou vyloučeny, protože k svědeckví jsou vyhledávány osoby bez špatné pověsti, a to z důvodu, že dobrá pověst je důstojný stav života.

Chudý neboli člověk vzbuzující podezření nemůže svědčit, neboť může být snadno přemluven / uplacen k falešnému svědeckví, ale chudý věrný své právo obdrží.

Nevěrný neboli nevěřící jsou ti, kteří cestu pravdy neznají. Jedná se o židy, Saracény, kacíře a všechny kromě křesťanů.

Na svědcích, kteří se připouštějí, má být šetřena jejich důstojnost, pravda, mravy a vážnost. Proto se ne vždycky přihlíží k počtu svědků, ale k čisté víře svědka a k svědeckvím, které přináší světlo a pravdu do případu.

Nikdo nemůže být svědkem ve své při. Dále nemůže nikdo svědčit proti spolutěžařům a příbuzným do pátého stupně.

Sešlí, staří, mdlí a chudobou utiskovaní nemusí kvůli svědeckví chodit na soud, ale soud k nim pošle osoby hodné a rozumné.

Je odmítán starý obyčej, kdy první svědek poví vše a následující svědci jsou u toho.

Kapitola XIII. o svědkuov přinucování k svědeckví

Svědkové, kteří by odmítali vypovídat, může soudce donutit, aby pro nedostatek svědků se pravda nezatajovala. Soudce může uložit pokutu podle stavu i statků svědka, může ji pak opakovat a současně zvyšovat.

Pokud jsou pohnáni k svědeckví osoby cizího práva, mají být dle obyčeje přinuceni prostřednictvím královského komořího. Je zde snaha, aby se i cizinci se dostavili k soudu a svědčili.

Kapitola XIV. o zápisech obecních

V zápisech obecných jsou všechny listiny. Instrument nebo obecní zápis učiněný jako důkaz k určité věci, má být potvrzen podepsáním minimálně dvou svědků a pečeti. Pečetě, které mají moc nad horníky je pečeť královského komořího, urburěřů, měst, přísežných hor, soudců a perkmistrů. Zápis má být činěn na soudě.

¹¹⁶ Avšak žena urburěře mohla v jeho domě přijmout ohlášení nálezů rudné žíly dle IRM – kniha II., kapitola I., §5.

O falešný zápis se jedná v případě poruch, např. mřížek v textu, na některé stránce je text poskvrněný či na pečetí právě lze rozpoznat rytí – poškození.

Panovník přikazuje, že svědci v zápisu uvedení a jsou všichni účastníky. Důvodem obecných zápisů je, aby věci, které se mezi lidmi dějí, se snadněji prokazovali.

Ačkoliv ve věci bez listinných důkazů vyjde pravda, tato pravda má větší váhu než listinný důkaz.

Kapitola XV. o listech zvláštního práva

Je třeba rozlišovat obecné zápisy týkající se práva obecného a zápisy práva zvláštní¹¹⁷ týkající se zvláštního práva.

Právo zvláštní se udělovalo k velikým prosbám nebo za věrnou službu poddaných. Listiny zvláštního práva se liší podle toho, zda něco dávají nebo jen potvrzují. Dále se rozlišují výsady udělené osobě a místu. Výsady udělené osobě, smrti dané osoby zanikají, tudíž na dědice nepřechází. Pokud se vztahují k místu, jedná se o udělení či potvrzení práva věčného.

Kapitola XVI. o smělostech násilných

Smělost neboli právní domněnky neboli presumpce se podle práva horníků zřídka objeví jako důkaz. Příkladem může být, když dělník někomu v jeho dole po nějaký čas dělá a pán dolu, ačkoliv by byl přítomen, by mu zapíral mzdu. Nyní se užije právní domněnka, že dělat ve zdejší živnosti nelze zadarmo a pán díla je povinen mzdu zaplatit.

Mohou se vyskytnout i v nezhájených soudech, v mimořádném soudním řízení.¹¹⁸

Dále je zdůrazněno zachování rovnosti ve sporu mezi chudým a bohatým či mocným.

Soudci a přísežní mají vše pilně zjišťovat, aby pravdu zjistili.

Kapitola XVII. o právu přísežném

V případě nedostatků důkazů spor končí pomocí přísahy, kdy přísaha nahrazuje potřebné důkazy. Nebude zapláceno celé plnění, neboť je zde možnost křivé přísahy. Nelze pak podat odvolání, jelikož konec jedné pře nemá být začátek druhé. Kterýmkoliv požádáním byl by někdo napomínán a přísahal by, prospívá mu právo přísežné.

Od koho je přísežné právo neboli přísaha žádána a to prostřednictvím soudce, má být daná osoba přinucena k zaplacení nebo k přísaze. Ten, kdo právo přísežné podal, nemůže jej změnit.

¹¹⁷ Nebo též listiny zvláštního práva – privilegia, jsou složkou soukromého práva. Jsou udělovány panovníkem. Dle *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 77. ISBN 80-86406-06-7.

¹¹⁸ IRM – kniha IV., kapitola V.

Pokud se rozhodne věc ukončit pomocí přísahy, tak soudce přísahajícího zproští, a jestliže by žalobce přísahal, má být pomluven či zahanben žalovaný, který nechce přísahat. V případě, že žalovaný zaplatí, má být zproštěn a pokud nezaplatí, má být pomluven.

Soud zahájený, ve kterém je přidruženo právo přísazné, má být pozdržen, aby k jednání nedošlo 8 dní před svátkem a 8 dní po svátku. Všechny ostatní časy jsou slušné pro soud zahájený se všemi jeho stranami.

Přísahat není hřích, ale křivě přísahat je časově zapovězeno.

Kapitola XVIII o ortelích neboli nálezích

V úvodu se panovník odkazuje na bibli a uvádí z ní citát „*Spravedlivě sud'te synové lidští*“¹¹⁹ a přikazuje, aby soudci a přísazní měli před očima samotného Boha a Spasitele našeho, který jsi přítomen v každém soudu, především ve výrocích neboli v rozsudcích vynášených.

Nejdříve se mají soudci ptát na výroky přísazných, kteří mají strany rovně vážit dle toho, co se dozvěděli. Prísazní mají vynášet rozsudek spravedlivě a se vši poctivostí.

Jsou dva druhy rozsudků, mezimluvny neboli mezitímní a konečný. Mezitímní rozsudek je vynášen mezi začátkem a koncem sporu, netýká se hlavní věci, ale otázek, které nastanou během sporu, např. zda budou svědci přijati. Konečný rozsudek je ten, kterým byl žalovaný odsouzen nebo zproštěn.

Soudce se dotazuje či vyslýchá ve věci rozsudku, ale nemůže věc rozšířit či zmenšit.

Věci, kde rozhodnutí je jasné, má být zachována rovnost vedoucí k mírnějšímu rozsudku.

A v případě pochybností, které by vznikly o právech skrz vydané nebo odložené rozsudky nebo i dalších otázkách, které se objeví, mají být postoupeny panovníkovi, který danou otázku vyloží, aby nikdo nebyl ochuzen o svá práva a možnost pracovat.

Soudci pak zajišťují výkon ortelu v praxi. Pokud je přikázána věc nemovitá, má být zajištěna mužskou rukou a jestliže je přikázána věc movitá, je přikázáno ji vydat druhé straně.

Cokoliv pak o rozsudcích nebo psaní nebo o úřadu soudce by v této kapitole chybělo, přikazujeme, aby nedostatek jedné kapitoly byl prostřednictvím ostatních kapitol doplněn.

¹¹⁹ IRM – kniha IV., kapitola XVIII, úvod

Kapitola XIX. o užitcích a na svár nákladiech

Nákladů je více druhů, jsou potřebné, užitečné a dobrovolné. Potřebné jsou náklady, které musí být vynaložené, aby věc nezahynula. Užitečné náklady jsou k prospěchu věci. Dobrovolné náklady nejsou k věci potřeba, ale jsou k lidské rozkoši.

Lze požadovat jen náklady potřebné a užitečné, jelikož užitečná může být i oprava věci.

V kterémkoliv sváru by byla učiněna přísaha křivého útisku, nejsou tam žádné náklady, ale kdo úkladem a lstí protivníka svého sporu přinutil pracovat a dokázalo se to, odsouzen má být v nákladech, protože lest a úklad nikomu pomáhat nemají.

Kapitola XX. o otvoláních

Panovník opět opakuje, že soudce nevydává rozsudky, ale že pouze zajišťuje výkon rozsudku v praxi a přikazuje soudci a přísězným, aby se vyvarovali všeho, co by mohlo být příčinou pro podání odvolání.

Právem horníků je odvolat se proti nepříznivému či nespravedlivému rozsudku přísězných, a to hned po vynesení rozsudku nežli by činil nějaké jiné skutky nebo dříve než by od soudu odešel. Mohl se odvolat proti mezitímnímu i proti konečnému rozsudku.

Panovník také doporučuje, aby si strany sporu rozmysleli, zda budou podávat odvolání, aby se zbytečně neobtěžovali jak prací, tak náklady. Odvolávající musí uvést příčinu, proč se odvolává a jak by mělo být správně rozhodnuto. Kdo by se neprávem a bezdůvodně odvolal, má zaplatit pokutu.

Formule pro odvolání zní: „*Pane suadce, ortel ot přísězných proti mně vnesený treskcít*“¹²⁰.

Odvolávající bude v rámci odvolání žalovat po přísězných i náklady, které mu vznikly v souvislosti s nesprávným či nezákonným rozsudkem. Panovník pak uvádí, že „*my v té příhodě pokuty proti práva přestupníkóm již dávno ustanovené proti týmž přísězným zatvrzeným úmyslem pevně povedeme*“¹²¹.

O odvolání rozhodoval sám panovník nebo královský komoří, nebo ten, komu mohlo být odvolání podáno.

¹²⁰ Treskcít = napadám nebo odmítám. IRM – kniha IV., kapitola XX., §14.

¹²¹ IRM – kniha IV., kapitola XX., §21.

5. Mincovní reforma Václava II.

5.1 Mince a jejich vývoj před mincovní reformou Václava II.

První mince vyráběli na našem území Keltové v době bronzové ve tvaru mušle litím zlatých střížků. Tyto mince vážily přibližně 8 gramů a dosahovaly ryzosti 98,6 %, jak již bylo v této práci uvedeno v souvislosti s počátkem hornictví u nás.¹²²

Slované také znali mince z drahých kovů, ale jen zprostředkovaně prostřednictvím obchodní činnosti. Samotná ražba mincí, a tím vznik nestarších peněz na území českého státu, spadá do 10. století. Od této chvíle lze mincovní soustavy před mincovní reformou Václava II., rozdělit na dvě období, a to na období denárů a na období brakteátů.

Za první českou minci je považován stříbrný denár, který je připisován knížeti Václavovi¹²³ a dnes je označován jako tzv. svatováclavský denár. Existují však i názory, že prvním razitelem českých mincí není sv. Václav, ale jeho bratr a nástupce na českém knížecím stolci Boleslav I. (†935 nebo †972). Předlohou výroby těchto prvních českých denárů mají být mince ze sousedního Bavorska¹²⁴, které vycházely z mince Karla Velikého, jehož mincovní reforma se stala základem středověkého mincovnictví v Evropě.

Denáry byly raženy z kvalitního stříbra, vážily okolo 1,4 g a jejich obrazce byly tvořeny jednoduchými geometrickými tvary. Za nejstarší denáry jsou považovány ty, na jejichž lící straně je znamení ruky nebo kříže a na rubu tzv. kaplice. Vedle těchto obrazců bývaly na denárech ještě nápisy, kdy se jednalo o jméno knížete, které denáry nechal razit a označení místa vydání, např. Praha.¹²⁵

Praha se stala významným obchodním centrem již ve 2. polovině 10. stol., což je doloženo zmínkou arabsko-židovského obchodníka ze Španělska Ibrahima Ibn Jakúba. Tato zpráva pochází kolem roku 966. Jedná se také o první písemnou zmínku, čím se platilo na pražském trhu. Tento obchodník uvádí, že kromě denárů bylo placeno i tzv. plátěnými šátky a uvádí i převod mezi denáry a šátky, kdy 1 denár = 10 šátků.¹²⁶

¹²² MAJER, Jiří. *Rudné hornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: obrazy z dějin těžby a zpracování*. Praha: Libri, 2004, s. 25. ISBN 80-7277-222-8.

¹²³ Český kníže Václav († 929 nebo 935), Svatý Václav, patron české země.

¹²⁴ Tyto mince razil vévoda Arnulf, jehož denáry měli mít stejnou hmotnost jako mince Karla Velikého. Karel Veliký razil z jedné karolinské libry vážící 408 g 240 denárů s průměrnou vahou 1,7 g a 12 denárů byl 1 solidus, tj. 1 libra = 20 solidů = 240 denárů. V Bavorsku se libra dělila na 8 solidů po 30 denárech. Z tohoto důvodu jsou rozlišovány tzv. krátké a dlouhé solidy. Dle SKALSKÝ, Gustav. *Mincovní reforma Václava II*. Praha: Filosofická Fakulta Karlovy univerzity, 1933, s. 4-5.

¹²⁵ VOREL, Petr. *Od pražského groše ke koruně české: průvodce dějinami peněz v českých zemích*. 2., rozš. vyd. Praha: Havran, 2004, s. 14. ISBN 80-86515-40-0.

¹²⁶ VOREL, Petr. *Od pražského groše ke koruně české: průvodce dějinami peněz v českých zemích*. 2., rozš. vyd. Praha: Havran, 2004, s. 11-12. ISBN 80-86515-40-0.

Mince pak začali razit i knížata z rodu Slavníkovců. Jedním z nich byl i pražský biskup Vojtěch (†997), který je razil svým jménem a z titulu svého biskupského stolce patrně už po roce 982 v Malíně¹²⁷.

Ražba mince jako taková stanoví určitý stupeň státní a hospodářské politiky státu. Navíc reprezentuje i daný státní útvar nebo jeho část. Z výše uvedeného tudíž vyplývá i boj o moc mezi Přemyslovci a Slavníkovci, což bylo vyřešeno roku 995, kdy český kníže Boleslav II. nechal vyvraždit Slavníkovce v jejich sídle v Libnici nad Cidlinou. Tímto činem došlo k sjednocení českého státu pod knížecím rodem Přemyslovců.

Denáry si zachovávali nejdříve svoji kvalitu i váhu. Váha se potom zmenšovala z důvodu opotřebení mincí v peněžitém oběhu. Později se také přešlo od jednoduchých geometrických tvarů k různorodým obrazům. Např. na denáru knížete Oldřicha je na aversu vyobrazen sv. Václav a na reversu sám kníže Oldřich s praporcem jako odznakem panovnické moci¹²⁸.

Změna nastává za vlády Břetislava I. († 1055), který snížil obsah stříbra v denáru a zmenšil i jejich velikost. Na základě této měnové reformy došlo k tzv. teritorializaci měny. České denáry ztratily svoji funkci obecného platidla pro ztrátu své kvality a zůstaly platné jen na území, kde byly ražené. Navíc později začalo docházet k tzv. obnovování mince, tj. k nucené směně mince za nové mince s nižší kvalitou, tedy s nižším obsahem stříbra a větším obsahem mědi. Původním důvodem mohl být nedostatek stříbra či opotřebení mince, ale postupně se z toho stal především jednorázový vysoký finanční výnos pro panovníka.¹²⁹

Postupně se rozmohla i ražba padělaných mincí, jelikož rozpoznat falešné mince od mincí vydávaných panovníkem bylo velmi obtížné. Navíc se rozmohlo placení rudou, tj. surovým stříbrem, jelikož jeho hodnota nebyla stále snižována.

Přemysl Otakar I. v průběhu své vlády v letech 1210 a 1230 provedl měnovou reformu, na základě které zavedl i novou minci zvanou brakteát. Pro umožnění této reformy bylo důležité i objevení nových nalezišť stříbra na Českomoravské vrchovině a nelze opomenout proto i na rozkvět hornictví u nás.¹³⁰

Předlohou pro brakteáty se staly míšeňské mince, někdy nazývané též míšeňské brakteáty. Po provedení reformy se pak objevují na našem území vedle sebe jak české, tak míšeňské brakteáty. Postupem času však míšeňské brakteáty ustupují českým.¹³¹

¹²⁷ Tamtéž, s. 15.

¹²⁸ Kol. autorů, *Kdy, kde, proč a jak se stalo v českých dějinách*. Praha: Reader's Digest Výběr, 2001, s. 41. ISBN 80-86196-33-X.

¹²⁹ SKALSKÝ, Gustav. *Mincovní reforma Václava II.* Praha: Filosofická Fakulta Karlovy univerzity, 1933, s. 7-10.

¹³⁰ VOREL, Petr. *Od pražského groše ke koruně české: průvodce dějinami peněz v českých zemích*. 2., rozš. vyd. Praha: Havran, 2004, s. 18. ISBN 80-86515-40-0.

¹³¹ SKALSKÝ, Gustav. *Mincovní reforma Václava II.* Praha: Filosofická Fakulta Karlovy univerzity, 1933, s. 12.

Zavedením těchto nových mincí nedošlo k změně původní denárové měny, jelikož brakteát bylo označení jen další mince v oběhu. Na našem území se kromě již výše zmíněných mincí platilo i rakouskými a bavorskými feniky, což byly drobné mince vysoké kvality, tj. z kvalitního stříbra.

Úmyslem mincovní reformy Přemysla Otakara I. byla nejen snaha ochránit mince před padělkami, ale též vytvořit mince, které by mohli lidé opět důvěřovat, a která by mohla být uznávána i za hranicemi. Navíc tato důvěra byla potřebná i pro zisk panovníka z mincovního regálu, tj. z výsostného práva panovníka razit mince, protože v případě, kdy bude placeno surovou rudou – stříbrem, panovník přichází o zisk z tohoto regálu.

Touto měnovou reformou byl též zaveden nový způsob ražby mince, což se odrazilo i v podobě mince jako takové. Brakteát byla jednostranná mince, vyráběná z velmi tenkého plíšku z kvalitního stříbra. Průměrně tato mince vážila něco okolo 1 g a její jakost kolísala v rozmezí 0,970 až 0,950¹³². Nejstarší brakteáty dosahovaly až 38 či 42 mm¹³³. Z důvodu, že byla mince ražena jen z jedné strany, bylo umožněno vyrazit několik mincí najednou, tedy jedním úderem kladivou vyrazit pomocí razidla a měkké podložky až deset mincí naráz. Na minci byl vyobrazen panovník sedící na trůnu. Jednalo se o velmi jednoduchý obraz. Na minci ale chyběl opis se jménem panovníka či místa, kde byla mince vydána, což působí v dnešní době problémy při určování, kým byla mince vydána. Nevýhodou brakteátů byla jejich snadná deformace, poněvadž se jednalo o velmi tenký plíšek, který mohl být i ohýbán, a proto k deformacím docházelo i v běžném oběhu.

Obecně je ražba brakteátů rozdělována na tři typy dle velikosti mince, a to na velké, střední a malé. Tak jak docházelo k zhoršení kvality mince u denáru, dělo se něco podobného postupně i s brakteáty. Byl zmenšován jejich průměr, kvalita i hmotnost, a to přesto, že od poloviny 13. stol. docházelo k vzrůstu role peněz v měnovém oběhu v souvislosti s velkým rozvojem měst. Malý brakteát o hmotnosti 0,5 až 0,8 g se začal razit po polovině 13. století a střední brakteát o váze 0,6 g se začal razit od 60. let 13. století¹³⁴.

Přemysl Otakar II. provedl pak kolem roku 1260 také mincovní reformu, ale jejím obsahem bylo zkvalitnění ražených brakteátů a snaha zvýšit jejich počet pro potřeby obyvatelstva¹³⁵. Přemysl Otakar II. nechal proto razit brakteáty vysoké kvality malé a střední velikosti. Pokusil se tím jako první zavést mincovní soustavu v dnešním pojetí, tj. soustavu minimálně dvou druhů peněz. Novinkou u těchto mincí bylo vyobrazení

¹³² SKALSKÝ, Gustav. *Mincovní reforma Václava II.* Praha: Filosofická Fakulta Karlovy univerzity, 1933, s. 12.

¹³³ VOREL, Petr. *Od pražského groše ke koruně české: průvodce dějinami peněz v českých zemích.* 2., rozš. vyd. Praha: Havran, 2004, s. 18. ISBN 80-86515-40-0.

¹³⁴ Kol. autorů, *Encyklopedie českých dějin: osobnosti, fakta a události, které utvářely naši historii.* Praha: Reader's Digest Výběr, 2008, s. 34. ISBN 978-80-86880-65-5.

¹³⁵ MAJER, Jiří. Stříbro v dějinách českého státu. In: *Dolování stříbra a mincování v Jihlavě.* Jihlava: Muzeum Vysočiny, 1999, s. 5.

dvouocasého českého lva¹³⁶, tedy obrazec, který se stal základem dnešního státního znaku.

Mincovní reforma ale nespĺnila své očekávání, jelikož množství brakteátů nestačilo pro výrobní a obchodní činnosti, a proto se někteří vraceli k platbě surovým stříbrem. Navíc velká část vytěženého kovu byla odvážena do zahraničí, např. do Itálie.¹³⁷

Smrtí Přemysla Otakara II. končí stabilní vývoj české měny. V období Braniborů v Čechách, tj. v době poručnické vlády Oty Braniborského nad nedospělým Václavem II. nastává krize peněžního systému. Opět dochází k obnovování měny a preference plateb v neraženém kovu, tedy platbou stříbra.¹³⁸

5.2 České mincovnictví v době Václava II. před mincovní reformou

Základním pramenem pro poznání českého mincovnictví v době Václava II. před mincovní reformou představují formulářové sbírky, které lze dle obsahu rozdělit do pěti skupin dle obsahu. První skupina se týká pronájmu mince někdy s urbrou, jindy bez urbury, se všemi právy k nim příslušejícím obvykle na dobu jednoho roku. Druhá skupina dokládá doživotní udělení práva výroby mince v konkrétním městě, kdy se tudíž jedná o držbu mincovny na dobu neurčitou, bez povinnosti platit nájemní částku za propůjčení úřadu, jelikož byl udělován za určité zásluhy. Třetí skupina upravuje udělení úřadu správce mince s písařstvím mince v některém městě či kraji, kdy se v některých případech tyto úřady ztotožňují. Do čtvrté skupiny patří udělení oprávnění zkoušet stříbro a prostřednictvím formulářů z páté skupiny byla propůjčována urbura.¹³⁹

Základem mincovnictví je mincovní regál, tj. výhradní, výsostné, majetkové právo panovníka, které je jeho zdrojem příjmů. Tento mincovní regál panovník propůjčoval, a tak delegoval svoji pravomoc na jiné osoby v oblasti úkonů spojenými s mincováním. Prostřednictvím formulářů, ve kterých svoji pravomoc propůjčoval, stanovil panovník pro mincmistry povinnosti, které mají plnit, jak má být nájem placen a v jaké výši, na jak dlouhou dobu je mince propůjčena, atd.

Úřad byl propůjčován zvláště v Čechách a zvláště na Moravě buď jednotlivcům, nebo několikačlenným konsorciím a byl pronajímán společně s urbrou nebo s rychtami královských měst. Mince bývala propůjčována zpravidla od svátku sv. Petra a Pavla na jeden rok za určitý finanční obnos, který měl být panovníkovi vyplácen během roku ve

¹³⁶ Dvouocasý český lev měl symbolizovat svazek obou přemyslovských zemí, tj. Čech a Moravy dle HÁDEK, Cyril. *Konec Přemyslovců v Čechách*. Praha: Akropolis, 2006, s. 78. ISBN 80-7304-067-0.

¹³⁷ MAJER, Jiří. Stříbro v dějinách českého státu. In: *Dolování stříbra a mincování v Jihlavě*. Jihlava: Muzeum Vysočiny, 1999, s. 5.

¹³⁸ VOREL, Petr. *Od pražského groše ke koruně české: průvodce dějinami peněz v českých zemích*. 2., rozš. vyd. Praha: Havran, 2004, s. 23-24. ISBN 80-86515-40-0.

¹³⁹ JAN, Libor. *Václav II. a struktury panovnické moci*. Brno: Matice moravská, 2006, s. 79-81. Knižnice Matice moravské, sv. 18. ISBN 80-86488-27-6.

stanové výši a zbytek mohl být placen například v látkách. Mezi povinnosti mincmistra patřil dohled nad čistotou a ražbou mince, tudíž kvality ražby, dohlížet na mincovníky, tj. nájemce mincoven, dohlížet nad zkouškami stříbra a kontrolovat správnost směny a vážení. Dále měl řešit problémy padělání mincí, kdy za padělání byly stanoveny jen peněžité tresty, nikoliv hrdelní.

Dochoval se např. formulář, kterým Václav II. nejspíše roku 1290 pronajal minci, tj. mincovní regál, v českém království mincmistru Eberlinovi spolu se dvěma rychtami od svátku sv. Petra na jeden rok za 14 000 hřiven stříbra. Formulář obsahuje, jakým způsobem má být zaplacen pronájem, tj. ve stanovených sumách v určitých dnech během roku a zbytek má být doplacen např. v oděvech, služebnostech a v koních. Dále je stanoveno, kolik mincí má nechat razit z jedné hřivny stříbra, že má být stříbro zkoušeno pro celou zemi na čtyřech místech v Praze se svolením mincmistra a vše týkající se hornictví má být realizováno v královských denárech. Nikdo ze šlechticů či z přísežných měst neměl oprávnění obviňovat mincmistra či jeho správce z kažení mince. Naopak mincmistr má dohlížet, aby k padělání mincí nedocházelo. Pokud byl chycen někdo, kdo mince padělal, má jeho majetek propadnout v 1/3 tomu, kdo jej chytil a ve zbytku panovníkovi. Jestliže by takovou osobu chytil mincmistr či jeho správce, měl připadnout jeho majetku mincmistrovi a jeho správcům.¹⁴⁰

V průběhu 13. století bylo na území českého království více mincoven a jejich počet se pravděpodobně měnil podle potřeby. Od 50. let 13. stol. pracovaly mincovny asi víceméně samostatně a po polovině daného století vznikl úřad mincmistra pro Čechy, a též jeden pro Moravu, který mohl být spojován s urbrou, jak již bylo výše uvedeno. Bývaly udělovány dočasně, doživotně nebo i dědičně s právem, že v případě přesunu mincovny na jiné místo, zůstává mincovna ve stejné držbě se všemi svými právy.¹⁴¹

Před mincovní reformou bylo sedmnáct samostatných mincoven v jednotlivých městech, a to v Žitavě, Žatci, Jablonném, Brně, Vysokém Mýtu, Písku, Jihlavě, Praze, Mostě, Olomouci, Opavě, Kladsku, Smilově Brodě, Klatovech, Kadani a nejspíše v Plzni a v Uherském Hradišti.

Úřad správce a písaře mince neboli písaře berně je chápán jako fiskální úřad ustanovovaný přímo panovníkem. Ten komu byl úřad udělen, měl spravovat minci jménem panovníka a požitky, které na základě svého úřadu obdržel, měl ihned předávat panovníkovi. Naopak za tento úřad byla dotyčná osoba placena jednou týdně a jednou ročně získávala ošacení.

¹⁴⁰ JAN, Libor. *Václav II. a struktury panovnické moci*. Brno: Matice moravská, 2006, s. 93-94. Knižnice Matice moravské, sv. 18. ISBN 80-86488-27-6.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 123-126.

Měl dohlížet na předávání stříbra od mincmistrů k mincování v jednotlivých mincovnách, jinak byly mince ražené z daného stříbra považované za padělky a ten kdo je vyrazil, měl zaplatit pokutu ve výši 20 talentů, z nichž 2/3 připadli mincmistrům a zbytek panovníkovi. Dále měl kontrolovat kvalitu a pravost mincí. Úřadem byli pověřováni měšťané nebo i duchovní.¹⁴²

Mince byly zkoušeny při jednotlivých mincovnách královskými úředníky, kteří spravují minci. Nejspíše od doby Přemysla Otakara II. existuje v Praze veřejná zkušebna mincí neboli proběřská huť, jejíž vznik iniciovali pražští zlatníci, a to z důvodu, že neměli, kde by mohli zkoušet stříbro. Totéž bylo potvrzeno v nové listině i Václavem II., který současně zakázal jakékoliv zkoušení mincí na jiných soukromých či veřejných místech. Proběři také pravděpodobně podléhali mincmistrům.¹⁴³

Urbura byla propůjčována za vlády Václava II. spolu s mincí do rukou jedné osoby nebo konsorcia, jak je výše upraveno. Urbura a úřad urburců je také upraveno v *Ius regale montanorum*, kde je též nově stanoveno, že v případě, kdy nepoctiví urburci něco neoprávněně zaberou, mají to vrátit a podléhají pokutě královskému podkomořímu.

5.3 Mincovní reforma Václava II.

„Od prvotného původu země České užívání peněz bylo nespořádané, jakož posud v četných krajinách bývá. Vždyť v kterýchkoli letech v každém jednotlivém městě a obci České mince přeměňovala útvar denáru jednou nebo dvakráte, tak že každý denár často byl včera nebo předevčírem dobrý a berný, po krátké mezeře dní přestával býti k potřebě. Jak škodlivé a protivné bylo veškerému království toto časté střídání mince, snadno bude moci uvážiti, kdo neobtěžuje si to přesněji vyšetřiti rozumovou úvahou. Neboť toto střídání odstraňovalo z největší části způsob přátelského spoluzití, o něž zvláště usiluje pokolení lidské. Neboť nikdo tehdy se ziskem nemohl přecházeti z města do města, s tržiště na jiné tržiště za zbožím, své věci prodávati nebo cizí kupovati, protože peníz, který platil zde, nebyl tam běžný. Co tedy zbývalo, než ráz denáru zničiti a jej ne beze škody obrátiti ve stříbro... Kteréžto zlo zameziti zbožný Václav, šestý král Český... ustanovil, aby lid zároveň s ním vzájemně minci měl společnou, když totiž o jediného krále i o království se sdílí. Poslal tedy král do Florencie, muže umělé, totiž Reinharda, Alfarda a Cynona Lombardského povolal, kteří v takových záležitostech tak velikou měli zkušenost, že užitečné řídití mohli tak velikou věc.

¹⁴² JAN, Libor. *Václav II. a struktury panovnické moci*. Brno: Matice moravská, 2006, s. 90-91. Knižnice Matice moravské, sv. 18. ISBN 80-86488-27-6.

¹⁴³ Tamtéž, s. 118-119.

*Léta Páně 1300 tedy v měsíci červenci mince širokých Pražských a malých, jichž dvanácte rovná se širokému, zřízena, a každý peníz označen jménem Václavovým, jenž byl jejich ustanovitelem.*¹⁴⁴

Takto výstižně popsal Petr Žitavský ve Zbraslavské kronice, jak a proč byly zavedeny v Českém království pražské groše. Hlavním důvodem byla situace, která zde v měnové soustavě panovala a na druhou stranu tato mincovní reforma mohla vzniknout jen díky objevení bohatých nalezišť nerostného bohatství, stříbra, v okolí Kutné Hory.

V období poručnické vlády markraběte Oty Braniborského nad Václavem II. a nad Českým královstvím, jak popisuje i Petr Žitavský v uvedeném úryvku ze Zbraslavské kroniky, došlo k hospodářskému poklesu, bylo znovu zavedeno tzv. obměňování mince, a to několikrát do roka a nastává dokonce tzv. regionální teritorializace měny, jelikož měna si zachovala svoji funkci obecného platidla jen v daných regionech, což je ještě horší situace než v době před měnovou reformou Přemysla Otakara I. Nelze také opomenout, že bylo opět preferováno placení surovým stříbrem.

Václav II. se ještě před zavedením mincovní reformy pokusil sjednotit vzhled, parametry i kvalitu ražených mincí v podobě středního brakteátu z kvalitního stříbra, kde byla vyobrazena orlice s lidskou hlavou.¹⁴⁵

K provedení mincovní reformy a zavedení nové mince Václav II. povolal tři odborníky z Florencie, jejichž jména jsou uvedena i ve Zbraslavské kronice, jedná se o Reinharda, Aparda a Cyna. O jejich pobytu v Českém království máme zprávy i z různých listin z období Václava II.

Jednou z listin, je darovací listina Václava II. ze dne 28.4.1301, kterou daroval Rinierimu, Aparдови a Cynovi, kteří jsou v listině označeni jako *socii de Florencia*, tj. společníci z Florencie, ze svého majetku dům v Brně se vším příslušenstvím za jejich poskytnuté služby českému království. Následující zmínka o těchto společnících z Florencie je ve statutech pro cizí obchodníky v Praze, kdy panovník stanovil, že se tato ustanovení na společníky z Florencie nevztahují. Cizí kupci museli dle těchto statut odjet z Prahy do pěti dní, nebo museli nabídnout své zboží k prodeji, a to jen pražanům, nikoliv cizincům pod hrozbou pokuty ve výši 10 hřiven stříbra. V další listině tito společníci prodávali dům v Brně i s jeho příslušenstvím, který získali za své služby od krále Václava II. místnímu měšťanovi. Daná smlouva pochází ze dne 23.2.1305 a podle titulatury zjišťujeme jejich aktuální postavení, které měli v té době v Českém království – Rinieri, hejtman v Krakovsku, Apardo z Černé Hory, český podkomoří a Cyno z Florencie. Lze předpokládat, že po prodeji svého majetku, zůstal v Čechách jen Cyno, jelikož o ostatních

¹⁴⁴ *Kronika zbraslavská*. Praha: Nadání Františka Palackého, 1905, s. 137-138. Sbíрка kronik a letopisů českých v překladech, sv. 2.

¹⁴⁵ VOREL, Petr. *Od pražského groše ke koruně české: průvodce dějinami peněz v českých zemích*. 2., rozš. vyd. Praha: Havran, 2004, s. 30. ISBN 80-86515-40-0.

již nemáme žádné informace. Cyno se svým synem poskytoval i nadále peněžní služby panovníkovi, akorát se tentokrát jednalo o Jana Lucemburského.¹⁴⁶

Základem samotné mincovní reformy je úplné zrušení denárové i brakteátové měny, a též měny neraženého kovu, zrušení opakované obnovování mincí, zákaz svobodného oběhu surového stříbra a zavedení jeho povinné směny za mince, a především ražba těžkých, stálých stříbrných mincí, grošů, jejichž nominální hodnota je dána i obsahem stříbra a ražba menších mincí, parvů, jejichž poměr ke groši byl pevně stanoven, tj. 1 groš = 12 parvů. Zavedením dvou druhů mincí, byla vytvořena mincovní soustava v dnešní pojetí.¹⁴⁷

Zákaz volného oběhu stříbra, jeho vývoz za hranice a jeho povinná směna za nové peníze bylo pak upraveno i v *Ius regale montanorum*¹⁴⁸. Z tohoto důvodu se stal král pánem peněžního trhu, jelikož si vytvořil státní monopol stříbrné mince, a tak mu plynuly zisky z obchodu s drahými kovy¹⁴⁹. Panovník se snažil především vytvořit věčnou minci, tj. aby nedocházelo k opakovaným obměňováním mincí, a tím zlepšit hospodářskou situaci v Českém království, což se mu také podařilo. Navíc pražský groš vytlačoval domácí měnu v sousedních zemích, tedy v Polsku, Uhersku, Rakousku a v německých zemích¹⁵⁰. Ke zhoršení kvality a hodnoty grošů pak docházelo opotřebením mincí.

Dalším důležitým krokem reformy bylo přenesení všech 17 mincoven bez narušení vlastnických práv s nimi spojených do Kutné Hory na jedno místo, k tomuto účelu vystavěného Vlašského dvora, čímž došlo k centralizaci výroby nové mince v jednom místě v Českém království. Vlašský dvůr byl pojmenován podle Italů neboli Vlachů¹⁵¹, kteří se podíleli na mincovní reformě. Byl vystaven jako opevněný dvůr, který měl sloužit jako jediná mincovna v Českém království.

Předlohou pro pražský groš byly již dříve ražené groše v Italských městech a groše ražené ve Francii, které se dělily na 12 parvů.

Pražské groše byly raženy od července roku 1300 až do roku 1547 a po celou tu dobu měly stejné vyobrazení. Jedná se o dvoustrannou minci o průměru 28 mm. Na lici byla královská koruna se třemi liliovitými výběžky, která měla dva perlovité obvody. Ve vnitřním obvodu bylo jméno krále „WENCEZLAVS SECVNDVS“ a ve vnějším kruhu

¹⁴⁶ JAN, Libor. *Václav II. a struktury panovnické moci*. Brno: Matice moravská, 2006, s. 128-136, 150-151. Knižnice Matice moravské, sv. 18. ISBN 80-86488-27-6.

¹⁴⁷ SKALSKÝ, Gustav. *Mincovní reforma Václava II.* Praha: Filosofická Fakulta Karlovy univerzity, 1933, s. 3-4.

¹⁴⁸ IRM – kniha první, kapitola 16, §2 + kniha druhá, kapitola třetí §4.

¹⁴⁹ SKALSKÝ, Gustav. *Mincovní reforma Václava II.* Praha: Filosofická Fakulta Karlovy univerzity, 1933, s. 18-19.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 20.

¹⁵¹ Název je však doložen až v listině ze dne 9.8.1401 dle LEMINGER, Emanuel. *Královská mincovna v Kutné Hoře*. 2. vyd. Kutná Hora: Kuttna, 2003, s. 18. ISBN 80-86406-29-6.

„DEI GRATIA REX BOEMIE“. Na rubu byl korunovaný český lev, kolem kterého je perlovitý obvod a nápis „GROSSI PRAGENSES“. Za Václava II. vážily 3,5 g až 3,7 g a jakost byla v rozmezí 0,922 až 0,933.¹⁵²

Malé peníze Václava II., parvi, jsou jediné, na kterých je zobrazena na lici koruna a na rubu lev, stejně jako na groších. Kolem koruny byl nápis „W II R BOEM“ nebo „W II REX BOEM“ a kolem lva byl nápis „PRAG PARVI“. Parvi vážily v rozmezí 0,48 g – 0,54 g při průměrné jakosti 0,544.¹⁵³

Ikonografie na mincích značí nejen suverenitu a moc panovníka, ale i vznešenost českého krále. Groš je prý pojmenován po Praze, protože byl v Praze krátce ražen¹⁵⁴. Podle jiného názoru to tak není, jelikož je pojmenován po Praze kvůli mincovní jednotce, pražské hřivně¹⁵⁵. Jedné pražské hřivně odpovídalo 64 grošů. Lze ale také soudit, že název může být odvozen od Prahy jako sídelního města a centra celé říše vybudované Václavem II., tudíž aby pražský groš reprezentoval panovníka, který jej vydal a jeho sídelní město.

5.4 Postup výroby mince

Výroba mince neboli též verk mincovní¹⁵⁶ zahrnuje v sobě řadu různých úkonů, které lze rozdělit na tři části, tj. na práce přípravné, samotné minciřské dílo a na dílo pregěřské neboli rázobijecké.

Mezi přípravné práce patří přepalování stříbra, zrnění mědi, sazení stříbra a liti cánů.

Dodané stříbro z dolů se shánělo v hutích ve velkých pecích neboli hertech za pomoci dostatečného množství olova. Proces shánění byl zastaven, jakmile se povrch stříbra potáhl tenkou vrstvou oxidovaných kovů. Takovému stříbru se říkalo hertovní stříbro, které se muselo dále čistit prostřednictvím přepalování v prenárně, jelikož obsahovalo ještě mnoho příměsí. Pálení stříbra mělo být přerušeno, až stříbro získalo bílou barvu a ztratilo svou křehkost. Přepálené stříbro pak bylo prozkoušeno, cejchováno, zváženo a odevzdáno úředníku mince. Prenárna měla svého písaře, který zapisoval do registrů, kolik který rudokupec přinesl hertovního stříbra a kolik čistého stříbra bylo z něj vypáleno.

¹⁵² SMOLÍK, Josef. *Pražské groše a jejich díly (1300-1547)*. Praha: Česká numismatická společnost, 1971, s. 10-11.

¹⁵³ Tamtéž, s. 12.

¹⁵⁴ BÍLEK, Jaroslav. *Kutnohorské dolování*. Kutná Hora: Kuttna, 2001, s. 9. ISBN 80-86406-15-6.

¹⁵⁵ KOŘÍNEK, Jan. *Staré paměti kutnohorské*. Kutná Hora: Kuttna, 1997, s. 91. ISBN 80-238-2135-0.

¹⁵⁶ Základem pro danou kapitolu se stala kniha „Královská mincovna v Kutné Hoře“ od E. Lemingera. Autor vychází převážně z pramenů 15. a 16. stol., ale usuzuje, že stejným způsobem byla vyráběna mince i v dřívějších dobách.

LEMINGER, Emanuel. *Královská mincovna v Kutné Hoře*. 2. vyd. Kutná Hora: Kuttna, 2003, s. 2-18. ISBN 80-86406-29-6.

Mincovní stříbro se získávalo následným zrněním mědi, protože bývalo slitinou ze stříbra a mědi. Měď byla ke stříbru přidávána v podobě zrněk v kernárně neboli gerovně. Během zrnění mědi bylo vždy spáleno trochu stříbra.

Sazený verk byla hmota určená k mincování, z čehož vyplývá, že slitině stříbra a mědi se nazývalo jako sazené stříbro. Toto stříbro potom bylo za přítomnosti úředníků mince a královského proběře rozpouštěno v gysárně neboli kyse. Nemohl-li být úředník mince přítomen, měl být zastoupen alespoň dvěma písaři mince, a pokud ani ti nemohou, tak má být přítomen alespoň královský proběh neboli gvardejn.

Byla-li slitina uznána za správnou, mohlo začít lití stříbra do kadlubů, aby mělo správný tvar pro další zpracování, tj. hůlkovitý tvar. Takto vytvořený prut odlitím slitiny stříbra se nazýval cán. Slitina byla nalévána do barchánů, které byly z vhodného kusu látky či kůže. Vychladlé pruty se vážily, aby byla zjištěna ztráta slitiny během tohoto procesu. Jelikož lití cánů bylo příprava pro dílo minciřské, platili minciři ze svého platu gysery a jiné tovaryše, kteří pracovali v kyse.

Minciřské dílo potom spočívá v upravování mincovních plátů a jejich bílení.

Minciři přebírali ulité cány skrz úředníka mince. Tyto cány byly zpracovány v minciřských dílnách nazývaných šmitny. Práce ve šmitně byla rozdělena mezi jednotlivé osoby. Úkolem minciřů bylo roztepat hůlkovité cány na tvar prutů určité tloušťky, které byly stříhány nebo řezány na čtverečky dle velikosti mince. Čtverečky byly pak okrouhle zastříhávány a okraje dorovnávány. Těmto kotoučkům bývalo říkáno pláty nebo střížky. Důležité bylo také ustanovení, které museli minciři splňovat. Jedná se o ustanovení, kolik mincí má být vyrobeno z jedné sazené hřivny stříbra, což bylo velmi těžké. Dále měli být střížky kvečovány, tzn. narovnány.

Při minciřském díly se střížky znečistili, a proto se pak musely bílit ve vajsomoře. Střížky byly vyvářeny v roztoku soli a kamene ve velkých měděných kotlích. Poté se vybílené pláty sušily a otíraly plátěnými utěrky. Je možné, že dříve než byly pláty sušeny, byly navíc drhnuty jemným pískem, aby se více leskly. Bílením se také zvyšovala jakost mince, protože ubývalo mědi, a proto bylo zvykem při zrnění mědi přidávat více mědi, než bylo povoleno.

Pregěři neboli rázobitci přijímali vybílené pláty prostřednictvím úředníka mince v kožených pytlích. Kolky neboli mincovní matice byly přechovávány uzamčené kolkařem, aby nemohly být svévolně využívány. Na mince jednostranně postačoval jeden kolek, u dvoustranných mincí byly potřebné dva. Pregěři pracovali v preghauzu u špalku a pomocí kladiva razily reliéf na minci. Často se stávalo, že pláty při vybíjení praskaly nebo se lámaly. Tyto mince byly nazývány fracti a byly zařazeny do příštího verku stejné jakosti.

6. Závěr

Ius regale montanorum a mincovní reforma v této práci popsané jsou dvě nejdůležitější díla krále Václava II., které ovlivnily České království na mnoho dalších let. *Ius regale monatorum* platilo, i když s určitými omezeními, v českých zemích až do roku 1854, kdy byl zrušen patentem č. 146/1854 ř.z. Obecný horní zákoník, který rušil všechny dřívější předpisy horního práva, a tak sjednotil dosud rozdílnou právní úpravu horního práva¹⁵⁷. Mincovní reforma Václava II. pak především zavedla ražbu mincí nazývaných jako pražské groše, které byly raženy od července roku 1300 až do roku 1547 a po celou dobu zůstalo stejné vyobrazení na minci.

Ius regale montanorum je latinsky psaný horní zákoník Václava II. z let 1300 až 1305, který upravuje horní právo. Horní právo je soubor právních norem upravující vzájemné vztahy mezi horníky, králem a majiteli pozemků, tudíž upravují veškeré záležitosti spojené s hornickou činností jako je hledání nerostných surovin, samotná těžba, a také zpracování nerostných surovin vedoucích k výslednému produktu, např. mince. Horní právo je založeno na dvou základních zásadách, které byly poprvé písemně upraveny právě v *Ius regale montanorum*. Jedná se o princip horního regálu a princip horní svobody. Horní regál je výhradní, výsostné, majetkové právo panovníka na nerostné bohatství země. Vychází z principu, že všechna nerostná bohatství země patří panovníkovi, a jen ten měl právo těžby a mohl udělit oprávnění k otevření nových dolů. Panovník však toto právo těžby propůjčoval, a to na základě podílu z výtěžku v podobě tzv. urbury¹⁵⁸ a navíc si vyhradil předkupní právo k vytěžené rudě. Uplatnění horního regálu bylo základem pro princip horní svobody, a to z důvodu, že horní svoboda vycházela ze zásady svobodného zahájení těžby bez souhlasu vlastníka pozemku a práva každého svobodně nalézat hory a kovy¹⁵⁹.

Horní zákoník Václava II. je též považován za nejstarší zákoník v dějinách českého práva a i přes některé své nedostatky¹⁶⁰ patřil svojí právní propracovaností mezi nejlepší normy horního práva ve Středověku. Zákon ovlivnil vývoj horního práva v zahraničí, např. na Slovensku, v Polsku, v Německu a ve Španělsku.

¹⁵⁷ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra; KNOLL, Vilém; RUNDOVÁ, Alena. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 36. Vysokoškolské učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-251-6.

¹⁵⁸ V *ius regale montanorum* byla urbura stanovena jako 1/8 zisku bez nákladů, která se odváděla panovníkovi.

¹⁵⁹ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra; KNOLL, Vilém; RUNDOVÁ, Alena. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 31. Vysokoškolské učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-251-6.

¹⁶⁰ Nedostatek úpravy týkající se např. výkupu, úpravy a hutnění rudy, sázení ohněm, odvádění kouřových zplodin.

Hlavním důvodem pro vydání tohoto zákona byla potřeba upravit vztahy mezi panovníkem, horníky a majiteli pozemků při těžbě nerostných surovin v důsledku velkého rozvoje hornictví v Českém království během 13. století.

Na textu zákona se podílel italský profesor římského a konického práva Gozziu z Orvieta¹⁶¹, dále osoby znalé hornického práva, nejspíše představitelé urburského úřadu, a také i sám panovník, který řídil redakci zákona.

Zákon je rozdělen do čtyř knih, a to na knihu o osobách, o dolech, o propůjčkách a o žalobách. Kniha první upravuje báňskou správu, kdy všechny osoby v stříbro-rudném hornictví jsou zde rozděleny do čtyř skupin podle jejich pravomocí. Druhá kniha upravuje průběh výměry dolů, odvod urbury, dědičné a průzkumné štoly. Třetí kniha upravuje propůjčování. Propůjčka je právem horníků, kdy za určitý podíl na zisku věci propůjčené přenesou na jinou osobu. Jedná se o závazkové právo. V zákoně jsou zde upraveny kupní, nájemní a darovací smlouvy. Čtvrtá kniha obsahuje soudní řád, tedy upravuje proces před soudem. Soud se skládá toliko ze tří osob, tj. soudce, žalobce a žalovaného. V zákoně jsou upraveny dva typy soudního řízení před horním soudem, řádné a mimořádné, které se lišili ve způsobu zahájení a v postupu soudu. Soud rozhodoval rozsudkem neboli nálezem a bylo možné se proti němu odvolat.

Mincovní reformu provedl Václav II. kolem roku 1300. K provedení této mincovní reformy nechal Václav II. povolát tři odborníky z Florencie, jejichž jména jsou uvedena i ve Zbraslavské kronice, jedná se o Reinharda, Aparda a Cyna.

Základem samotné mincovní reformy je úplné zrušení denárové i brakteátové měny, a též měny neraženého kovu, zrušení opakované obnovování mincí, zákaz svobodného oběhu surového stříbra a zavedení jeho povinné směny za mince, a především ražba těžkých, stálých stříbrných mincí, grošů, jejichž nominální hodnota je dána i obsahem stříbra a ražba menších mincí, parvů, jejichž poměr ke groši byl pevně stanoven, tj. 1 groš = 12 parvů. Zavedením dvou druhů mincí, byla vytvořena mincovní soustava v dnešní pojetí.¹⁶²

Dalším důležitým krokem reformy bylo přenesení všech 17 mincoven bez narušení vlastnických práv s nimi spojených do Kutné Hory do tzv. Vlašského dvora, který byl vystavěn jako opevněný dvůr a měl sloužit jako jediná mincovna v Českém království, čímž došlo k centralizaci výroby nové mince v jednom místě v Českém království.

Pražské groše jsou dvoustranné mince o průměru 28 mm. Na lici byla královská koruna, která měla dva perlovité obvody. Ve vnitřním obvodu bylo jméno krále

¹⁶¹ Původně se měl podílet na sepsání kodifikace zemského práva, kvůli kterému přijel do Prahy, ale tento pokus narazil na odpor šlechty.

¹⁶² SKALSKÝ, Gustav. *Mincovní reforma Václava II.* Praha: Filosofická Fakulta Karlovy univerzity, 1933, s. 3-4.

„WENCEZLAVS SECVNDVS“ a ve vnějším kruhu „DEI GRATIA REX BOEMIE“. Na rubu byl korunovaný český lev, kolem kterého je perlovitý obvod a nápis „GROSSI PRAGENSES“. Za Václava II. vážily 3,5 g až 3,7 g a jakost byla v rozmezí 0,922 až 0,933.¹⁶³

Malé peníze Václava II., parvi, jsou jediné, na kterých je zobrazena na líci koruna a na rubu lev, stejně jako na groších. Kolem koruny byl nápis „W II R BOEM“ nebo „W II REX BOEM“ a kolem lva byl nápis „PRAG PARVI“. Parvi vážily v rozmezí 0,48 g – 0,54 g při průměrné jakosti 0,544.¹⁶⁴

Ikonografie na mincích značila suverenitu a moc panovníka, a lze proto také soudit, že název groše může být odvozen od Prahy jako sídelního města a centra celé říše vybudované Václavem II., tedy aby pražský groš reprezentoval panovníka, který jej vydal a jeho sídelní město.

¹⁶³ SMOLÍK, Josef. *Pražské groše a jejich díly (1300-1547)*. Praha: Česká numismatická společnost, 1971, s. 10-11.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 12.

7. Resumen

Ius regale montanorum y la reforma monetaria en este trabajo descriptivo tiene dos actos muy importantes del rey Václav II, quien habría influyó en el reino Checo durante muchos años. *Ius regale monatorum* fue válida, y aún cuando existieron ciertas limitaciones, en el territorio checo hasta el año 1854, cuando fue derogada con la disposición č. 146/1854 ř.z. Código General de Minería, el cual derogó todas las anteriores regulariones del Derecho Minero, de este modo se unifican las diversas y diferentes partes del Derecho Minero. La reforma monetaria de Václav II principalmente la introducción de la acuñación de la moneda llamada “groshe” de Praga, la cual se acuñó desde julio del año 1300 hasta el año 1547 y después de todo ese periodo se mantuvo la moneda con la misma imagen.

Ius regale montanorum es escrito en latín de la Ley Minera de Václav II del año 1300 a 1305, que modifica el derecho minero. El Derecho Minero es un conjunto de normas establecidas que reglamenta la relación entre los mineros, el rey y los propietarios de las tierras, por lo tanto afecta a todos los aspectos relacionados con las actividades mineras como la búsqueda de materias primas minerales, la concreta extracción y también el procesamiento del recurso mineral, resultando todo ello también en un producto concreto que podría ser una moneda. El Derecho Minero se fundamenta en dos principios fundamentales, que fueron modificados por primera vez en el texto escrito en *Ius regale montanorum*. Se trata de un principio superior de derecho minero exclusivo y de un principio de minería libre.

El Código de Minería de Václav II es considerado como el más antiguo código de la historia del derecho checo y aunque tenía algunas deficiencias, era uno de los sistemas normativos muy bien elaborados de la Edad Media. Esta estructura normativa influyó en el desarrollo del derecho minero en el extranjero, se puede mencionar así a países como Eslovaquia, Polonia, y España.

La razón principal de la emisión o creación de esta ley es la necesidad de regular la relación entre el soberano, los mineros y los propietarios de las tierras en el proceso minero, debido al gran desarrollo de la actividad minera durante el siglo XIII.

En la redacción del texto de la ley participó el profesor italiano de derecho romano y cónicos Gozziu de Orvieta, y otros expertos de derechos mineros probablemente de la oficina de “urburét”, y también el propio rey, quien dirigió la redacción de la Ley.

El código está dividido en cuatro libros, sobre las personas, sobre las minas, sobre las concesiones y sobre los procesos judiciales. El primer libro ofrece el principio de la administración minera, todas las personas relacionadas a la minería extractiva de la plata se dividen en cuatro grupos según su participación en el proceso minero. El segundo libro

trata los procesos de medir de las minas, deduce el “urbury”, las galerías de mina hereditarias y de exploraciones. El tercer libro trata sobre las concesiones mineras, el derecho de concesión minera, cuando una parte de lo extraído por los mineros se transfería a otra persona, en la ley de las obligaciones, en la ley se regulan las compras, los arrendamientos, los contratos de donación. El cuarto libro contiene las ordenes judiciales, los procesos regidos por el tribunal. El tribunal estaba compuesto solamente por tres personas, el juez, el demandante y el acusado. En la ley se indican dos tipos de procesos ante la corte minera, los ordinarios y extraordinarios, muestra la diferencia al iniciar los procesos en la corte, existen fallos de la corte inapelables y resoluciones de la corte que pueden ser objeto de recurso de apelación.

La reforma monetaria de Václav II data aproximadamente el año 1300, para realizar esta reforma monetaria Václav II convocó a tres expertos de Florencia, que se llamaban según las crónicas de Zbraslav: Reinhardo, Apardo a Cyno.

La base de la reforma de la moneda abolió completamente las monedas “denárové” y “brakteátové”, la cancelación de la repetida renovación de moneda, la prohibición la circulación del metal de plata en bruto y aplicar su canje obligatorio en monedas de plata, “grosh”, cuyo valor nominal estaba relacionado con el contenido de plata, y el “parvu”, que tenía un valor en relación equivalente al “grosh” permanente, es decir un “grosh” era igual a doce “parvu”. La introducción de dos tipos de monedas.

Otro paso importante en la reforma fue la transferencia de las diecisiete casas de la moneda, sin comprometerse los derechos de propiedad a Kutná Hora, a la corte de Vlašshy, donde fue construido un patio fortificado y sirvió como la única fábrica o casa de moneda en el reino Checo.

El “grosh” de Praga era una moneda de dos caras de veintiocho milímetros de diámetro. En el anverso estaba la corona real que tenía dos círculos perlados. En la circunferencia interior estaba el nombre del rey: „WENCEZLAVS SECVNDVS“ y en la circunferencia exterior estaba la inscripción: „DEI GRATIA REX BOEMIE“. En el anverso estaba el león checo coronado y alrededor el círculo perlado con la inscripción „GROSSI PRAGENSES“. Un Václav II pesó 3,5 g hasta 3,7 g, y la calidad fue de 0,922 a 0,933.

La iconografía de las monedas marcó la soberanía y el poder del soberano, por lo tanto se puede deducir que el nombre “grosh” puede ser que se derive de Praga como ciudad de residencia o centro del imperio construido por Václav II, eso quiere decir que el “grosh” de Praga representaba al rey con su ciudad de residencia.

8. Seznam použité literatury

8.1 Prameny

Ius regale montanorum In: *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*.
Kutná Hora: Kuttna, 2000 ISBN 80-86406-06-7.

Zákona č. 500/2004 Sb., správní řád v platném znění.

8.2 Literatura

ADAMOVIČ, Karolina a Ladislav SOUKUP. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*.
Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, 357 s. Dokumenty (Aleš Čeněk). ISBN 80-868-9804-0.

BAUER, Jan. *Vládcí českých zemí: historie panovnického trůnu Čech a Moravy*. 1. vyd.
Praha: Beta, 2004, 271 s. ISBN 80-730-6168-6.

BÍLEK, Jaroslav. *Kutnohorské dolování*. Kutná Hora: Kuttna, 2001, 100 s. ISBN 80-864-
0615-6.

HÁDEK, Cyril. *Konec Přemyslovců v Čechách: [700 let od vymření naší jediné
dynastie]*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2006, 204 s. ISBN 80-730-4067-0.

HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí*. 2. vyd. Ilustrace Jiří Běhounek. Praha:
Baronet, 1995, 454 s. ISBN 80-858-9020-8.

LEMINGER, Emanuel. *Královská mincovna v Kutné Hoře*. 2. vyd. Kutná Hora: Kuttna,
2003, 180 s. ISBN 80-864-0629-6.

JAN, Libor. *Václav II. a struktury panovnické moci*. 1. vyd. Brno: Matice moravská,
2006, 300 s. Knižnice Matice moravské, sv. 18. ISBN 80-864-8827-6.

JANGL, Ladislav. *České horní právo a baňská historie: metodika báňsko-historického
výzkumu*. 2., dopl. vyd. Praha: Národní technické muzeum, 2010, 241 s. Práce z dějin
techniky a přírodních věd. ISBN 978-80-7037-200-5.

LEMINGER, Emanuel. *Královská mincovna v Kutné Hoře*. 2. vyd. Kutná Hora: Kuttna,
2003, 180 s. ISBN 80-86406-29-6.

JÁNOŠÍKOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 215 s. Vysokoškolské učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3802-516.

JISKRA, Jaroslav. *Odvodňování dolů dědičnými štolami s ohledem na horní práva na Sokolovsku i jinde*. 2. vyd. Sokolov: Historia, 1996. ISBN 80-238-2643-3.

Kol. autorů, *Kdy, kde, proč a jak se stalo v českých dějinách*. Vyd. 1. Praha: Reader's Digest Výběr, 2001, 480 s. ISBN 80-861-9633-X.

Kol. autorů, *Encyklopedie českých dějin: osobnosti, fakta a události, které utvářely naši historii*. Vyd. 1. Praha: Reader's Digest Výběr, 2008, 520 s. ISBN 978-808-6880-655.

KOŘÍNEK, Jan. *Staré paměti kutnohorské*. Kutná Hora: Kuttna, 1997, 136 s. ISBN 80-238-2135-0.

Kronika zbraslavská. Praha: Nadání Františka Palackého, 1905, s. 137-138. Sbírká kronik a letopisů českých v překladech, sv. 2.

MAJER, Jiří. *Rudné hornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: obrazy z dějin těžby a zpracování*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 255 s. ISBN 80-727-7222-8.

MAKARIUS, Roman. *Z dějin královské, císařské a státní báňské správy*. Ostrava: Montanex, 2004, 133 s. ISBN 80-722-5130-9.

OTTO, Jan, ed. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Díl 11. Hédypathie-Hýždě*. Praha: J. Otto, 1897.

SKALSKÝ, Gustav. *Mincovní reforma Václava II*. Praha: Filosofická Fakulta Karlovy univerzity, 1933.

SMOLÍK, Josef. *Pražské groše a jejich díly (1300-1547)*. Praha: Česká numismatická společnost, 1971.

STERNBERG, Kašpar. *Nástin dějin českého hornictví*. 1. české vyd. Ostrava: Montanex, 2003, 570 s. ISBN 80-7225-093-0.

VOREL, Petr. *Od pražského groše ke koruně české: průvodce dějinami peněz v českých zemích*. 2., rozš. vyd. Praha: Havran, 2004, 577 s., 32 s. barev. obr. příl. ISBN 80-865-1540-0.

VRÁTNÝ, František Bedřich. *Sláva i zánik kutnohorského dolování: od roku 985 do roku 1991*. Kutná Hora: Kuttna, 1998, 60 s. ISBN 80-238-2962-9.

VYKOUPIIL, Libor. *Slovník českých dějin*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Brno: Julius Zirkus, 2000, 769 s. ISBN 80-902-7820-5.

8.3 Sborník

Dolování stříbra a mincování v Jihlavě: sborník. Jihlava: Muzeum Vysočiny, 1999. ISBN 80-901-7158-3.